

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

POLITICS, ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
JOURNAL OF KIRSEHIR AHİ EVRAN UNIVERSITY

ISSN: 2618-6217

YIL/YEAR	CİLT/VOLUME	SAYI/ISSUE
2019	3	2

KIRŞEHİR – 2019

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
POLITICS, ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL OF KIRSEHIR
AHI EVRAN UNIVERSITY

İmtiyaz Sahibi / Owner

T.C. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF Adına
(On behalf of KAEU Faculty of Economics and Administrative Sciences)
Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL
(KAEÜ İİBF Dekanı/KAEU FEAS Dean)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Assoc. Prof. Dr. Erman AKILLI (Editör/Editor)
Res. Assist. Dr. Burak GÜNEŞ (Editör Yardımcısı/Assist. Editor)
Res. Assist. Albeniz T. EZME (Editör Yardımcısı/Assist. Editor)
Res. Assist. Bengü ÇELENK (Editör Yardımcısı/Assist. Editor)
Res. Assist. Emrah GÜRLEK (Editör Yardımcısı/Assist. Editor)
Res. Assist. Ümit YAPICI (Editör Yardımcısı/Assist. Editor)

Yazı İşleri Md. (Editör) / Editor-in-Chief

Assoc. Prof. Dr. Erman AKILLI

Teknik Hazırlık / Secretary

Res. Assist. Dr. Burak GÜNEŞ
Res. Assist. Albeniz Tuğçe EZME
Res. Assist. Emrah GÜRLEK

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi / Contact Information

Adres / Address

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Bağbaşı Yerleşkesi
40100 Merkez/ KIRŞEHİR

Belge Geçer / Fax Number

+90 (386) 280-4079

Telefon / Phone Number

+90 (386) 280-4900

E- Posta / E-mail

iibfdergi@ahievran.edu.tr

aeuiibfd@gmail.com

ISSN: 2618-6217

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayınlanan uluslararası ve hakemli bir akademik dergidir. Dergide yayımlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Makalelerin yayım hakkı Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne aittir.

Politics, Economics and Administrative Sciences Journal of Kirsenir Ahi Evran University is an international peer reviewed academic journal published biannually. Articles published in the journal can not be used without reference. Right to publish articles belongs to Politics, Economics and Administrative Sciences Journal of Kırşehir Ahi Evran University.

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL
Prof. Dr. Fazıl YOZGAT
Prof. Dr. Kürşad ZORLU
Prof. Dr. Musa ÖZATA
Prof. Dr. Nur ÇETİN
Assoc. Prof. Dr. A. Serap TUNCER
Assoc. Prof. Dr. Banu KÜLTER DEMİRGÜNEŞ
Assoc. Prof. Dr. Battal YILMAZ
Assoc. Prof. Dr. Bengül BOLAT
Assoc. Prof. Dr. Erman AKILLI
Assoc. Prof. Dr. Gülbahar ÜÇLER
Assoc. Prof. Dr. Hüseyin N. Kartal DEMİRGÜNEŞ
Assoc. Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA
Assoc. Prof. Dr. Ümit BULUT
Asst. Prof. Dr. Ahmet ÜNSAL
Asst. Prof. Dr. Ayşe ATAŞ
Asst. Prof. Dr. Deniz ABUKAN
Asst. Prof. Dr. Deniz AKGÜL
Asst. Prof. Dr. Emine ŞENER
Asst. Prof. Dr. Ertuğrul GÜREŞÇİ
Asst. Prof. Dr. Fatih ÇELİK
Asst. Prof. Dr. Ferhat ÇETİNKAYA
Asst. Prof. Dr. Hale KIRMIZIOĞLU
Asst. Prof. Dr. Hatice Pınar KAYA
Asst. Prof. Dr. Hüseyin ERTUĞRUL

Asst. Prof. Dr. Muhammed MARUF
Asst. Prof. Murat YÜKSEL
Asst. Prof. Dr. Oktay AKTÜRK
Asst. Prof. Dr. Öner AKGÜL
Asst. Prof. Dr. Pınar KAYA
Asst. Prof. Dr. Selim BİÇEN
Asst. Prof. Dr. Sertan AKBABA
Asst. Prof. Dr. Yüksel İLTAŞ
Asst. Prof. Dr. Zeynep AĞDEMİR
Asst. Prof. Dr. Zübeyir BARUTÇU (Anısına Saygıyla)
Dr. Burak GÜNEŞ
Dr. Cem AKIN
Dr. Emrah SOFUOĞLU
Dr. Eyüp ERSOY
Dr. Fatma KORKMAZ
Dr. Fethiye Burcu CEYLAN
Dr. Hande AKSÖZ YILMAZ
Dr. İnan ŞENSES
Dr. Kerem YAĞAŞÇA
Dr. Mesut KAÇANOĞLU
Dr. Yusuf AKKOCA

Uluslararası Bilim Kurulu/ International Science Board

Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AY, Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet YILMAZ, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Aslı AKAY, TODAİE
Prof. Dr. Birol AKGÜN, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Doğan UYSAL, Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem ERDEM, Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Fahri YAVUZ, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Fehmi KARESİOĞLU, Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Gülden ÜLGEN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKTAŞ, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ, Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim TOKATLIOĞLU, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal İNAT, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan PEKER, Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. M. Nail ALKAN, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. M. Necat ÇOŞKUN, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GENÇTÜRK, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN, Polis Akademisi
Prof. Dr. Muhittin ATAMAN, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ÇEMREK, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Musa YILDIZ, Ahmet Yesevi Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat ŞİMŞEK, Ahmet Yesevi Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan KÜÇÜK, Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan ERDEM, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ, Ankara Üniversitesi (Emekli)
Prof. Dr. Salih BARIŞIK, Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar ALTINOK, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Zekai ÖZDEMİR, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR, Selçuk Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Aigerim SHILIBEKOVA, Atyrau University
Assoc. Prof. Dr. Ali BALCI, Sakarya Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU, Çanakkale Onsekiz Mart Ün.

Assoc. Prof. Dr. Elşen BAĞIRZADE, Azerbaycan Devlet İktisat Üniv.
Assoc. Prof. Dr. Fetullah AKIN, Gazi Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. İdris DEMİR, Medeniyet Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ARSLAN, El Farabi Kazakistan Devlet Üniv.
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN, TİKA Kolombiya
Assoc. Prof. Dr. Murat ÇETİNKAYA, Gazi Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Savaş ZAFER ŞAHİN, Atılım Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Serkan ÇIÇEK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Toğrul İSMAYİLOV, TOBB ETÜ
Assoc. Prof. Dr. Tuğba EROĞLU, Selçuk Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Vural ÇAĞLAYAN, Selçuk Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Yiğit A. GÜZELİPEK, Karaman Mehmet Bey Üniv.
Asst. Prof. Dr. Ali Fuat GÖKÇE, Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Asst. Prof. Dr. Arif Behiç ÖZCAN, Selçuk Üniversitesi
Asst. Prof. Dr. Erdem ÖZLÜK, Selçuk Üniversitesi
Asst. Prof. Dr. Izabela LIPINSKA, Poznan University of Life Sciences
Asst. Prof. Dr. Mustafa C. ÖZŞAHİN, Necmettin Erbakan Üniv.
Asst. Prof. Dr. Refik YASILIKAYA, Kırıkkale Üniversitesi
Asst. Prof. Dr. Tuğba BAĞBAŞLIOĞLU, Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.
Asst. Prof. Dr. Wawrzyniec CZUBAK, Poznan Univ. of Life Sciences
Asst. Prof. Dr. Yusuf ÇINAR, Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Alessia CHIRATTI, Perugia University
Dr. Ariel Gonzales LEVAGGI, Koç Üniversitesi
Dr. Dolapo FAKUADE, University of Canterbury
Dr. Federico DONELLI, University of Genova
Dr. Machiko SATO, Shizuoka University
Dr. Mark C. DONFRIED, Institute of Cultural Diplomacy
Dr. Mehmet ÜLKER, Yunus Emre Enstitüsü
Dr. Slawomir KALINOWSKI, Poznan University of Life Sciences

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN

MAKALELER / ARTICLES:

Ahmet Gökbel, Halil Arslan | 07 | 24

ISLAMIC ALGORITHMIC EQUITY PORTFOLIO
İSLAMİ ALGORİTMİK HİSSE PORTFÖYÜ

Ömer Faruk Cantekin, Ayşe Nur Pekasıl | 25 | 40

AVUSTRALYA'DA SOSYAL HİZMETLERE İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜMLER
SOCIAL WORK PROBLEMS AND SOLUTIONS IN AUSTRALIA

Soyalp Tamçelik, Baybars Öğün | 41 | 54

YAPISAL REALİZMDE ULUSLARARASI POLİTİKA İLE DIŞ POLİTİKA AYRIMI:
SİSTEM DÜZEYİNDE DEVLETLERİN 'GENEL DIŞ POLİTİKA DAVRANIŞ
EĞİLİMLERİNİN' ANALİZİ

THE DISTINCTION BETWEEN INTERNATIONAL POLITICS AND FOREIGN POLICY IN
STRUCTURAL REALISM: THE SYSTEM LEVEL ANALYSIS OF 'GENERAL TENDENCIES OF
FOREIGN POLICY BEHAVIOURS' OF STATES

Kübra Oruç | 55 | 84

KİŞİLERARASI İLİŞKİLERİN DIŞ POLİTİKA ÇIKTILARINA YANSIMASI: ENERJİ
POLİTİKALARI KONUSUNDA MERKEL-PUTİN GÖRÜŞMELERİNİN VE AB'YE
ETKİLERİNİN NEO-KLASİK ANALİZİ

THE EFFECTS OF INTERPERSONAL RELATIONS ON FOREIGN POLICY OUTPUTS: NEO-
CLASSICAL ANALYSIS OF MERKEL-PUTIN MEETINGS ON ENERGY POLICIES AND ITS
EFFECTS ON THE EU

Öznur Özer | 85 | 107

ARKETİPSEL MARKA KİŞİLİĞİNİN TÜKETİCİNİN SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ

THE EFFECT OF ARCHETYPAL BRAND CHARACTER ON CONSUMER'S PURCHASE
INTENTION

Savaş Yılmaz | 108 | 128

XVI. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NDE EŞKİYALIK BAĞLAMINDA BÜROKRATİK
KAOS

BUREACRATIC CHAOS IN OTTOMAN EMPIRE IN THE CONTEXT OF BANDITRY IN THE
SIXTEENTH CENTURY

Tetyana Tarnavska, Nataliia Glushanytsia | 129 | 142

KEY PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF IT INTEGRATION IN HIGHER EDUCATION

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW:

Albeniz Tuğçe Ezme Gürlek | 143 | 147

İSTANBUL'LA YÜZLEŞME DENEMELERİ: ÇEPERLER, HAREKETLİLİK VE KENTSEL
BELLEK

EDİTÖRDEN

Merhaba!

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin Aralık 2019 sayısından tüm okurlarımıza merhaba! Aralık sayımızın içeriğine geçmeden önce küçük bir haberi de sizlerle paylaşmak isterim; dergimiz ile eş zamanlı hayata geçirdiğimiz “İktidar, Toplum ve Siyaset/ People, Power & Politics (IC3P)” Kongresinin 2.'sini 26-28 Eylül 2019 tarihlerinde National Aviation University (Ulusal Havacılık Üniversitesi) evsahipliğiyle Kiev'de gerçekleştirdik. IC3P adıyla yola çıktığımız uluslararası kongre serisi ile dergimizin, birbirini destekleyen ve besleyen birer yapıya dönüşmesi hem Fakültemiz hem de Üniversitemiz adına bizleri çok gururlandırdı. Elbette en kalbi beklentimiz ise kongremizin; Fakültemiz/Üniversitemiz özelinde, Türkiye ve dünya genelinde Sosyal Bilimler okuryazarlarının buluşma noktası olarak yıllar boyu devam edecek bir geleneğe dönüşmesidir. 2020 sonbaharında 3.'sünü gerçekleştireceğimiz kongremizde sizleri de aramızda görmek bizleri çok mutlu edecektir. (Detaylar için lütfen ziyaret ediniz: www.ic3p.org)

Daha önce yayımlanan dört sayımızda olduğu gibi Aralık 2019 sayımızda da sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında dikkate değer eserler ile sizleri buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Bu sayımızda 7 araştırma makalesi ve 1 kitap incelemesi/kritiği ile karşınızdayız.

Makalesinde Prof. Dr. Ahmet Gökbel ve Dr. Halil Aslan; İslami algoritmik hisse portföyü üzerine analizler eşliğinde akademik yazına katkı sunmaktadır.

Dr. Ömer Faruk Cantekin ve Ayşe Nur Pekasıl'ın makalesi ise, Avustralya'da mevcut sosyal hizmetlere ilişkin sorunlar üzerinden bir tartışma yürütmekte ve çözümler üzerine bir inceleme gerçekleştirmektedir.

Prof. Dr. Soyalp Tamçelik ve Baybars Öğün'ün makalesi ise, yapısal realizmde uluslararası politika ile dış politika ayrımı üzerinde durmakta; sistem düzeyinde devletlerin 'genel dış politika davranış eğilimlerini analiz etmektedir.

Kübra Oruç'un makalesi, neo-klasik uluslararası ilişkiler kuramı temelinde Vladimir Putin ve Angela Merkel arasındaki kişisel ilişkinin, AB'nin enerji politikasına etkisini gözler önüne sunmaktadır. Almanya ve Rusya arasında enerji konusu özelinde gerçekleştirilen ikili ilişkiler AB'nin ve dolayısıyla AB üyesi devletlerin enerji politikalarını etkilemektedir teziyle gerçekleştirilen çalışma Uluslararası İlişkiler disiplini açısından önemli bir yayın olarak huzurlarınızdadır.

Makalesinde Öznur Özer, Carl G. Jung'ın geliştirdiği arketiplerin marka kişiliğine yansımaları incelenmiştir. Çalışmada, hangi arketipin ne amaçla kullanıldığının cevabı aranmış ve arketipsel marka kişiliği oluşturmanın tüketiciler üzerindeki etkilerini araştırılmıştır. Türk markalarında örneklerin incelendiği çalışmada Kırşehir üzerinden bir analiz ortaya konmuştur.

Dr. Savaş Yılmaz'ın çalışması, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde eşkıyalık bağlamında bürokratik kaos üzerinde durmuş yetkin bir çalışmadır.

Dr. Tetyana Tarnavska ve Dr. Nataliia Glushanytsia'nın makalesi, Yüksek Öğretimde pedagojik ilkelerin entegrasyonu üzerine sunulan tartışmayla birlikte Ukrayna örneği üzerinden bir analiz sunmaktadır.

Kitap kritiği kısmında Albeniz Tuğçe Ezme Gürlek, 2011 yılında İletişim Yayınları tarafından basılan "İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik Ve Kentsel Bellek" kitabını incelemiş ve sosyal bilimler alanında alternatif araştırma modelleri üzerine önemli bir kitabı okuyucularımıza tanıtmıştır.

Aralık 2019 sayısının ortaya çıkmasında, her adımda emekleri bulunan değerli mesai arkadaşlarım, editörler kuruluna, teşekkürü borç bilirim. Ayrıca kıymetli eserlerini dergimize göndererek katkı sunan yazarlarımıza ve vakit ayırıp dergimize yayın için gönderilen makaleleri büyük bir titizlikle inceleyen hakemlerimize de ayrıca şükranlarımı sunarım. Keyifli okumalar dilerim!

Öncesinde Haziran 2020 sayımızda, sonrasında ise 2020 sonbaharında gerçekleşecek olan 3. IC3P Kongremizde görüşmek üzere!

Saygılarımla,

Editör
Doç. Dr. Erman AKILLI

ARTICLE / MAKALE:

ISLAMİC ALGORİTHMİC EQUİTY PORTFOLİO

İSLAMİ ALGORİTMİK HİSSE POFTFÖYÜ

Ahmet GÖKBEL*, Halil ARSLAN**

ÖZET

Yüzyılın ortasında Markowitz ve Fama salt matematik akla göre modern portföy stratejilerini geliştirirken modern teorisinin olandan ziyade ideale göre kurgulanması eleştiri konusu olmuştur. Getirisi düşük olmasına rağmen riske olan bağımlılıklarından dolayı daha yüksek riskli araçlara yatırım yapan yatırımcılar bulunmaktadır. Davranışsal finans bu dönemde modern portföy teorisine bir tepki olarak doğsa da yatırımcıları tamamen irrasyoneliteye meyilli olarak tanımlaması bir eleştiri konusudur. Teknolojinin gelişimi, yatırım seçeneklerinin hiç olmadığı kadar artması, zamanın önemli bir kaynak olması ve yapay zeka teknolojileri dijital bankacılığı ve algoritmik portföy modellerini öne çıkarmaktadır. Kriterlerini belirlediğimiz İslami algoritmik model portföy, bir teori olmaktan ziyade 2014 Temmuz ayında Borsa İstanbul tarafından KATMP kodu ile endekslenerek yayınlanmaya başlamıştır. İslami algoritmik model portföyün oluşturulan kriterlere göre hem BIST100 endeksini hem de diğer katılım endekslerini son 4 yıl ortalamasında getiri performansı olarak geçtiği görülmektedir. Model portföy sharpe rasyosunda da endekslerden daha iyi bir performans sergilemiştir. Algoritmik model portföy, portföy yöneticileri için pasif olarak yönetilen genel endekslerden daha iyi bir getiri ve risk dengesi sağlayan yapısı ile Borsa Yatırım Fonu kurulması için ciddi bir adaydır. Ayrıca KATMP’de yer alan şirketlerin muhafazakar yönetim stratejileri, karmaşık ve kaldıraçlı ürünlerden kaçınmaları ve yatırım

* Prof. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kırşehir, Türkiye, email: agokbel@gmail.com, ORCID Number: 0000-0001-8259-8808

** Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Ortaköy Meslek Yüksek Okulu, Finans - Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Aksaray, Türkiye, email: halilarslan4444@gmail.com

fizibiliterinde daha doğru bir yaklaşım sergilemeleri gibi faktörlerin gösterdikleri başarıda dikkate alınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Algoritmik Trading, Portföy Stratejileri, İslami Portföyler, Katılım Endeksleri

ABSTRACT

In the middle of century, while Markowitz and Fama developed modern portfolio strategies based solely on mathematical concept; it was criticized that modern theory was focused on ideal case rather than real case. Despite the low return, there are investors who invest in higher risk instruments due to their dependence on risk. Though behavioral finance emerged as a reaction to modern portfolio theory in this period, it is a matter of criticism that it defines investors as fully prone to irrationality. The development of technology, the increase in investment options, the fact that time is a vital resource and artificial intelligence technologies emphasize digital banking and algorithmic portfolio strategies. The Islamic algorithmic model portfolio, of which we have defined criteria, was published and indexed as KATMP code by Borsa İstanbul in July 2014 rather than being a theory. It is seen that the Islamic algorithmic model portfolio has overperformed both BIST100 index and other participation indices as yield performance in the last 4 years average. The model also has outperformed the so-called indexes in the Sharpe ratio. The Islamic algorithmic model portfolio is a serious candidate for the establishment of the Exchange Traded Fund with a structure that provides a better return and risk balance for passively managed general indices for portfolio managers. In addition, factors such as conservative management strategies, avoidance of complex and leveraged products and a more accurate approach in investment feasibility of KATMP companies should be taken into consideration in the success by the other companies.

Keywords: Algorithmic Trading, Portfolio Strategies, Islamic Portfolios, Participation Indexes

1. INTRODUCTION

With the development of finance and capital markets and the accumulation of capital, consumers began to have savings. This has led to the development of portfolio management modeling and investment strategies. Many investors have made significant efforts to develop the right investment strategy among the rising investment options. Only an investment strategy was not enough; the general principles of the portfolio to be created had to be determined.

Return and risk were considered to be the two most vital variables in the formation of portfolios. (Karan, 2001, p. 131). The creation of an optimal portfolio has always been considered a controversial issue because it contains inherently risk and uncertainty, and there

is no mathematical general rule. The lack of a general portfolio model in this area embodies a paradox in itself. Because a non-dynamic model can easily be copied by other investors. In addition, the fact that there is a human factor in the construction of prices eliminates the mathematical infrastructure of the model.

Though human factor and uncertainty variables result in the absence of a general mathematical model for the optimal portfolio, some basic factors are always valid. It is seen that investment instruments with a certain risk level generally yield higher returns. In the last 10 years, the return of Borsa İstanbul is above the deposit interest rate. Only intuitive approaches are not sufficient for model selection. There is also a need for some basic and mathematical approaches. This situation has led to the development of algorithmic and robotic portfolio management techniques for financial markets which have gained weight in economies in the recent period. Algorithmic models do not make mistakes that may arise from people's emotional prejudices.

Traditional models first came to the fore in the construction of the optimum portfolio; in the middle of the 20th century, normative models based on rational mind were developed with Markowitz and Fama. Afterwards, a new era has started for model portfolios with the advances in software and computer technology and artificial intelligence Genetic Algorithms. However, both models have been criticized because of the fact that they have only taken into account the rational mind that people have defined and have no place in the natural flow of life in every case. This has brought behavioral finance to the forefront for the optimal portfolios. Though behavioral finance has reached the right points on certain issues, it has failed to claim that the investor is acting in a completely irrational manner. Some algorithmic and robotic portfolios, while considering the behavioral approaches of investors, can partially eliminate the mistakes that may arise from the emotional biases. Because of the fact that some algorithmic models consider investors' emotions or behavior in a rational way, they should be seen as a combination of rationality and behavioral approach.

The Islamic algorithmic portfolio, which we have established within a private sector company (BMD) according to some criteria we set, was indexed by Borsa İstanbul in July 2014 under the code of KATMP and became tradable on the stock exchange. Thus, the trial period for the Islamic algorithmic model portfolio has been completed. The model portfolio is updated every 15 days in accordance with its criteria. The Islamic model portfolio creates a robotic portfolio to investors by providing time advantage without human touch. Moreover, the 4-

year performance of this portfolio can be easily observed with the indexation of Borsa İstanbul. There is no significant accumulation in the literature regarding the algorithmic model portfolio studies. When we evaluate this situation in terms of the Islamic algorithmic portfolios, the literature is quite infertile. The study supplies a theoretical contribution to the Islamic algorithmic model portfolio literature. Furthermore, the system we have developed provides a practical product to the literature by creating an index that has been traded for 4 years at the stock market. According to the success of the model, portfolio managers can build and market an Exchange Traded Fund (ETF) based on the Islamic Algorithmic Model Portfolio. Our passively managed model portfolio has a higher performance compared to the other passive indices like BIST100. The fact that the companies selected according to the algorithmic criteria perform better than the index performance may be a point of interest by the management of other companies. In addition to these, investors can achieve higher returns by using such a model eliminating human bias.

The study compares the return of the portfolio formed by algorithmic criteria considering the rational viewpoints of investors with to the Participation Index and BIST100 index. The success of the algorithmic model portfolio, which we have established in accordance with Islamic principles, will be tested in terms of both return modeling and risk. In the first part of the study, we briefly touch on traditional and modern portfolio theories. While the studies in the literature are examined in the second part, in the third part, the methodology will be defined. In the fourth part of the article, the success of the portfolio created in the last 4 years is examined comparatively.

2. LITERATURE REVIEW

According to the Ceylan and Korkmaz (1998), the main objective of the traditional approach is to reduce the risk by enhancing the number of assets in the portfolio. In this approach, the relationship between the assets included in the portfolio is not examined. Modern portfolio theory was put forward by Markowitz in the mid-20th century. In this model, the market was seen as an investment instrument collectively and a systematic approach was proposed to minimize risk while maximizing return. (Genel, 2004, p. 5)

Markowitz (1952) rejected risk reduction of the traditional approach by rising assets in the portfolio and argued that the important thing is that whether or not the assets within the portfolio are correlated with each other. If the level of correlations between assets is high, the

rise in the amount of assets in the portfolio will not be a crucial risk mitigation mechanism. According to him, the risk arising from the internal mechanisms of the portfolio or firm-specific risk, excluding the risk arising from the general risk of the country or systematic risk, could be completely eliminated by the correct correlation.

The Markowitz model uses some assumptions to maximize return and minimize risk. For example, all investors are rational and prone to diversification. Capital markets are active and asset prices are at fair level. Another assumption is that investors expect higher returns when risk enhances. In most stock balloons, these assumptions do not run. Some investors invest in more risky assets due to their dependence on risk even though their returns are low. Although they are at the same risk level, they may choose a lower return instrument. The factors that are effective in this case may be the mood of the investor or the bias that the investor establishes with the instrument. According to the evaluations of Fabozzi et. al (2002), Markowitz's model does not explain what it is; it explains what should be or ideal.

After Markowitz's model, studies on the optimum number of assets to be included in the portfolio began to come to the fore. Elvans and Archer (1968) and Latane and Young (1969) claimed that a portfolio containing 8-15 or 8-16 stocks might have productive diversification. Wagner and LAU (1971) said that this number may be 10. While Gökçe et. al (2003) determined that the optimum number of investment instruments would be between 6-14, İskenderoğlu and Karadeniz (2011) claimed that the risk of a portfolio consisting of 6-8 stocks might be lower than BİST30.

Fama E. (1970), defined the investor as a rationally acting entity and concluded that financial assets contain all the information correctly as the inevitable output of this assumption through the Efficient Markets Hypothesis. With the theory put forward right after Markowitz, Fama gained an important position in the classification of rational modeling.

Due to the development of technology, revolution in artificial intelligence programs and time constraints despite rising investment options, algorithmic model portfolios come to the forefront. These portfolios are also programs that can create a portfolio eliminating prejudicial and emotional approaches of human beings. Holland (1992) is characterized as a pioneer with his works in this field. Genetic algorithms are used in many areas of financial markets.

According to Er, Çetin, and İpekçi Çetin (2005) genetic algorithm is defined as a random search using biological evolutionary process rules in computer simulations.

Genetic algorithms can be applied in different financial areas such as portfolio selection, risk scale determination, time series and credit rating. (Feldman and Treleaven, 1994), (Kingdon and Feldman, 1995).

The coding method, crossover, mutation probabilities and conformity function determination processes do not provide easy flexibility for different cases. There are no general rules for the solution and optimization of the problem for these variables. For someone who believes that the investment process takes place through simpler mechanisms, genetic algorithms may be too complex to produce accurate results.

Traditional, modern and genetic algorithms have a vital credibility in the literature. However, investors often do not act according to these models. In addition to financial models, investors can act with psychological tendencies, experience and intuition. According to Kant, who is accepted as an authority in moral philosophy, events can be understood and decided by purely intuitive approaches, not by experience. The corresponding model to Kant's approach in finance is behavioral finance. Expectation Theory laid the foundation for behavioral finance. According to this theory, investors may move away from rationality due to psychological tendencies, prejudices, beliefs, intuition and emotional factors. (Aydın and Ağan, 2016, p. 95) In fact, unknown and unmeasured some variables that cannot be defined even by human can be included among these variables. In addition, how and by whom rationality is defined becomes important.

The most crucial feature that distinguishes behavioral finance from other classical models is that it does not dictate any attitude about how investors should act. Instead, it examines how they actually act. (Bostancı, 2003, p. 10)

According to Sefil and Cilingiroğlu (2011), investors are managed in their investment strategies by their instinct to avoid regret. Investors' over self-confidence on their own abilities can lead to wrong decisions by passing the information through a wrong process. (Nofsinger, 2005, p. 11) Kahneman and Tversky argued that investors act according to their reference points. (Tversky and Kahneman, 1974, p. 1128) Accordingly, after showing the goods with a high price to the investor, lower priced products may be more rational to the investor. Therefore, it is recommended that the price should be opened irrationally from the upper level in the merger and acquisition. The price opened at a low level may bring unwillingness to the buyer and the questioning of the quality of the goods. Investors tend to

spread a bad start through the entire duration of the investment. For example, unhealthy pricing at the initial public offering of a company may cause a negative view of some investors throughout the company's entire life on the stock exchange. However, the company may reach a very successful point in its activities. Investors see the wrong investment as being cheated. They cannot accept to be cheated and cannot sell their assets when necessary because they do not want to experience the loss of reputations and the pain of regret caused by deceit. (Daniel and Titman, 1999, p. 29)

The absolute value of the loss on investments is greater than the absolute value of the gain. This may make many investors conservative. According to Lehrer, in the financial decision-making process, mind and intuition need to act arm-by-arm, but emotions often predominate. (Lehrer, 2011, p. 218)

According to Altay (2007), herd behavior, which is the main thesis of behavioral finance, is experienced in Borsa Istanbul both on the rise and fall. According to Branch (1977), the stock markets provide the highest return on average in January, which cannot be matched to a mathematical rationality. Gumuş et. al (2013) concluded that marital status, age, gender, income and education levels are effective in investment strategies of investors in Turkey sample. Kuden (2014) has reached similar conclusions and argues that investors make faulty investments with behavioral approaches contrary to traditional and modern theories.

According to the Aydın and Ağan (2016)'s survey study on Turkey sample, interest rates, exchange rates, tips, political stability, technical analysis, fundamental analysis and advisory recommendation are effective of 71.3%, 43.9%, 37.2%, 36.6%, 29.4%, 26.7% and 16.2% respectively at the decision making process of investments.

In general, traditional and modern approaches dictate investors such that they should act according to their own rationality. The rational mind can vary from person to person and from time to time. In addition, many analysts determining this approach do not act according to a rational model in their own life decisions. Familiarity, sensuality and simplicity are often vital factors for their decision-making process. In this sense, modern approaches are open to criticism from many ways. This critical view has given rise to behavioral finance. However, as seen in the literature, behaviorists tend to present investors in a irrational way. The excessive demand in stock exchanges on January cannot be explained only by irrational feelings. It is a very rational strategy to see the purchases starting in the new year in January

after the sales observed in the stock markets stemming from Christmas and holidays in December. Many investors invest in assets according to the interest rate and exchange rate movements rather than brokerage house reports that include basic analysis. However, when the brokerage reports are examined, it can be observed that they change target prices within the range of 50-100% after 20-30% change in interest rates and exchange rates. From this point of view, reports of financial institutions based on fundamental analysis are far from rationality.

Many investors do not prefer complex and lengthy review mechanisms in their investment decisions. Simple and understandable structures are preferable choice for investors. This causes investors to tend to make investments that they already know or can learn immediately with a simple set of information. In many case studies it has been concluded that investors act on simple, understandable and predictable variables. (Ertan, 2007, p. 44) This situation does not make investors irrational; on the contrary, they act according to rational ethics. BİM is the most demanded stock in the stock market with its simple and understandable structure for many years. BİM has also reached a very profitable model with its understandable structure. An understandable structure can be regarded as a rational approach rather than an emotional approach.

3. METHODOLOGY

3.1. Participation Indexes

In order to make transactions from Istanbul Stock Exchange according to the Islamic principles, it must first be checked whether the assets are sharia compliant. Those rules are determined by Turkey Participation Banks Association with the aid of Sharia Board of Participation Banks. Albaraka, Kuveytturk, Turkiye Finans and Vakıf Katılım are the sponsor of the Participation Index. According to the explanations on Participation Index Website, the following criteria determines whether a stock is sharia compliant. (Katılım Endeksi Temel Kuralları, 2014)

- a)** The companies shall not operate in areas contrary to Islamic principles. For example, alcoholic beverages, cigarettes, pork trade and so on.
- b)** The ratio of total loans bearing interest to market value should be less than or equal to 30%.

c) The ratio of cash and cash equivalents generating interest income to the market value of the company should be below 30%.

d) The share of incomes from other unsuitable activities in total income should be or less than 5%

It is stated that if an equity complies with the rules mentioned above, there will be no drawback in terms of sharia principles in the purchase and sale of such share. However, it should not be understood that the purchase and sale of stocks that do not comply with these rules are contrary to the sharia rules.

The purpose of building participation indices is to measure the risk and return performance of the sharia compliant equities. Consultants of the index are Turkey Participation Banks Association and Bizim Securities Inc. (BMD). Whilst indices are calculated by Borsa İstanbul A.Ş., index sponsors are Albaraka Turk Participation Bank, Kuveyttürk Participation Bank, Turkey Finans Participation Bank and Vakıf Katılım.

The main space that will be used to select the sharia compliant companies consists of the companies listed at Borsa İstanbul Yıldız Pazar and National Pazar, Real Estate Investment Trusts, Venture Capital Investment Trusts and A and B group companies.

There are 4 index periods for the Participation-50 and Participation-30 indices: January-March, April-June, July-September and October-December. With the disclosure of financial statements, the companies complying with the index are recalculated in each period according to the criteria mentioned above. Those who comply with the principles of participation are added to the list and those who do not comply are removed. Subsequently, all listed companies are ranked from larger to smaller according to the average market value within the year. While the first 30 companies constitute the Participation-30 index, the first 50 companies represents the Participation-50 index. However, the number of shares that comply with the principles of participation may be more than 50. Companies that are included in the Participation-50 and Participation-30 index are published on www.katilimendeksi.org.

The Participation-30 index has been started to be calculated on the Stock Exchange as of 06.01.2011. Participation Index, which was the previous name of the Index, has been changed to Participation-30 Index since 09.07.2014. The Participation Model Portfolio Index (Islamic

Algorithmic Model) and the Participation-50 Index have been calculated as price and return indices since 09.07.2014.

3.2. Islamic Algorithmic Portfolio (KATMP)

The “Participation Model Portfolio” or Islamic Algorithmic Portfolio is calculated as KATMP code on the stock exchange by Bizim Securities Inc. It consists of 13 companies from the Participation-50 index, which is recalculated and updated every two weeks according to various criteria.

Islamic Algorithmic Portfolio has outperformed both the BIST100 index and the participation indices in terms of performance since July 2014. All criteria were determined by us and Bizim Securities updates the model according to those criteria in every 2 weeks. We have briefly summarized these criteria below.

All equities to be selected into the Islamic Algorithmic Model (KATMP) may consist of assets in the Participation 50 space. So, the main equity universe is the Participation-50 stock index.

- a)** According to the Credit Rating Methodology, companies in the last 5 of the Participation-50 index are eliminated.
- b)** The stocks with an average transaction volume of 181 days which fall behind TL 300.000 are removed from the main space on the day the model is valued.
- c)** P/E, EV/EBITDA and P/B ratios are determined for the companies remaining after the first 2 criteria from Participation 50 stocks and BIST Industrial Index. All ratios are calculated based on the data of trailing year and current market values.
- d)** 15% discount is applied for BIST Industrial Index ratios. The average ratios of the industrial index are then compared with the remaining Participation 50 stocks after the first 3 criteria.
  - i)* In all three ratios, if the number of companies with a multiple lower than the discounted average of the industrial index is 13, those companies construct Islamic Algorithmic Portfolio (KATMP)
  - ii)* In all three ratios, if the number of companies with a multiple lower than the discounted average of the industrial index exceeds 13, the companies

which have higher EV/EBITDA compared to sample, removes from the sample so that the model can contain 13 stocks

iii) In all three ratios, if the number of companies with a multiple lower than the discounted average of the industrial index below 13, %15 discount applied BIST Sinai Index Average replaces with %10, %5 and %0 until the model can contain 13 stocks

iv) In cases where it cannot reach 13, the remaining stocks are ranked according to EV/EBITDA ratios and companies that cannot meet the model portfolio criteria even though EV/EBITDA ratio is the lowest are added to the model portfolio and reached 13 companies.

e) Another criterion is that at most 2 participation banks can be included to the model. If more than 2 participation banks incorporate to the model, the bank with higher P/E ratio will be subtracted from the model. In this case, in order to ensure the 13-number rule of the model, the companies with the lowest P/E ratio that cannot enter the model in the previous ranking are selected and the number 13 is reached again.

f) Substitute stocks are not determined for the Islamic Algorithmic Model portfolio. If some stocks are separated from the general index due to delisting or bankruptcy within the period, the Islamic Algorithmic Model Portfolio continues until the next accounting period with available stocks.

g) In the Islamic Algorithmic Model Portfolio, KATMP index is calculated by equal weight to all stocks. Equal weighting method continues during the whole calculation period. This calculation is made by Borsa İstanbul.

h) In order to be able to add the companies making IPO to the Islamic Algorithmic Model Portfolio, new companies must disclose their subsequent financial statements after the initial public offering.

4. DATA

Islamic Algorithmic Model was started to be published by Borsa Istanbul on 9 July 2014 as KATMP code according to our criteria. After this date, the Islamic Algorithmic Model Portfolio (KATMP) started to be published as an index through all data providers of Borsa

İstanbul (Forex, Matrix, Bloomberg). Abovementioned date will be starting point to test the performance of the model. Algorithmic model performance will be compared to Participation Index, Participation 50 Index and BİST100 index during July 2014-June 2019. All data have been taken from Borsa Istanbul. Thus, 1,254 days are determined to monitor the performance of the Islamic Algorithmic Model Portfolio. During this period, if the performance of the model portfolio is above other comparable passive portfolios, the Exchange Traded Fund (ETF) can be issued for the model portfolio. Since ETF will be created by tracking the model portfolio, portfolio managers can issue ETF on the model portfolio and sell it to their investors.

After determination of daily returns, variance is calculated from daily returns and Sharp Ratio is determined for all indices. Even if the return of the model portfolio is better than comparable indices, the risk exposed should also be considered. Portfolio managers who want to issue ETF should compare the Sharp ratio of the model portfolio with other indices.

5. THE PERFORMANCE OF THE MODEL PORTFOLIO

Periodical Return Table							
	2014/07-2014	2015	2016	2017	2018	2019-2019/06	All Times
KATMP	6,7%	-3,8%	23,8%	20,3%	-16,9%	15,7%	44,9%
KATLM	10,3%	-8,5%	10,9%	37,7%	-21,7%	10,9%	30,5%
KAT50	11,1%	-8,8%	10,9%	38,2%	-22,0%	11,0%	31,1%
XU100	7,9%	-16,1%	10,8%	48,3%	-22,3%	8,3%	21,1%

Daily Return Standard Deviations							
	2014/07-2014	2015	2016	2017	2018	2019-2019/06	All Times
KATMP	0,8%	1,1%	1,2%	0,9%	1,3%	1,4%	1,1%
KATLM	0,9%	1,2%	1,1%	0,8%	1,2%	1,2%	1,1%
KAT50	0,9%	1,2%	1,1%	0,8%	1,2%	1,2%	1,1%
XU100	1,2%	1,4%	1,3%	1,0%	1,4%	1,4%	1,3%

Sharpe Ratio							
	2014/07-2014	2015	2016	2017	2018	2019-2019/06	All Times
KATMP	8,0	-3,3	19,8	23,1	-12,7	11,4	39,3
KATLM	11,1	-7,3	9,7	48,2	-17,5	9,4	28,1
KAT50	12,2	-7,6	9,7	48,8	-17,9	9,4	28,8
XU100	6,5	-11,5	8,3	48,7	-16,1	6,0	16,4

The yield performance of the Islamic Algorithmic Portfolio is compared with the performance of the other passive indices like the Participation Index, the Participation 50 index and the BIST100 index. Although it is possible to compare the model with Industrial Index, this comparison will not be fair. Because 2 participation banks can be included in the model

portfolio and there is no financial institution in the industrial index. Therefore, industrial index performance is not included in the study.

From July 2014 to the end of 2014, KATMP performed below all other passive indices. In this period, whilst BIST100 was able to generate return of 7.9%, KATMP was able to provide return of 6.7%. The return for the 5-month period was still at a good level on nominal basis; it was well above the interest rates for that period.

2015 was a very negative year for equity market. In this period, BIST100 declined by 16.1% yoy while the Participation Index and Participation 50 index decreased by 8.5% and 8.8%, respectively. In a negative year, KATMP declined by 3.8%, outperforming all indices. This may indicate that KATMP has a more resistant structure than other indices during the crisis years. Companies formed according to Islamic and algorithmic criteria are generally more conservative in their structure and work with low leverage principles and are more resilient than other companies during crisis years. KATMP is also more resistant than the average of the participation index.

In 2016, the BIST100 index experienced a positive year after the negative 2015 year. Even though a coup attempt took place in July 2016, the indices closed the year with positive returns. While the BIST100 index closed the year with a return of 10.8%, the Participation Index and Participation 50 index yielded 10.9% and 10.9% returns, respectively. KATMP, on the other hand, outperformed interest rates and the general stock index by return of 23.8%.

In 2017, with the support of the credit guarantee fund, significant profit increases were experienced both on the basis of companies and banks and this enhanced the risk appetite in the stock market. With the effect of flexible money market policies, the BIST100 index provided 48.3% annual return, while KATMP remained below both the BIST100 and other participation indices with 20.3%. KATMP, which exhibited a more resilient stance in the year when the market contracted by shock, achieved a more conservative return in 2017, when the indices rose rapidly with expansionary policies. However, the yield is still above the interest rates annually. This may indicate once again the resistant structure of KATMP. While keeping the return at a rational level, the risk did not exceed a certain level.

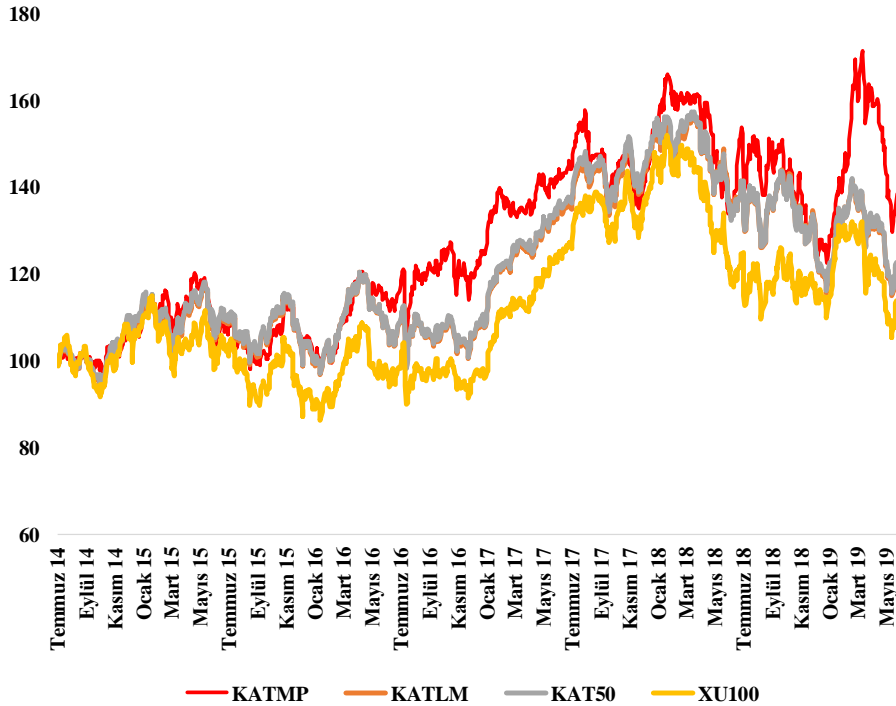
In 2018, with the August exchange rate shock, the economy went into a recession and this was reflected in the stock indices. While the BIST100 index decreased by 22.3% on an annual basis, the Participation Index and Participation 50 index declined by 21.7% and 22%,

respectively. In such a negative year, KATMP had a more conservative stance than the indices with a decline of 16.9%.

In 2019, the indices entered a positive period in the January-June period. If stock indices generally reduces in the previous year, they follow a positive trend in the following year. However, the positive trend in 2019 is more moderate compared to the unbalanced growth in 2017. In the modest return period, KATMP surpassed all indices in terms of performance with a periodic return of 15.7%. While KATMP performs better than indices in negative years, it surpasses the indices in the modest return period in terms of performance. In the period when risk appetite is opened unevenly, the return of the Islamic algorithmic model portfolio is below the other indices and above the interest rate. Even if the return pattern is considered, it can be said that KATMP is composed of low risk companies with modest returns potential.

Looking at the yields of all periods, BİST100, Participation Index and Participation 50 index generated the return of 21.1%, 30.5% and 31.1%, respectively, while the total return of KATMP was 44.9% in the same period. This means that since the date of its publication, the KATMP has significantly outperformed the BIST100 and participation indices.

KATMP - Participation Indices - BIST100

Although return alone is a measure, risk should be compared with return. Looking at the Sharp ratio of all indices covering all periods, it is seen that the Islamic Algorithmic Model Portfolio performs quite well. The Sharpe ratio of the general index remains at 16.4x, while the ratio of KATMP is 39.3x. This can be interpreted as not only the return but also the risk is taken into consideration when creating the model and criteria that can provide the highest return at the same risk level.

6. CONCLUSIONS

With the development of the capital concept and the savings of consumers, investment strategies have started to gain importance. The rise in investment options has led investors to develop the right investment strategies and rules.

At the first stage traditional portfolio models were developed and it was stated that as much as possible stocks should be in the model portfolios for higher return. Afterwards, modern portfolio strategies started to develop, and it was stated that it was not enough to increase the number of shares for the optimum portfolio; the correlation between assets is also vital. The most crucial criticism of modern portfolio management strategies is that it tries to what should be rather than what it is. Behavioral finance has emerged as a reaction to modern portfolio management strategies which have the main assumption that human being should make the investments according to mathematical models and consider rationality as the most important criterion.

Some investors may establish an irrational bond with their assets. Though their return level is lower, they can invest in more risky assets due to their dependence on risk. While risk appetite is relatively higher in the spring season, stock markets may follow a negative trend on average on Mondays. A person's mental state can affect risk appetite and pricing considerably. Behavioral finance tried to model the investment strategy with all the features of human being rather than a dictating more reasonable approach. The most critical part of behavioral approach is that it tries to put investors into an irrational pattern. However, investors may actually behave rationally in many areas where they behave intuitively.

Technological revolution, rising investment options more than ever, and time restriction for investors have caused algorithmic models to come to the fore in investment strategies. With the development of artificial intelligence technology, algorithmic models will become more prominent in investment strategies. Algorithmic models do not consist solely of mathematical

variables. Investors' behavioral characteristics can also be partially integrated into the models. After the articulation of these variables, the mathematical approach and the behavioral approach can be presented as a combined investment strategy. There will be no human biases in the algorithmic model.

While there is no important study in the literature on algorithmic models, the studies in the Islamic literature are much more limited. In 2014, we created a model in which we set basic criteria for stocks chosen according to Islamic principles. Borsa İstanbul indexed the model and started to publish the performance of the model instantly. With nearly 4 years of data, the performance of the Islamic Algorithmic Model has been visible to all researchers and investors. Looking at the performance of the model indexed by the KATMP code, it is seen that the performance over the last 4 years has been better than both the participation indices and BİST100. Better return performance than other indices means that KATMP is an important candidate for ETF on behalf of portfolio managers and investors. When portfolio managers establish a fund that tracks KATMP, this passive portfolio can beat the other passive portfolio like BİST100 in terms of performance.

Another important result when we look at the dynamic of the return is that when the general market generates negative return, KATMP shows a more conservative and resistant stance. The same situation is observed in periods when risk appetite rises above the usual level and KATMP produces a much more balanced return. This can be explained by the fact that companies in the model portfolio have a more conservative structure, avoid high leverage and complex products, and make more rational investments. thanks to the Islamic principles, In this sense, the criteria determined by KATMP and the examination of the financial, human resource, investment management, communication and management capabilities of the companies determined according to these criteria may have crucial results for the other companies. The fact that the sharp ratio of KATMP is better than the other indices in the average during all periods indicates that the companies in the model have a low standard deviation and establish a more sustainable structure.

The biggest limitation of the study is to test the performance of the Islamic Algorithmic Model Portfolio with 4-year data. With the rise in the number of data in the coming years, it will be possible to get most accurate results.

REFERENCES

- Altay, E. (2007). İMKB' de Piyasa Yonunde Suru Psikolojisinin İncelenmesi. 11. Ulusal Finans Sempozyumu. Zonguldak.
- Aydın, Ü., & Ağan, B. (2016). (Üzeyir Aydın, Büşra Ağan, Rasyonel Olmayan Kararların Finansal Yatırım Tercihleri Üzerindeki Etkisi: Davranışsal Finans Çerçevesinde Bir Uygulama. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 95-112.
- Bostancı, F. (2003). Davranışçı Finans. Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi Yeterlilik Etudu, Yayın No:57,, 1- 19.
- Branch, B. (1977). A Tax Loss Trading Rule. Journal of Business, 1198-1207.
- Ceylan, A., & Korkmaz, T. (1998). Borsada Uygulamalı Portföy Yönetimi. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Daniel, K., & Titman, S. (1999). Market Efficiency in an Irrational World. Financial Analysts Journal, 28-40.
- Elvans, J., & Archer, S. (1968). Diversification And The Reduction Of Dispersion: An Empirical Analysis. Journal of Finance, 761-767.
- Er, H., Çetin, M., & İpekçi Çetin, E. (2005). Finansta Evrimsel Algoritmik Yaklaşımlar: Genetik Algoritma Uygulamaları. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 73-94.
- Ertan, Y. (2007). Davranışsal Finans ve Pişmanlık Teorisi'nin Döviz Kuru Riskinden Korunma Kararına Etkisi. Bursa: Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Fabozzi, F., Gupta, F., & Markowitz, H. (2002). The Legacy of Modern Portfolio Theory. The Journal of Investing, 7-22.
- Fama, E. (1970). Efficient Capital Markets: A Rewiew of Theory and Emprical Work. Journal of Finance, Vol. 25, No:2.
- Feldman, K., & Treleaven, P. (1994). Intelligent Systems in Finance. Applied Mathematical Finance, 195-207.
- Genel, H. (2004). Genetik Algoritmalarla Portföy Optimizasyonu, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: T.C. ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İŞLETME ANABİLİM DALI.
- Gökçe, G., & Cura, T. (2003). İMKB Hisse Senedi Piyasalarında İyi Çeşitlendirilmiş Portföy Büyüklüğünün Araştırılması. Yönetim Dergisi, 63-81.
- Gumuş, F., Koc, M., & Agalarova, M. (2013). Bireysel Yatırımcıların Yatırım Kararları Uzerinde Etkili Olan Demografik ve Psikolojik Faktorlerin Tespiti Uzerine Bir Çalışma: Turkiye ve Azerbaycan Uygulaması. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 71-93.
- Holland, J. (1992). Genetic Algorithms. Scientific American, 44-54.
- İskenderoğlu, Ö., & Karadeniz, E. (2011). Optimum Portföyün Seçimi; İMKB 30 Üzerine Bir Uygulama. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, .

- Karan, M. (2001). Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kingdon, J., & Feldman, K. (1995). Genetic Algorithms and Applications to Finance. Applied Mathematical Finance, 89-116.
- Kuden, M. (2014). Davranışsal Finans Açısından Bireysel Yatırım Tercihlerinin Değerlendirilmesi. . İzmir: Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Latane, H., & Young, W. (1969). Test of Portfolio Building Rules. The Journal of Finance, 595-612.
- Lehrer, J. (2011). Karar anı: Beynimiz karar vermemizi nasıl sağlıyor. Boğazici Üniversitesi Yayınevi, Populer Bilim Dizisi.
- Markowitz, H. (1952). Portfolio Selection. Journal of Finance, 77-91.
- Nofsinger, J. (2005). The Psychology of Investing,. Second Edition. Pearson Education, Inc.
- Sefil, S., & Cilingiroğlu, H. (2011). Davranışsal Finansın Temelleri: Karar Vermenin Bilişsel ve Duygusal Eğilimleri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 252-262.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. Science, New Series, 1124-1131.
- Wagner, W., & LAU, S. (1971). The Effect Of Diversification On Risk. Financial Analysts Journal, 48-53.
- Webkaynak. (2014). Katılım Endeksi Temel Kuralları. katılımendeksi.org: http://www.katilimendeksi.org/content/userfiles/files/kural_kitapcik_50_1.pdf

MAKALE / ARTICLE:

AVUSTRALYA'DA SOSYAL HİZMETLERE İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜMLER

SOCIAL WORK PROBLEMS AND SOLUTIONS IN AUSTRALIA

Ömer Faruk CANTEKİN* , Ayşe Nur PEKASIL **

ÖZET

Sosyal hizmet disiplini tarihsel bağlamda zamanının sosyal, politik ve ekonomik koşullarından etkilenmiştir. Bu koşullar zamanının sorun alanlarını belirlediği gibi sosyal hizmet mesleğinin tanımını, amaçlarını, önceliklerini, hedeflerini, karşılaşılan sorunlara ilişkin program ve uygulamaları da belirlemiştir. Bu çalışmanın odağını; Avustralya'da sosyal hizmet alanları açısından yaşanan güncel sorunların ve bu sorunları çözmeye yönelik sunulan program ve uygulamaların genel bir profilini çizmek oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Avustralya'nın sosyodemografik yapısı güncel veriler ışığında kısaca değerlendirilmiş sonrasında sosyal hizmet alanları açısından aile, yoksulluk, çocukluk ve gençlik, yaşlılık, suçluluk, engellilik, eğitim konuları yine güncel verilerle ele alınmıştır. Ayrıca bu sorunlarla baş etme noktasında sunulan temel programlar ve uygulamalar hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışma Avustralya bağlamında yaşanan temel sorunlara ve sorunlara ilişkin üretilen sosyal hizmetlere işaret ederek ülkedeki sosyal hizmetin genel bir profilini çizmektedir. Böylece, çalışma kültürler arası benzeşen sorun alanlarının incelenmeye ve yaşanan sosyal sorunların çözümü için sunulan hizmetlere yönelik karşılaştırmalı analizler yapmaya imkân sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avusturalya; Sosyal Hizmet Alanları; Toplumsal Problemler; Sosyal Programlar ve Pratikler

* Doktor Öğretim Üyesi, Gazi Üniversitesi, e-posta: cantekin@gazi.edu.tr , ORCID ID: 0000-0001-5096-3233

** Araştırma Görevlisi., Gazi Üniversitesi, e-posta: aysenurpekasil@gazi.edu.tr , ORCID ID: 0000-0003-1864-0359

ABSTRACT

Social work as a discipline has been influenced in the course of history by the social, political and economic conditions of the time. These conditions have determined not only the problem areas but also the definition, aims, priorities of social work and its programs and practices regarding the problems encountered. This study focuses on the current problems in terms of social work and solutions produced to these problems in Australia, and hence depicting a general picture. In this context, first, the sociodemographic structure of Australia is examined with reference to the latest data. Next, the problems concerning family, poverty, childhood and youth, old age, delinquency, disability, education and unemployment. Then basic information with regard to the welfare programs developed and maintained by the government to cope with the challenges caused by the social problems is presented. The study contributes significantly to the literature in that it depicts the country profile of the social work services in Australia, paving the way for cross-cultural comparative analyses for the problem areas and suggested services to eliminate the problems in social work.

Keywords: Australia; Areas of Social Work; Social Problems, Social Programs and Practices

1. GİRİŞ

Sosyal hizmet disiplini tarihsel süreçte, zamanının sosyo-politik ve ekonomik koşullarından etkilenmiştir. Bu koşullar sosyal hizmet mesleğinin amaçlarını, önceliklerini, hedeflerini kullanılan yöntem ve teknikleri de belirlemiştir. Bu noktada sosyal hizmet disiplini, toplum ve kültür bazında benzeşen ve farklılaşan yönleri olmakla birlikte toplumsal iyilik halini artırmayı, insan ilişkilerinde sorun çözmeyi, güçlenmeyi ve özgürleşmeyi sağlamak çabasını temsil etmektedir. Toplumların tarihi ve kültürel birikimleri, üyelerinin yaşama karşı tutumlarını, algı, anlayış ve davranış kalıplarını şekillendiren önemli etmenler arasında sayılabilir. Dolayısıyla, bireyin toplumsal yaşamda yerini alırken karşılaştığı sorunların ve bu sorunlara mikro ve makro düzeyde sağlanan çözümlerin kimi kültür-bağımsız (evrensel) iken kimi kültüre özgüdür.

Kültürlerin sosyal yapılarının, sosyal hizmetin müdahale alanlarına giren temel problemlerinin ve sorulara çözüm üretmeye dönük program ve uygulamaların betimlenmesi sosyal hizmet alanına pek çok açıdan katkı sağlayacaktır. Bunlardan birkaçı şu şekilde ifade edilebilir. Farklı kültürlerin toplumsal yapılarının ve sosyal hizmet alanlarının incelenmesi yoluyla; kültürler arası benzeşen problem alanlarının içeriklerinin incelenmesi imkânı ortaya

çıkar; kültürler arası farklılıklar tespit edilebilir ve yaşanan sosyal sorunlara ve sorun çözüme yollarına yönelik karşılaştırmalı analizlere zemin hazırlanabilir.

Bu noktada çalışmanın amacı; sosyal hizmet mesleğinin icra edildiği Avustralya’da sosyal hizmet alanları açısından yaşanan güncel sorunların ve bu sorunları çözmeye yönelik sunulan program ve uygulamaların genel bir profilini çizmektir. Bu bağlamda, Avustralya’nın sosyo-demografik yapısı güncel veriler ışında kısaca değerlendirilmiştir. Sonrasında sosyal hizmet alanları açısından aile, yoksulluk, çocukluk ve gençlik, yaşlılık, suçluluk, engellilik, eğitim ve işsizlik durumları yine güncel verilerle ele alınmıştır. Ayrıca bu sorunlarla baş etme yolunda devletin sunduğu temel programlar konusunda bilgiler verilmiştir. Çalışma, ülke bazında sosyal hizmetin genel olarak profilini çizmesi açısından önemli katkılar sunmaktadır.

2. SOSYAL YAPI

Avustralya’da istatistiksel verileri toplama ve işlemeden sorumlu olan Avustralya İstatistik Bürosu’nun güncel 2018 yılı verilerine göre, 31 Aralık 2018 itibariyle Avustralya’nın nüfusu 25.180.200 olmuştur. Nüfusun 8.046.100 sayısı ile en yoğun bölgesi New South Wales’ dir. Sonrasında sırasıyla Victoria (6.526.400), Queensland (5. 052.800), South Australia (1.742.700), Western Australia (2.606.300), Tasmania (531.500), Northern Territory (245.900) ve Australian Capital Territory (423.800) gelmektedir. Çoğu gelişmiş ülke gibi, Avustralya’nın nüfusu da düşük doğurganlık ve artan yaşam beklentisinin bir sonucu olarak yaşlanmaktadır. Bu durum, daha az sayıda çocuk (15 yaş altı) ve daha fazla 65 yaş ve üstü birey sayısı ile sonuçlanmaktadır. 1998 ve 2018 arasındaki 20 yıl boyunca, 65 yaş ve üstü nüfusun oranı % 12,2’den % 15,7’ye yükselmiştir. Bu grubun önümüzdeki on yıl içinde daha hızlı artacağı tahmin edilmektedir. Avustralya’da büyük başkentler için cinsiyet oranı 100 kadın başına düşen erkek sayısı 98,3’dür. Bu durumun tek istisnası erkeklerin sayıca üstün olduğu Avustralya’nın kuzey sahilinde yer alan Darwin şehridir (ABS, 2019).

Avustralya’da 300’den fazla ayrı dilin konuşulduğu tahmin edilmektedir. Nüfusun beşte birinden fazlası yaklaşık % 21’i İngilizce konuşmaktadır. İngilizceden sonra sırasıyla Çince, İtalyanca, Arapça, Hintçe ve İspanyolca en çok konuşulan diller arasındadır (ABS, 2016).

Avustralya, yüksek derecede dini özgürlük ve dini çeşitliliğe sahip bir ülkedir. Her ne kadar devlet ve dini kurumlar birbirlerinden ayrı tutulmaya çalışılsa da dini kurumlar toplumda büyük bir role sahiptir. Bir çok ilkokul, orta okul, hastane, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ve yardım kuruluşları dini kurumların mülkiyeti ve finansmanı altında yer

almaktadır. Bireylerin dinlerine göre yapılan sınıflandırmada % 52,1 ile Hristiyanlık en büyük dini kategoriye oluşturmuştur. Bunu İslam % 2,6, Budizm % 2,4, Hinduizm % 1,9, Sihizm % 0,5 ve Yahudilik % 0,4 oranlarla izlenmektedir. Nüfusun % 30,1 ise “no religion” olarak ifade edilen ateist, agnostik ve diğer inanç çeşitlerine sahip bireyler oluşturmaktadır (Cultural Atlas, 2016).

Avustralya'nın hükümet sistemi liberal demokratik geleneğe dayanmaktadır. Kurumları ve uygulamalarıyla İngiliz ve Kuzey Amerika modellerini yansıtmakla birlikte kendine has bir yapıya sahiptir. Avustralya Anayasası, hükümetin kural ve sorumluluklarını ortaya koymakta ve yasama, yürütme, yargı organlarının yetkilerini belirlemektedir. Yasa yapma yetkisini elinde bulunduran yasama organı parlamentoyu içermektedir. Yürütme organı yasama organının çıkarttığı yasaları yürütmektedir. Yargı organı ise mahkemelerin kurulmasını ve hâkimlerin atanmasını sağlamaktadır. Avustralya, anayasal monarşi olarak bilinmektedir. Federal parlamenter demokrasiyle yönetilen Avustralya, Birleşik Krallık Kraliçesi II. Elizabeth, Genel Vali Sir Peter Cosgrove tarafından temsil edilmektedir. Federal Parlamento iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım 150 üyeli Temsilciler Meclisi'dir. İkinci kısım ise 76 üyeli Senato'dur. Mevzuatın yasalaşmadan önce her iki kısım tarafından onaylanması gerekmektedir. Federal Hükümet tarafından yönetilmeyen yerlerde Eyalet ve Bölge Hükümetleri sorumludur. Avustralya, altı eyalet (Yeni Güney Galler, Viktorya, Batı Avustralya, Güney Avustralya, Queensland, Tazmanya) ve iki bölgeye (Australian Capital Territory ve Northern Territory) ayrılmıştır. Her Eyalet ve Bölge'nin kendi Parlamentosu ve kendi Anayasası bulunmakla birlikte ulusal anayasaya tabidirler. Eyalet ve Bölge hükümetleri; halk sağlığı, eğitim, yollar, kamu arazilerinin kullanımı, polis, yangın, ambulans hizmetleri ve kendi Eyaletlerinde veya Bölgelerinde yerel yönetimlerden sorumludur (Parliament of Australia, 2019).

Sosyal refah hizmetleri Avustralya hükümeti için önemli bir yere karşılık gelmektedir. Hükümet genel olarak refahı artırmak için giderek daha kapsamlı politika ve programlara yönelmektedir. Refah hizmetleri kimi zaman gelir desteği ve vergi imtiyazları olarak görülmekle birlikte politikalar ve refah programları bunun ötesine uzanmaktadır. Eğitim ve sağlık gibi evrensel hizmetler; barınma, istihdam, engellilik, yaşlı bakımı desteği gibi spesifik hizmetler birey, aile ve toplum refahında kritik öneme sahip olmaktadır. Avustralya'da refah hizmetleri genellikle toplum hizmetleri olarak adlandırılmaktadır. Refah hizmetleri; hassas bireylere ve geniş bir açıdan yaşları, sosyal koşulları ve ekonomik durumları farklı olan birey

ve ailelere sunulmaktadır. Hizmetler birey ve ailelere doğrudan ve dolaylı yollarla sağlanmaktadır. Örneğin; hizmetlere erişime yardımcı olan topluluk ağlarının oluşumunun desteklenmesi birey ve ailelere dolaylı hizmet sunulmasıdır. Bu hizmetleri finanse edilmesi ve yönetilmesi sorumluluğu temel olarak Federal hükümet, Eyalet ve Bölge hükümetlerine ait olmakla birlikte hizmetlerin sunumu için yapılan düzenlemelerde devlet dışı kuruluşlar veya STK'lar aktif görev almaktadırlar (AIWS, 2017).

3. SOSYAL HİZMET ALANLARI AÇISINDAN ÖNEMLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜME YÖNELİK UYGULAMALAR

Avustralya'da sosyal hizmet alanları açısından bakıldığında; aile, yoksulluk, çocukluk ve gençlik, yaşlılık, suçluluk, engellilik ve eğitim durumları toplumların işleyişinde önem arz etmektedir. Bu bölümde her bir alana ilişkin değerlendirmeler ayrı ayrı ele alınmıştır.

3.1.Aile

Avusturalya İstatistik Bürosu (ABS) 2016 yılı itibariyle Avustralya'da 6,7 milyondan fazla aile bulunduğunu raporlamıştır. Veriler çocuklu çiftler, çocuksuz çiftler, tek ebeveynli aileler (erkek veya kadın ebeveyn) ve diğer aile formları (örneğin; yetişkin kardeşlerin bir arada yaşaması) olarak sınıflandırılmıştır. Çocuklu çiftler tüm ailelerin % 44'den biraz daha az kısmını, çocuksuz çiftler tüm ailelerin % 38- % 39'unu ve tek ebeveynli (kadın) aileler tüm ailelerin % 13'ü oluşturmaktadır. Tek ebeveynli ailelerin ise % 80- % 82'si kadın ebeveynin olduğu aileler oluşturmaktadır (ABS, 2016).

Avusturalya'da evlilik oranlarına bakıldığında, 2017 yılında Avustralya nüfusu 1970 yılının neredeyse iki katı olmasına rağmen 2017 (116,066) evli çiftlerin sayısı 1970 (116,066) yılından düşük olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu yıllar arasında kadınlarda ve erkeklerde ortalama evlilik yaşındaki değişimler dikkat çekmektedir. 1971 yılında kadınlarda 21,1 olan ortalama evlilik yaşı 2017 yılında 28,8 olmuştur. Erkeklerin ortalama evlilik yaşı ise 23,4'den 30,4'e yükselmiştir. 1970'de evlenmeden önce birlikte yaşayan çiftlerin oranı %16 iken 2017 yılında bu oran %81'e yükselmiştir (AIFS, 2017).

Birçok batı ülkesinde olduğu gibi Avustralya toplumunda da ayrılma ve boşanma sebebiyle evliliklerin dağılması görülmektedir (Hewitt, Baxter ve Western, 2005). Avustralya'da 1000 kişi başına düşen orana geniş bir yelpazeden bakıldığında, 1960' dan itibaren yükseldiği, 1976'da zirveye ulaştığı ve 1976'dan 2017'ye kadar ise boşanma oranlarında bir düşüş olduğu

söylenbilir. Yaşlara göre boşanma oranlarına bakıldığında her iki cinsiyet için de boşanma oranının en yüksek olduğu yaşlar 25- 29 yaş arası ve 40'lı yılların sonudur. 55 yaşından sonra çiftlerin boşanma oranları giderek düşmektedir (AIFS, 2017).

FRSA (Family and Relationship Services Australia), Avustralya genelinde 650'den fazla bölgede faaliyet gösteren ailelere destek ve hizmet sağlayıcısı ulusal bir kurumdur. Ailelere birçok konuda pratik destek sağlamak ve ailelerin değişen ihtiyaçlarını anlamak için uzmanlıklardan yararlanmaktadır. Aileye sunulan destek ve hizmetler temelde aile hukuk hizmetleri, çocuk- ebeveynlik hizmetleri ve yetişkin uzman destek hizmetleri olmak üzere üç başlık altında sunulmaktadır. Aile hukuk hizmetlerinde; aile ilişkileri merkezleri, ebeveynleri ayrılan çocuklara ayrılma sonrası destekleme programları, aile uyuşmazlık çözüm programları, aile ilişkileri tavsiye hattı ve aile hukuku danışmanlığı yer almaktadır. Çocuk ve ebeveynlik hizmetleri ise çocuk- ebeveyn desteği, yoğun aile destek hizmetleri ve çocuğu desteklemeye yönelik hizmetlerden oluşmaktadır. Yetişkin uzman destek hizmetlerinde; evlat edinme hizmetleri, ülkelerarası evlat edinme hizmetleri ve hizmetlerin bulunması-bağlantıların kurulmasına yönelik aracılık hizmetleri yer almaktadır. Bu üç başlığın dışında; ayrılma sonrası ebeveynlik programları, aile içi şiddeti önleme hizmetleri (şiddetin çocuklar üzerindeki etkisi ve erkeklerin davranış değiştirme programlarını da kapsayan), erkeklere yönelik hizmetler, gençlik hizmetleri, yaşlı bireylere yönelik hizmetler, uyuşturucu ve alkol bağımlılık hizmetleri ve ruh sağlığı hizmetleri yer almaktadır (FRSA, 2016). Ayrıca, sektörler arasında iş birliğini sağlamaya yönelik hizmetler de sunmaktadır (FRSA, 2019).

3.2.Yoksulluk

Sosyal hizmet açısından bir diğer önemli hizmet alanı yoksulluktur. ACOSS (Australian Council of Social Service) 2016'da Avustralya'da yoksulluğun yaklaşık 2,9 milyon kişi veya uluslararası kabul edilen yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların % 13,3 oranında büyüdüğünü raporlamıştır. Ayrıca, rapora göre 731.000 yoksul çocuk olduğu ve 15 yaşın altındaki çocukların % 17,5'inin yoksulluk içinde olduğu tahmin edilmektedir. ACOSS'un 2018 yılındaki raporunda ise milyonlarca insanın yoksulluk sınırının altında yaşadığı belirtilmiştir. Avustralya'da yoksulluk sınırı bekâr yetişkinler için haftada \$433, çocuklu aileler için \$909 olarak belirlenmiştir. (ACOSS, 2018). Yoksulluk içinde yaşama olasılığı en fazla olan gruplar, kadınlar, bekâr ebeveynler, yerli Avustralyalılar ve işsizler olarak tanımlanmıştır. Cinsiyet, yaş, etnik köken, yer, aile tipi, işgücü piyasasına katılım gibi

etkenler farklılık gösterse de dışlanma ve fırsat eksikliği yoksulluğun ortak noktasını oluşturmaktadır (Baum ve Duvnjak, 2013 s.13-16).

TFEU (Treaty on the Functioning of the European Union)'nun 151. Maddesi “istihdamın teşvik edilmesinin; yaşam ve çalışma koşullarının, sosyal korumanın, yönetim ve personel arasındaki diyalogun iyileştirilmesinin ve yüksek istihdamın sürekliliğini sağlamak için insan kaynaklarının geliştirilmesinin” AB'nin ortak hedefi olduğuna vurgu yapmıştır (Parlamento Europeo, 2019). Bir OECD üyesi olan Avustralya devleti de bu noktada benzerlik göstermektedir ve sosyal yardım uygulamalarında “öncelikle iş” vurgusuyla kendisi hissettirmektedir. Bu yaklaşımın temelleri; çalışmak isteyenler için piyasada yeterince iş imkânı vardır ve ne seviyede olursa olsun bir işe başlayan kişi eninde sonunda işinde ilerleyebilir şeklindedir. Sosyal yardımlardan yararlananlarla ilgili sorun yardımları bırakıp çalışmaya başlamak için yeterli motivasyon ve teşvikin olmamasıdır. Yapılan uygulamalar sosyal yardımdan yararlanan bireylerin işe geçişinin mümkün olduğunu göstermektedir (Kaya, 2009) ve yoksullukla ilgili politikalar refah ödemeleri ve toplu konut- kiralama desteği başlıkları altında toplanmaktadır.

3.3.Çocuk ve Gençlik

Çocuk ve gençlik sorunları Avustralya'da diğer önemli bir sosyal hizmet alanını oluşturmaktadır. Çoğu gelişmiş ülke gibi, Avustralya'nın nüfusu da düşük doğurganlık oranı ve artan yaşam beklentisinin sonucu olarak yaşlanmaktadır. Dolayısıyla 15 yaş altı çocuk sayısı azalırken 65 yaş ve üstü bireylerin sayısı giderek artmaktadır. 1998 ve 2018 arasındaki 20 yılda, çocukların oranı toplam nüfusun% 21'inden % 18,8' ine düşmüştür (ABS, 2018). Diğer pek çok ülkede olduğu gibi Avustralya'da da çocuk alanında en önemli sorunların başında istismar ve ihmal gelmektedir. Çocuk koruma istatistikleri; fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmale ilişkin yapılan araştırmaları, bildirimleri ve doğrulanan bildirim sayılarını raporlamaktadır. Veriler, yalnızca çocuk hizmet birimleriyle iletişim kuran kişilerden elde edildiğinden toplum içerisinde çocuğa karşı ihmal ve istismar oranını tam yansıtmamaktadır. 2011- 2012 döneminde çocuğa karşı; duygusal istismarın olduğu 17.600, fiziksel istismarın olduğu 9.900, cinsel istismarın olduğu 5.800 ve ihmalin olduğu 15.000 kanıtlanmış iddia bulunmaktadır (AIFS, 2012).

Avustralya hükümeti; çocuk koruma ajansları, uzman aile destek hizmetleri, aile danışmanlığı hizmetleri, koruyucu bakım, evde bakım, çocuk komisyonları, adli ve ıslah hizmetleri, hastane

ve halk sağlığı hizmetleri, ortak soruşturma ekipleri, çocuk refahı birimleri, evlat edinme birimleri ile çocuk koruma alanında yer almaktadır (AASW, 2015). Çocuk koruma alanında çalışan sosyal çalışmacıların; ailesi ve toplumu bağlamında çocuk, çocuklara ve ailelerine yönelik sosyal politikalar, yasal süreçler, hizmetler ve çocuklar- ailelerine yönelik sosyal hizmet uygulamaları hakkında bilgi ve beceriye sahip olmaları beklenmektedir (AASW, 2013). Avustralya’da çeşitli programlar, hizmetler ve ödemeler yoluyla aile ve çocuklar desteklenmektedir. Ebeveynlere çocuk büyütmede yardımcı olmak için çeşitli hibe ve fonlarla destek sağlanmaktadır. “Paid Parental Leave Scheme” programı, çalışan annelerin yeni doğan bebekleri ya da evlat edindikleri çocukları ile yaşamın ilk önemli aylarında evde kalmaları ve birlikte vakit geçirmeleri noktasında finansal güvenlik sağlamaktadır. “Dad and Partner Pay” programı, babaların ilk iki hafta yeni doğan bebeklerin yanında olarak anneye destek olması sağlamaktadır. Bunlarla birlikte çocuk yetiştirmenin maliyeti yardımcı olmak için “Family Tax Benefit” ödemeleri yapılmaktadır (DSS, 2019).

3.4.Yaşlılık

Bireyin “yaşlı” olarak sınıflandırılması kronolojik, tıbbı ve kültürel olarak göreceli bir kavramdır (ALRC, 2017). Avustralya İstatistik Bürosu 65 yaşın üzerindeki bireyleri “yaşlı” olarak sınıflandırmaktadır (ABS, 2018). Avustralya’da 65 yaş üstü yaşlı nüfusun giderek arttığını ve 2017 yılında 65 yaş ve üzeri nüfusun % 15’ini oluşturan 3,8 milyon Avustralyalı olduğunu rapor etmiştir. Aynı raporda Avustralyalı yaşlı nüfusun, 2057 yılına kadar 8,8 milyona yükselerek nüfusun % 22’lik bir kısmını; 2097 yılı itibariyle ise 12,8 milyon kişi ile nüfusun % 25’lik bölümünü oluşturması beklendiği belirtilmiştir. Raporda, 2017 yılında, yaşlı insanların yarısından fazlasının (% 57 veya 2,2 milyon) 65-74 yaşında olduğu, üçte birinin 75-84 yaşında (% 30 veya 1,2 milyon) ve % 13’ü 85 yaşında (497.000) olduğu ve bu oranların tersine bir şekilde artacağı (85 yaş ve üstü kişilerin oranı artarken 65-74 yaş arası kişilerin oranının azalacağı) bildirilmiştir. Cinsiyete göre bakıldığında ise, 65-84 yaş aralığındaki yaşlı bireylerin neredeyse yarısının kadın olduğu görülmektedir (AIHW, 2018). Avustralyalılar için yaşam beklentisi 20. yüzyılın başlarından bu yana önemli ölçüde artmıştır. 2013- 2015 döneminde erkekler için doğumda beklenen yaşam süresi 80,4 iken kadınlarda 84,5’dir (ALRC, 2017). Dolayısıyla Avustralya’nın nüfusunun artan yaşam beklentisi ve düşük doğurganlık seviyelerinin birleşimi sonucu yaşlanmakta olduğu raporlarda belirtilmektedir (Commonwealth of Australia, 2015).

85 yaş ve üstü yaşlı bireyler 65- 84 yaşları arasındaki yaşlı bireylere göre daha fazla yardıma ve bakıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bilişsel ve duygusal görevlerde yardım gereksinimi 85 yaş ve üstü Avustralyalılar için % 28 iken 65-84 yaş arası için % 7'dir. 85 yaş ve üstü Avustralyalıların % 59'u sağlık bakımı konusunda yardıma ihtiyaç duyarken 65-84 yaş arası Avustralyalıların % 20'si ihtiyaç duymaktadır (AIHW, 2018). Yaşlı bireylerin çoğu aile yanında yaşarken %5,2'si bakım evinde kalmaktadır. %26,8 ise yalnız yaşamaktadır (ABS, 2015). Tüm ülkelerde olduğu gibi bazı yaşlı bireylerin ek bakım ve destek almaları gerekmektedir. Avustralya da bu bakım ve desteğin çoğunluğu gayri resmi bakıcılar tarafından sağlanmaktadır. Resmi yaşlı bakım hizmetleri ise gerek yaşlı bireylerin evlerinde gerekse kurumlarda sağlanmaktadır. Birincil bakıcıların büyük çoğunluğu yaşlı bireylerin eşleri ya da partnerlerinden oluşmaktadır (Productivity Commission, 2011).

Yaşlı bireylerin sorunları ile ilgili Avustralya hükümetinin aldığı çeşitli önlemler ve yürüttüğü programlar mevcuttur. Yaşlı Bakımım (My Aged Care), Avustralya'daki yaşlı bakım sisteminin merkezi noktalarından birisidir. Yaşlı Bakımım; yaşlı bireylerin, ailelerinin ve bakıcılarının yaşlanma ve yaşlı bakımı ile ilgili bilgilere ulaşmalarını, ihtiyaç tespitlerinin yapılmasını, hizmet erişimini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Commonwealth Home Support Programme (CHSP), yaşlı bireylerin kendi evlerinde ve toplum içerisinde daha uzun süre bağımsız olarak bulunmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu noktada yaşlı bireylere giriş düzeyinde evde destek sağlamaktadır. Bunlara birlikte yaşlı bireylere, evde bakım ve esnek bakım programları sunulmaktadır. Yaşlı bakımı değerlendirme programı ve yaşlı bakımına yönelik eğitim, öğretim ve mesleki yönden işgücü destekleme programlarıyla sunulan hizmetlerin niteliği artırılmaya çalışılmaktadır (Ageing and Aged Care, 2019).

3.5. Suç

Suç ve suçluluk her toplumda sosyal hizmetin incelediği ve çözümler üretmeye çalıştığı önemli alanlardan birisidir. 2016–2017'de Avustralya'da polis tarafından yakalanan 413.894 suçlu birey bulunmaktadır. 2015- 2016 yıllarıyla kıyaslandığında bu veri %1 (4. 458)' lik bir düşüşü göstermektedir ve Avustralya'nın ulusal suç oranı 100.000 kişi başına 1.949 suçlu birey olarak belirlenmiştir (ABS, 2017). En yaygın suçlar; yasa dışı uyuşturucu suçları (% 20 ve ya 81, 160 suçlu birey), yaralamaya sebep olan eylemler (% 19 veya 78,421 suçlu), hırsızlık (% 19 veya 78,093 suçlu), asayiş suçları (% 15 veya 61,198 suçlu) ve adalete karşı işlenen suçlar (% 6 ya da 26.065 suçlu) olmak üzere beş başlık altında toplanmıştır (ABS, 2017). Australian Institute of Criminology suçları, aile içi şiddet suçları, çocuk sömürü

malzemesi yayma ve görüntüleme suçları (genellikle internet üzerinden yayılan ve çocukların cinsel tacize uğrama görüntülerini içeren materyallerdir), gençlik suçları, ulus ötesi ciddi ve organize suçlar ve yasa dışı uyuşturucu suçları başlıkları altında raporlamıştır (AIC, 2019).

Australian Crime Prevention Council; ceza adalet sisteminin şubelerinin, mahkemelerin, hapishanelerin, akıl sağlığı hizmetlerinin de içerisinde yer aldığı geniş bir alanı temsil eden bireyler ve kuruluşlar tarafından oluşturulmuş gönüllü bir birliktir. ACPC suçun önlenmesine yardımcı olmak, vatandaşların suçun önlenmesine katılımını teşvik etmek, suç önlemeye yönelik tartışmaların yapıldığı forumlar hazırlamak ve suçun önlenmesi için uygun olan yöntemler hakkında farkındalık sağlamayı hedeflemektedir (ACPC, 2019). Günümüzde suç önleme, geleneksel devlet yaptırımli ceza ve sosyal kontrol biçimlerinin ötesine geçerek birçok kurum ve kuruluş tarafından ele alınan bir konu haline gelmiştir. Avustralya'da her bölgede polis, ceza adalet sistemi, eğitim, planlama ve çocuk koruma suç önleme uygulamalarının temel sorumluluğu üstlenmektedir (Ford, 2014). Suç önlemeye yönelik “Neighbourhood Watch Programs” bir süredir uygulanmaktadır. Bu programlar ile önlenebilir suç oluşumunu azaltmak, polise bildirilen suç sayısını artırmak, hane güvenliğini artırmak ve yerel polis ile toplum arasında daha iyi bir ilişki geliştirmek amaçlanmaktadır. (NHW, 2019).

“Crime Prevention through Environmental Design” diğer bir programdır. Bu program disiplinlerarası bir yaklaşımı benimseyerek, şehir planlama ve tasarımının suçu önlemeye yönelik yapılması gerektiğini savunmaktadır (AIC, 2019). Diğer bir program, iş yerinde, evde ve toplumda kadına yönelik şiddeti önlemeyi amaçlayan “We Need to Talk” dur. İş yerinde kadına yönelik şiddetin etkileri ve yaygınlığını ilişkin eğitim ve öğretimi, evde danışmanlık hizmetlerini ve toplumda istihdam imkanı yaratmakta dahil olmak üzere bir dizi faaliyet alanını içermektedir (City of Melbourne, 2013). “Keeping Me Safe” programı ise, öğretmenlerin ve polislerin çocuk koruma alanında birlikte çalışmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Çocukların, toplumda içerisinde güvenli yetişkinleri ve güvenli bölgeleri belirleyebilmelerini sağlamayı hedeflemektedir (NSW Police, 2006).

3.6.Engellilik

Avustralya'da engellilik önemli bir toplumsal sorun alanıdır. Nüfusun % 18 'i yaklaşık 4 milyondan fazla birey bir tür engelle hayatını sürdürmektedir. Kadınların % 18,6'sı erkeklerin ise % 18'i engellidir (ABS, 2015). Engelli görülme oranına yaşa göre bakıldığında, 65 yaşın altındaki sekiz bireyden biri (% 13) bir engele sahipken 65 yaş ve üzeri bireyler için bu oran

% 51 yükselmektedir. Dolayısıyla yaşla birlikte engelli olarak yaşamını sürdürme olasılığı artmaktadır (AIHW, 2019; Australian Network on Disability, 2019). Kazalardan, hastalıklardan ya da genetik bozukluklardan kaynaklanan birçok çeşit engellilik türü bulunmaktadır. Avusturya’da her beş bireyden biri (% 22) zihinsel veya davranışsal bir engele sahiptir. Zihinsel ve davranışsal bozukluğu olan bireylerin % 6,3 zihinsel veya gelişimsel bozukluk, % 4,2 duygu durum bozukluğu ve % 2,3 demans ve alzheimer engellerine sahiptir (AIHW, 2019). Ayrıca engellilerin % 4,4 ‘ü tekerlekli sandalye kullanmakta, her altı bireyden biri işitme kaybı yaşamakta (yaklaşık olarak 300.000 işitme cihazı kullanıcı bulunmakta) ve 357.000 bireyin ise görme engeli bulunmaktadır (ABS, 2015). Engelli bireylerden % 29’u sağlık bakımı için yardıma gereksinim duyarken % 24’ü ev işleri için yardıma ihtiyaç duymaktadır (AIHW, 2019).

Engelli bireylere yönelik yürütülen hizmet başlıklarını aşağıdaki başlıklarda toplamak mümkündür:

- Günlük kişisel aktivitelere yardım hizmetleri
- Toplum, sosyal, ekonomik ve günlük yaşam aktivitelerine katılım sağlamak için ulaşım hizmetleri
- Desteklenmiş işgücü piyasasında başarılı bir şekilde iş bulmaları veya istihdamlarını sürdürmelerini sağlamak için işyeri yardımı
- Terapötik destekler
- Ev ortamında sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri için ev işleri konusunda yardım
- Ev tadilat tasarımı ve inşaatı hizmeti
- İyilik halini artıracak ekipman desteği (NDS, 2019; NDIS, 2019).

3.7.Eğitim

Avustralya’da 2018 yılı itibariyle 9,477 okulda 3,893,834 kayıtlı öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin % 65,7’si devlet okullarında, % 19,7’si Katolik okullarda ve % 14,6’sı bağımsız okullarda eğitim öğretim hayatına devam etmektedir (ABS, 2018). Avustralya Hükümeti 2019- 2020 yıllarında yerel okul toplum fonunu kurmak için 30. 2 milyon dolar sağlamaktadır. Bu fon ülkede yer alan devlet, Katolik ve bağımsız tüm okullara açıktır. Bunun yanı sıra, uzak bölgelerdeki ve düşük sosyo- ekonomik alanlardaki okulların sanat

eğitimlerine erişimlerini geliştirmek için 3,3 milyon dolar yatırım yapmaktadır. Bu veriler, rekabetçi bir dünya ekonomisinde, Avustralya'nın gelecekteki refahını sağlamak ve uluslararası alanda rekabet gücünü korumak için tüm ğrencilerinin yüksek kaliteli bir eğitim vermeyi öncelediğini göstermektedir. Bu noktada Avustralya hükümeti bir dizi politika ve programlar aracılığıyla aileleri desteklemektedir. Çocuğun bakımını sağlayıcılar için ocuk bakım teşvikleri, erken öğrenme ve bakım merkezleri, erken çocukluk eğitimine evrensel erişim, yerli çocuklar için İngilizce ğrenimi, okul paketleri, okul finansmanları sağlamaktadır (Department of Education, 2019). Dolayısıyla tüm çocuklar için yüksek kaliteli eğitim Avustralya toplumunun genel refahının anahtarıdır. Bu alanda okul sosyal hizmeti işlevi önemlidir. Avustralya'daki okul sosyal hizmeti tarihi 50 yıldan uzundur. Sosyal hizmet uzmanları ocuk ve gençlerin başarılı bir ilköğretim ve ortaöğretim geçirmesinde oldukça etkilidir. Ancak yüksek kaliteli eğitimin tüm çocuklar için nemi, 21. Yüzyılda Ulusal Eğitim Hedeflerinde vurgulanmış olmasına rağmen çocukların öğrenmelerini farklı şekilde etkileyen bir dizi sorun nedeniyle, bu hedeflerin etkili bir şekilde takip edilmesine zorlaşmaktadır. Bazı ocuklar, okula başlamada hazırlık eksikliği, zihinsel ve davranışsal sorunlar (depresyon, madde kötüye kullanımı ve hamilelik gibi), akranlarla olan sorunlar (akran zorbalık) veya evden ve toplumdaki kaynaklanan sorunlar (ocuk istismarı, aile içi şiddet, evsizlik gibi) sebebiyle eğitim hayatı boyunca destek alması gerekmektedir. Özellikle dezavantajlı kökenlerden gelen ğrenciler (Aborijinler, mülteciler, istismara uğrayan çocuklar ve fakir ailelerin çocukları) okulda başarılarını tehlikeye atma potansiyeli barındırarak diğer öğrencilerden daha fazla risk yaşamaktadırlar (Lee, 2012).

Okul ortamlarında çalışan sosyal hizmet uzmanları okulların bu zorluklara yüzleşmesine ve öğrencilerin eğitim potansiyellerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Okul ortamında sosyal hizmet uzmanları; bireysel danışmanlıktan topluma katılım faaliyetlerine kadar çeşitli görevler üstlenmektedirler, öğrencilerin sosyal ve duygusal refahına odaklanmaktadır ve bireyin sosyal ortamının (örneğin aile, sınıf, okul ve toplum) güçlü yanlarını ve risklerini belirler ve çevresinde destek sistemleri oluşturmak için çevredeki önemli kişilerle birlikte çalışırlar.

Uluslararası Okul Sosyal alışma Ağı tarafından yapılan ankete göre, dünya çapında yaklaşık 47.000 sosyal hizmet uzmanı eğitim ortamlarında alışıyor. Okulda sosyal hizmeti yakın zamanda başka ülkelere (örneğin, Japonya ve Güney Kore) tanıtıldı ve dünya çapında büyümeye devam ediyor. şu anda Avustralya okullarında kaç sosyal hizmet uzmanının

çalıştığı bilinmiyor. 2006 yılında, Victoria eyaletinde yaklaşık 150 okul sosyal görevlisinin bulunduğu tahmin edilmektedir (Lee, 2012).

4. SONUÇ

Tarihsel bağlam içerisinde birçok sosyal nitelikli çalışma gibi sosyal hizmet mesleği de değişim ve dönüşümlerle tanımlanmaya çalışılmış ve yeni bağlamlara kendini uyarlamak durumunda kalmıştır. Bu uyarlanma sürecinde mesleğin tanımı, amaçları, öncelikleri, hedefleri, mevcut sorunlara ilişkin program ve uygulamaları değişmiştir. Bir sorun hakkında toplumun ortak kanaati; bu sorunun yaşam niteliğini bozduğu, önem verilen değerlere zarar verdiği veya yok etme konusunda tehdit oluşturma potansiyeli barındırdığı, bu sorunun etkisini azalmak için ivedilikle önlemler alınması ve hizmetler üretilmesi gerektiği yönünde ise sosyal sorun olarak isimlendirilmektedir. Sosyal hizmetlerin şekillenmesinde ve sunulmasında ülkelerin sosyal sorunları nasıl tanımladığı doğrudan etkili olmaktadır. Sosyal sorunların tanımlanmasında ise ülkenin politik bağlamı, ekonomisi ve sosyal bağlamı önemli olmaktadır. Dolayısıyla, sosyal hizmet mesleğinin ve sosyal hizmetlerin evrensel bir yapısı olmakla birlikte ülkelerin sosyal, ekonomik, kültürel yapılarındaki gelişmeler ve dönüşümlerden etkilenmekte ve farklı görünümler kazanmaktadır.

Sosyal refah hizmetleri Avustralya hükümeti için önemli bir yere karşılık gelmektedir. Hükümet refahı artırmak için giderek daha kapsamlı politika ve programlara yönelmektedir. Bu noktada da sosyal hizmet program ve uygulamaları toplumda geniş bir kesimi kapsayacak şekilde mikro, mezo ve makro düzeylerde sunulmaktadır. Program ve uygulamaların yönetilmesi ve sorumluluğunu eşgüdümlü bir şekilde Federal hükümet, Eyalet ve Bölge hükümetleri, devlet dışı kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanmaktadır.

İlerleyen çalışmalarda, Avustralya bağlamında söz konusu sosyal sorunların daha geniş olarak ve temellerinde yer alan sebeplere dikkat çekerek ele alınması gerekmektedir. Avustralya'nın sosyal hizmetleri sunum metodolojisi genel olarak betimlenmeli ve karşılaştırmalı çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Bununla birlikte, sağlık alanında sunulan hizmetler tıbbi ve psikiyatrik sosyal hizmet uygulamaları başlığı altında daha ayrıntılı değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

AASW. (2013). *Child Wellbeing and Protection*. AASW Position Paper.

AASW. (2015). *Scope of Social Work Practice Social Work in Child Protection* . North Melbourne.

ABS. (2015). 10 20, 2019 tarihinde Disability, Ageing and Carers, Australia: Summary of Findings: <https://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/mf/4430.0> adresinden alındı.

ABS. (2016). 10 22, 2019 tarihinde What Languages are Spoken at Home?: <https://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/Lookup/by%20Subject/2071.0~2016~Main%20Features~Cultural%20Diversity%20Article~60>. adresinden alındı.

ABS. (2018). 10 21, 2019 tarihinde Population by Age and Sex, Australia, States and Territories: <https://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/0/1CD2B1952AFC5E7ACA257298000F2E76?OpenDocument>. adresinden alındı.

ABS. (2018). 10 20, 2019 tarihinde Education: <https://www.abs.gov.au/Education>. adresinden alındı.

ABS. (2019). 09 17, 2019 tarihinde Population: <https://www.abs.gov.au/Population> adresinden alındı.

ACPC. (2019). 10 21, 2019 tarihinde Australian Crime Prevention Council: <https://www.acpc.org.au/index.php> adresinden alındı.

ACOSS, & UNSW Sidney. (2018). *Poverty in Australia 2018*. Sidney: Australia Council of Social Service and University of New South Wales.

Ageing and Aged Care. (2019). 10 10, 2019 tarihinde Programs: <https://agedcare.health.gov.au/programs>. adresinden alındı.

AIC (2019). *Australian Institute of Criminology Annual Report 2018–19*. Melbourne: Commonwealth of Australia.

AIFS. (2012). 10 24, 2019 tarihinde Child Abuse and Neglect Statistics: <https://aifs.gov.au/cfca/publications/child-abuse-and-neglect-statistics> adresinden alındı.

AIFS. (2017). 10 19, 2019 tarihinde Marriage Rates in Australia: <https://aifs.gov.au/facts-and-figures/marriage-rates-australia> adresinden alındı.

AIFS. (2017). 10 19, 2019 tarihinde Divorce Rates in Australia: <https://aifs.gov.au/facts-and-figures/marriage-rates-australia> adresinden alındı.

AIHW. (2017). *Australia's Welfare 2017*. Canberra: Australia Institute of Health and Welfare.

AIWS. (2018). *Australia's Health 2018 Report*. Australia Institute of Health and Welfare.

ALRC. (2017). 10 20, 2019 tarihinde Who are Older Australia?: <https://www.alrc.gov.au/publication/elder-abuse-a-national-legal-response-alrc-report-131/2-concepts-and-context-2/who-are-older-australians/> adresinden alındı.

Australia Government Department of Social Work. (2019). 10 24, 2019 tarihinde Families and Children: <https://www.dss.gov.au/our-responsibilities/families-and-children/benefits-payments> adresinden alındı.

Australian Government Department of Education (2019). 11 22, 2019 tarihinde Budget 2019-20: Delivering better education and training outcomes for all Australians: <https://www.education.gov.au/budget-2019-20> adresinden alındı.

Australia Institute of Health and Welfare. (2018). 10 15, 2019 tarihinde Older Australia at a Glance: <https://www.aihw.gov.au/reports/older-people/older-australia-at-a-glance> adresinden alındı.

Australia Network on Disability. (2019). 10 10, 2019 tarihinde Disability Statistics: <https://www.and.org.au/pages/disability-statistics.html> adresinden alındı.

Australian Network on Disability. (2019). 10 10, 2019 tarihinde Who we are?: <https://www.and.org.au/pages/who-we-are.html> adresinden alındı.

Baum, F., & Duvnjak, A. (2013). The Politics of Poverty in Australia. *Social Alternatives*, 32(1), 12- 19.

City of Melbourne (2013). *Preventing Violence Against Women Strategy 2013- 16*. Melbourne.

Commonwealth of Australia. (2015). *2015 Intergenerational Report Australia in 2055*.

Ford, S. (2014). Some Crime Prevention Programs in Australia: A Snapshot, Benefits of Crime Prevention Article. 1- 11.

FRSA. (2016). 10 20, 2019 tarihinde About FRSA: https://frsa.org.au/wp-content/uploads/2018/10/18121_About-FRSA-Final-IMP.pdf adresinden alındı.

FRSA. (2019). 10 15, 2019 tarihinde How We Represent Our Members: <https://frsa.org.au/how-we-represent-our-members/> adresinden alındı.

Hewitt, B., Baxter, J., & Western , M. (2005). Marriage Breakdown in Australia: The Social Correlates of Separation and Divorce. *Journal of Sociology*, 41(2), 163- 183.

ICA. (2019). 10 21, 2019 tarihinde Welcome to the ICA: <http://www.cpted.net/> adresinden alındı.

Kaya, E. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli* . T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.

Lee, J. S. (2012). School social work in Australia. *Austarian Social Work*, 65(4), 1- 19.

NDIS. (2019). 10 10, 2019 tarihinde How the NDIS works?: <https://www.ndis.gov.au/understanding/how-ndis-works> adresinden alındı.

NDS. (2019). 10 10, 2019 tarihinde Service Quality: <https://www.nds.org.au/service-quality> adresinden alındı.

NHW. (2019). 10 20, 2019 tarihinde About Neighbourhood Watch Australia: <https://nhwa.com.au/about/> adresinden alındı.

NSW Police. (2006). 10 21, 2019 tarihinde Keeping Me Safe Resource Kit: https://www.police.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0008/107936/resource_kit_keeping_me_safe.pdf adresinden alındı.

Parliament of Australia. (2019). 10 20, 2019 tarihinde Parliament and Government: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Work_of_the_Parliament/Forming_and_Governing_a_Nation/parl adresinden alındı.

Parlamento Europeo. (2019). 11 19, 2019 Social and Employment Policy: General Principles : www.europarl.europa.eu/factsheets/en adresinden alınmıştır

Productivity Commission. (2011). *Caring for Older Australians.*

MAKALE / ARTICLE:

YAPISAL REALİZMDE ULUSLARARASI POLİTİKA İLE DIŞ POLİTİKA AYRIMI: SİSTEM DÜZEYİNDE DEVLETLERİN ‘GENEL DIŞ POLİTİKA DAVRANIŞ EĞİLİMLERİNİN’ ANALİZİ

THE DISTINCTION BETWEEN INTERNATIONAL POLITICS AND FOREIGN POLICY IN STRUCTURAL REALISM: THE SYSTEM LEVEL ANALYSIS OF 'GENERAL TENDENCIES OF FOREIGN POLICY BEHAVIOURS' OF STATES

Soyalp TAMÇELİK*, Baybars ÖĞÜN**

ÖZET

Bu makalenin argümanı, Yapısal Realizme dayanarak sistem düzeyinde devletlerin ‘dış politikalarını’ analiz etmenin teorik açıdan tutarsız olmasına karşılık ‘genel dış politika davranış eğilimlerini’ açıklamanın mümkün olduğu yönündedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin ana akım düşünce okulu Realizmin alt okullarından Yapısal Realizm, uluslararası politik sistemdeki genel işleyişi açıklamak iddiasındadır. Kenneth Waltz’a göre bu alt okulun epistemolojisi, dış politika analizleri için uygun değildir. Buna karşılık pek çok çalışmada Yapısal Realizmden yola çıkılarak sistem düzeyi yerine birey ve devlet düzeylerinde analizler ortaya konmaktadır. Waltz, uluslararası politika ile dış politikanın farklı çalışma alanları olduğunu açıkça belirtmekte iken, dış politika analizleri için ulusal değişkenlerin de bilinmesi gerektiğini öne sürmektedir. Waltz kendi teorik çerçevesinin, devletlerin ayrı olarak ele alınarak dış politikalarının çalışılması için yetersiz kaldığını belirtmekte teorik olarak

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, ORCID ID: 0000-0002-2092-8557, E-posta: soyalp@hotmail.com

** Araştırma Görevlisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, ORCID ID: 0000-0002-3656-0611, E-posta: baybars.ogun@ahievran.edu.tr

tutarlıdır. Buna göre Yapısal Realizme dayanarak, birey ve devlet düzeylerinde devletlerin dış politikalarının analiz edilmesi teorik olarak tutarsızlık yaratmaktadır. Bu çalışma kapsamında, 'dış politika' ile 'genel dış politika davranış eğilimleri' ayrımının yapılması halinde, Yapısal Realizmin teorik kapsamından uzaklaşmadan, sistem düzeyinde devletlerin 'genel davranış eğilimlerini' açıklamanın mümkün olabileceği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası politika; dış politika; Yapısal Realizm; genel dış politika davranış eğilimleri; sistem düzeyi.

ABSTRACT

The main argument of this article is to highlight that there is a theoretical inconsistency to study on the foreign policy analysis in systemic level according to Structural Realism, but the contrary, explanation of the 'general tendencies of foreign policy behaviours' of states can be regarded as more appropriate. The Structural Realism the sub-branch of Realism that is the mainstream school of IR enunciates to bring an explanation to the general functioning of international system. According to Kenneth Waltz, the epistemology of Structural Realism is not appropriate for the foreign policy analysis. In contrast, it attracts attention that the most studies based upon the Structural Realism considers on the individual and state levels of analyses rather than systemic level. Waltz explicitly argues that international politics and foreign policy are different fields due to their contexts, accordingly domestic variables should be considered by the researcher on foreign policy analyses. Waltz is consistent with his theory by asserting that his theoretical framework is inadequate to studying on the foreign policy of states separately. Concordantly, there is an obvious incoherence on making foreign policy analyses by considering on individual and state levels within the context of Structural Realism. In this study, it is argued that the explaining general patterns of state behaviours within system level is convenient for the theoretical framework of Structural Realism only if to be made a distinction between 'foreign policy' and 'general tendencies of foreign policy behaviours'.

Key Words: International politics; foreign policy; Structural Realism; general tendencies of foreign policy behaviours; systemic level.

1. GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler (UI) disiplininin başlıca çalışma alanları, uluslararası politika ile dış politikadır. Politika terimi, meselelerin çoğunlukla birey ve devlet düzeylerinde bilinçli, maksatlı veya rasyonel aktörlerin merkezinde ele alındığını ima etmektedir. Dış politika çalışmak, esasında devletlerin bakış açılarını çalışmaktır. Bir devletin dış politikası analiz edilmekteyse, genellikle karar verme mekanizmalarına odaklanılmaktadır. Böylece içeriden-dışarıya (inside-outside) araştırma yapmak mümkün hale gelmektedir. Buradaki temel değişkenler, ulusal değişkenlerdir. Ulusal değişkenlere ideolojiler, rejimler, kurumsal

işleyişler, karar verme süreçleri, kamuoyları veya sınıfsal nitelikler örnek olarak gösterilebilmektedir. Devlet düzeyinden birey düzeyine geçildiğinde ise liderlerin psikolojik ve sosyolojik alt yapıları incelenebilmektedir.¹ Örneğin Türkiye'nin Kıbrıs sorununu birey düzeyinde analiz eden bir yazar, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in kişisel özellikleri veya psikolojik tahlilinden yola çıkarak 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nı analiz edebilmektedirken; devlet düzeyinde çalışan bir yazar, aynı sorunu Türkiye'nin 1950'li yıllarda çok partili siyasî hayata geçmesinin ardından ortaya çıkmaya başlayan kamuoyu baskısının yönlendiriciliği üzerinden ele alabilmektedir.

Uluslararası politika, sistemik düzeydeki süreçler ve değişimleri muhteva ettiğinden dış politikadan ayrılmaktadır. Bir dış politika analizi, tek tek devletlerin kendi politikalarının ve stratejilerinin uluslararası ortamda karşılık bulacağı varsayımını barındırmaktadır. Ancak bu durumda her devletin dış politikalarının birbirlerinden farklı olmalarından hareketle, devletlerin çoğunun niyetleriyle elde ettikleri sonuçların uyumsuz olmasının yarattığı bir tutarsızlık göze çarpmaktadır. Yapısal Realizm, temelde bu tutarsızlığa cevap aramaktadır. Buna göre uluslararası politik sistemin yapısı devletleri kısıtlamakta ve onların niyetlerinden bağımsız sonuçlar ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı Yapısal Realizm, dış politika yerine uluslararası politika ile ilgilenmektedir. Yapısal uluslararası politik sistem analizleri, devletler sistemindeki büyük güçlerin yeteneklerine göre oluşan farklı güç dağılımlarındaki genel işleyişe odaklanarak, 'istikrar', 'karşılıklı bağımlılık', 'dengeleme' ve 'güç dengesi' gibi kavramlarla çalışmaktadırlar.

Peki bir dış politika analizi, sistem düzeyinde yapılabilmekte midir? Kenneth Waltz'a göre böyle bir girişim, teorik açıdan tutarsızlık yaratmaktadır. Devletlerin tek tek dış politikalarını ele almak için yerel değişkenlerin ayrıntılarıyla bilinmesi gerekmektedir. Uluslararası politika teorisinden yola çıkılarak dış politika analiz edilememektedir. Bazı yazarlara göre ise bu girişim tutarsız değildir. Dış politika analizleri için sistem düzeyindeki unsurlardan faydalanılabilmektedir. Bu çalışma, Yapısal Realizm içindeki bu temel tartışmaya dâhil olmaktadır. Sistemik konumlanma düzeyleri dikkate alındığında, 'dış politika' yerine 'genel dış politika davranış eğilimlerinin', Yapısal Realizmin sınırları zorlanmadan açıklanabileceği

---

¹ Bu çalışmada analiz düzeyleri konusunda Waltz'un sınıflandırması kullanılmaktadır. Waltz'un imge dediği bu düzeyler; birey, devlet ve uluslararası politik sistemdir. Birinci imge (first image), insan doğası ve davranışlarından yola çıkarak savaşların sebeplerine odaklanmaktadır. İkinci imge (second image), savaşların sebeplerini devletlerin kendi ulusal niteliklerinde aramaktadır. Üçüncü imge (third image), açıklamaların sebeplerini uluslararası sistemin yapısına dayandırmaktadır. Bkz. Waltz, K. N. (2001). *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.

öne sürülmektedir. Zira Yapısal Realizmde bunun ortaya konulduğu görülmektedir. Bu amaçla öncelikle Uİ'nin temel düşünce okulu olan Realizmin kendi içindeki yaklaşım farklılıkları ele alınacak, ardından Yapısal Realizmin mantığının sistem düzeyinde davranış eğilimlerine uyumlu olup olmadığı tartışılacaktır.

2. KLASİK REALİZM

Uluslararası ilişkilerin akademik bir disiplin olarak ortaya çıkması, dünya savaşlarının yaratmış olduğu travmalarla doğrudan ilgilidir. Tarihçiler ve diplomatların açıklamakta yetersiz kaldıkları düşünülen neden-sonuç ilişkileri ve savaşların nasıl önlenebileceğine yönelik fikirlere siyaset bilimcileri cevap aramaya başlamışlardır. Böylece Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplini vücut bulmuştur. Disiplinin ortaya çıkması, uluslararası hukuk, kolektif güvenlik ve uluslararası kurumsallaşma çerçevesindeki fikirler etrafında çalışmalar yürüten ve kendilerine 'İdealistler' denilen liberal yazarlara dayandırılrsa da ilk düşünce okulu, insan doğasının korkuya dayalı bencilliği fikrinden yola çıkan Klasik Realistler (Gerçekçiler) tarafından meydana getirilmiştir.² Böylece Uİ'nin ilk düşünce okulu olan Realizm (Siyasî Gerçekçilik) ortaya çıkmaya başlamıştır.

Realizmin kendi içindeki bazı yaklaşım farklılıklarına rağmen üç temel varsayımı bulunmaktadır. İlk varsayım, "grupçuluktur". Buna göre insanlar içinde buldukları gruplar veya topluluklar aracılığı ile karşı karşıya gelmektedirler. Tarih boyunca farklı şekillerde örgütlenen insan toplulukları olmuştur. Modern dünyanın en önemli toplumsal örgütlenmesi, devlettir.³ İkinci varsayım, insan doğasının en belirgin özelliği olan bencilliğin çıkarları, çıkarların da dış politikayı yönlendirmesi olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla "ulusal çıkar" kavramı ön plana çıkarılmaktadır. Üçüncü varsayım, "güç" olgusunun siyasetin temelini oluşturduğudur. İnsan ilişkileri gibi devletler arası ilişkiler de süreklilik arz eden bir güç mücadelesinden ibaret olarak kabul edilmektedir (Wohlforth, 2016: 36-37; Keohane, 1986: 7; Gilpin, 1984:290).

---

² Liberal yazarların, "idealist" veya "ütopyacı" şeklinde nitelendirilmelerine iki dünya savaşı arasındaki dönemde rastlanmaktadır. Kendilerine "Realist (gerçekçi)" diyen bazı yazarlar, insan doğasının özünde iyi olduğunu, bu iyi olma halinin çevreden kaynaklanan sebeplerle dejenere olduğunu, insanların ahlak temelinde örgütlenen kurumsal sistemler aracılığı barış içinde yaşayabileceğini ve dünya savaşlarının tekrarlanmasının önüne ancak uluslararası hukuk çerçevesindeki kurumsallaşma ile geçilebileceğini öne süren liberal yazarların, İkinci Dünya Savaşı'na doğru ortaya çıkan gelişmeleri doğru okuyamadıklarını ortaya koyarak bu yazarları İdealist olarak isimlendirmişlerdir. İdealizm, ABD Başkanı Wilson'un öncülük ettiği liberal fikirlerden etkilenmiştir. Bkz. Weber, C. (2005). *International Relations Theory: A Critical Introduction* (2nd Edition). New York: Routledge, s. 38. Uİ'deki İdealizm-Realizm tartışması için bkz. Eralp, A. (2013). "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", İ. D. Dağı (Editör). *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* (14. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 57-88.

³ Devlet, çoğunlukla ulus-devlet olarak nitelendirilmektedir. Bazı çalışmalarda ise ulusal devlet terimi kullanılmaktadır. Bu çalışmada 'devlet' teriminin teorik çerçeve açısından yeterli olduğu düşünülmektedir.

Klasik Realistler bu üç temel varsayımdan yola çıkmakta ve dış politikaya odaklanmaktadırlar. Ancak dış politikadan yola çıkarak genel bir uluslararası politika kuramı ortaya çıkardıklarını da iddia etmektedirler. Disiplindeki ilk büyük kuram girişiminde bulunan Morgenthau, insan doğasında bulunduğunu iddia ettiği objektif yasalara dayanmaktadır (Morgenthau, 1948; Guzzini, 2002: 19). Devletleri tek tek analiz etmenin gerekliliği ile evrensel bir uluslararası politika teorisi inşa etmenin heyecanı arasında kalmak, Realist yazarların başlıca sorunsallarından biridir. Realist yazarların bu ikilemini, Wohlforth şu şekilde dile getirmektedir:

“Realizmi DPA’ya (Dış politika analizi) uygulamak için oldukça genel ‘yukarıdan aşağı’ teoriyi, özel örneklerin ‘içeriden dışarı’ analizinden ayıran mesafeyi kapatmak gerekmektedir. Hem realist olmayı (gerçek dış politika uygulamasına dayanmayı) hem de teorik olmayı (genel zamanları aşan bilgi üretmeyi) arzu eden realizm bu gerginliği içinde barındırmaktadır” (Wohlforth, 2016: 36).

İnsan doğasındaki biyolojik yasaları devletler arasındaki işleyişe uyduran Klasik yazarlar, savaş ve çatışmanın temel sebebi olarak, kendi üstlerinde bir otorite bulunmayan ve tanımayan rasyonel ve bütüncül devletlerin korku, bencillik ve hayatta kalma gibi güdülere dayanan ulusal çıkar merkezli kararlarını ortaya koymaktadırlar. Böylece devletler sisteminde süreklilik arz eden bir görelî güç mücadelesi meydana gelmektedir (Elman, 2007: 12). Donnelly, Klasik Realistleri insan doğasına yaptıkları vurgudan ötürü “biyolojik realistler” (Donnelly, 2000: 11) olarak isimlendirmektedir.

Klasik yazarlar; devlet adamlarının sezgilerle ortaya çıkardıkları kararlarına, diplomasiye, tarihe ve çıkarlara göre şekillenen politika oluşturma faaliyetlerine önem atfetmektedirler. Klasik Realizmi en iyi tanımlayan cümleyi 1848 yılında Avam Kamarasında Britanya Başbakanı Palmerston şu şekilde ifade etmiştir: “Devletlerin daimî dostları veya daimî düşmanları yoktur; daimî çıkarları vardır”. Çıkarların nihai yönü ise güçlü olabilmek, daha güçlü olabilmek veya karşılaştırmalı olarak güçlü olarak kalabilmektir. Realist okulun fikirlerinin en çok dayandırıldığı yazarlardan olan Thomas Hobbes’tan esinlenilerek bu düşünce şu şekilde özetlenebilmektedir:

“İki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse, birbirlerine düşman olurlar ve esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışırlar” (Hobbes,

2018: 100). “İnsan doğasında üç temel kavga nedeni buluyoruz. Birincisi, rekabet; ikincisi, güvensizlik; üçüncüsü de, şan ve şeref” (Hobbes, 2018: 101).

“Bütün insanlardaki durmak bilmez kudret arzusu. Böylece, ilk sıraya, bütün insanlarda var olan ve ancak ölümlle sona eren sürekli ve durmak bilmez bir kudret, daha fazla kudret arzusu eğilimini koyuyorum (...) Bundan dolayıdır ki en büyük kudrete sahip olan krallar, bu kudreti yurt içinde yasalarla, yurt dışında ise savaşlarla güvence altına almaya çalışırlar; bu bittiğinde, arkadan yeni bir arzu gelir; bazen, yeni fetihlerin şöhreti; bazen, refah ve sefahat; bazen, bir sanat veya bir başka zihinsel yetenekte gösterilen başarıdan ötürü hayran olunma veya iltifat edilme arzusu” (Hobbes, 2018: 81).

Klasik Realizm, 1960’lı yıllardan itibaren yerini önce geleneksel yöntemlerle çalışmayı sorgulayan Davranışçı okula, ardından diğer bir Realist alt okul olan Yapısal Realizme/Neorealizme (Structural Realism) bırakmaya başlamıştır. Geleneksel yaklaşımların özü, insan merkezli düşünme alışkanlığı ile bağlantılıdır. Klasik Realist yazarlar, maddî güç unsurlarını önemsedikleri kadar bilinçli ve rasyonel karar alıcılara ve fikirlerin önemine de değinmektedirler. Bu çalışmalarda iç politika-dış politika ile ulusal-uluslararası alanlar arasında geçişkenliklere rastlanmaktadır. Böylece sebep-sonuç ilişkileri kurulurken içeriden-dışarıya mı yoksa dışarıdan-içeriye mi analizler yapıldığının çoğunlukla farkına varılamamaktadır. Geleneksel çalışmalarda ‘genelleme çabası’ yerine kendine özgü tarihî unsurları barındıran ‘tekil olaylara’ vurgu yapılmaktadır. Bundan dolayı bu yazarlar, “hümanist” olarak adlandırılmaktadırlar (Nye ve Welch, 2011: 83).

3. YAPISAL REALİZM⁴

Kenneth Waltz’un 1979 yılında kaleme aldığı “Theory of International Politics” (Waltz, 1979) isimli çalışma, Realist okul içinde yeni bir alt okulun ortaya çıkışını temsil etmektedir. Waltz’la birlikte ulusal çıkar, rasyonel ve bütüncül hareket eden karar alma mekanizmaları ve tek tek devletlerin dış politikalarıyla ilgilenerek, güce dayalı uluslararası politika genellemelerine ulaşma çabalarının yetersiz olduğu anlaşılmaya başlamıştır. Mearsheimer, Waltz’un rasyonel aktör varsayımını benimsemediğini belirtmektedir. Buna göre Waltz, Klasik Realist yazarların tersine devletlerin rasyonel şekilde stratejik kararlar alabilen birimler

---

⁴ Waltz, sıklıkla ‘Neorealizmi’ kullanmayı tercih etmekteyse de bu çalışmada sistemin yapısına yapılan vurgudan ötürü ‘Yapısal Realizm’ kullanılmaktadır.

olmadığını ileri sürmektedir (Mearsheimer, 2009: 241).⁵ Elman'a göre ise Waltz dış politika analizleriyle ilgilenmediği için rasyonel aktör varsayımına ilgi duymamaktadır (Elman, 1996: 14). Bunun en önemli sonucu, devletlerin fayda-maliyet analizleriyle değil, yapısal yönlendirmelerle davrandığının ortaya konulması olmuştur. Böylece Uİ çalışmalarında ilk defa yapısalcı yaklaşım kullanılmaya başlamıştır. Hobson bu yaklaşımda devletleri, “edilgen taşıyıcı (passive bearers)” veya “edilgen-adapte (passive-adaptive)” şeklinde isimlendirmektedir (Hobson, 2003: 17).

Waltz, sistem düzeyinde çalışan ilk Uİ düşünürü değildir (Kaplan, 1957; McClelland, 1966; Modelski, 1987; Hoffmann, 1965; Rosecrance, 1963). Ancak uluslararası politik sistemin yapısı, ilk defa kendisiyle birlikte onu oluşturan birimlerden bağımsız olarak ele alınmaya başlamıştır. Buna göre sistem; sistemin yapısı ve birbirleriyle etkileşen birimler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama; yapıyı, birimleri ve birimler arasındaki etkileşimi farklı düzeylerde değerlendirmeyi gerektirmektedir (Waltz, 1979: 40). Waltz, birey ve devlet düzeyindeki analizleri “indirgemeci”, sistem düzeyinde analizleri ise “sistemik” olarak nitelendirmektedir (Waltz, 1979: 18-19). Ayrıca Waltz, uluslararası politikayı dış politikadan keskin bir şekilde ayırarak uluslararası politikanın genel bir teorisini ortaya koyan ilk siyaset bilimcidir. Waltz, Yapısal Realizmin temel unsurlarını şu şekilde özetlemektedir: (1) Bir uluslararası politika teorisi inşa etmek, (2) birey ve devlet düzeyleri ile sistem düzeyini ayırmak, (3) geleneksel yazarların sıklıkla başvurduğu içeriden-dışarıya analizlerin yetersizliğini vurgulamak, (4) sistemik değişimler ile birimlerin davranışlarının değişimleri arasındaki ilişkiyi gösterebilmek, (5) bir teorinin kurgulanması, ispat kriterleri ve pratikle ilişkisine dair bir yöntem sunmak (Waltz, 2008: 37).

Yapısal Realizm, uluslararası politika analizleri için ortaya çıkmış bir Realist düşünce okuludur. Waltz'un çizdiği teorik çerçeve, özellikle birincil devletlerin belli davranış eğilimlerine odaklanmaktaysa da dış politika analizleri için doyurucu olamamaktadır. Zira teorik çerçevesi dış politikayı açıklamak için uygun değildir. Örneğin Klasik Realist bir analizde Türkiye'nin dış politikası hükümetlerin belirledikleri ulusal çıkarlarına göre ele alınmaktayken, Yapısal Realist bir analizde birey ve devlet düzeylerinde Türkiye'nin dış politikası ele alınamamaktadır.⁶ Bunun yanında Klasik Realizm tek tek olaylarla

---

⁵ Waltz, 17 Eylül 2008 tarihinde Aberystwyth'teki bir konferansta, “rasyonalite sözcüğünden hoşlanmıyorum” demiştir. Aktaran Mearsheimer, 2009: 241.

⁶ Waltz, uluslararası politika ile dış politikanın farklı çalışma alanları olduğunu belirterek kendisinin uluslararası politika ile ilgilendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yapısal Realizmin devletlerin dış politikalarını açıklamak

ilgilenmekteyken, Yapısal Realizm sistemin işleyişine ve sistem düzeyinde özellikle büyük güçlerin davranış eğilimlerine odaklanmaktadır. Örneğin Klasik Realizm Türkiye'nin, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki karasularını 12 mil ilan etmesini savaş sebebi saymasını Türkiye'nin ulusal çıkarlarına göre analiz etmekteyken, Yapısal Realizm ikili ilişkiler yerine uluslararası politik sistemin yapısının özellikle sistemdeki birincil devletlerin tekrar eden dış politika davranışlarına etkilerine odaklanmaktadır. Bu iki alt okulun çalıştıkları analiz düzeyleri birbirlerinden farklılaşmaktadır. Klasik Realizm dış politika analizlerinde, Yapısal Realizm ise uluslararası politika analizlerinde tercih edilmektedirler. Yapısal Realizm, uluslararası politik sistemin yapısını birincil devletler arasındaki güç dağılımına göre tanımlamaktadır. Buna göre sistemin yapısı çok kutuplu, iki kutuplu veya tek kutuplu olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmalarda sistemdeki güç dengesi, istikrar, kutupluluk ve dengeleme gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır.

Yapısal Realizmin merkezinde, uluslararası politik sistemin 'yapısı' bulunmaktadır. Sistemin yapısı, düzenleyici ilkesine göre ve sistemdeki büyük güçlerin yeteneklerinin/kapasitelerinin dağılımına göre ele alınmaktadır (Waltz, 1979: 94). Düzenleyici ilkedeki kastedilen, birimler arasındaki ilişkilerin örgütleyici çerçevesidir. Buna göre sistem, anarşi veya hiyerarşiye dayanabilmektedir. Devletlerin iç siyasî sistemleri hiyerarşik iken, uluslararası politik sistem anarşiktir. Anarşi, sözcük anlamından hareketle kaos veya karışıklık şeklinde değil birimlerin üzerinde örgütleyici bir üst otoritenin olmaması anlamında kabul edilmektedir. Hiyerarşide ise birimlerin kendi aralarında bir emir komuta mekanizması işlemektedir. Ast-üst ilişkisine göre birimler arasında bir iş bölümü ortaya çıkmaktadır (Waltz, 1979: 81-82). Anarşik yapıda ise birimler benzer işlevleri yerine getirmekte ve kendi başlarının çaresine bakmaktadırlar (self-help). Uluslararası politik sistemde devletlere hükmedebilen başka bir üstün birim olmadığından, ortaya çıkan görece güç rekabetinde hayatta kalabilmek, temel güdü olarak kendini göstermektedir (Waltz, 1979: 88). Aron anarşik uluslararası sistemi, "egoist/asosyal toplum (asocial society)" ve "insanlığın anarşik düzeni (anarchical order of mankind)" olarak isimlendirmektedir (Aron, 1972: 205). Örneğin Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) veya Kuzey Atlantik Paktı (NATO) gibi uluslararası, ulus-üstü veya bölgesel örgütlerin devletler üzerinde, onların kendi izinleriyle kısmen devrettikleri bazı yetkileri dışında bir ast-üst ilişkisi kuracak nitelikte otoriteleri bulunmamaktadır. Devletler arasındaki politik ilişkileri

---

için eksik kaldığını ve bunun için devlet düzeyine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Ancak bu çalışmada 'genel dış politika davranış eğilimlerinin sadece sistem düzeyinde açıklanabileceği' iddia edilmektedir.

belirleyen temel unsur, hiyerarşik yasal yetki ve sorumluklar değil, güç eşitsizliğine dayanan hayatta kalma mücadelesidir. Wohlforth bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

“Eğer insani ilişkiler grupçuluk, bencillik ve güç merkezilik tarafından belirleniyorsa bu durumda düzen sağlayan merkezi bir otorite olmadığı sürece siyaset çatışma ağırlıklı olacaktır (...) Bu bağlamda klasik realist argüman şu şekildedir: Devletlerin güvenliğini sorunsal ve çatışmacı hale getiren anarşi, savaşın temelinde yatan başlıca nedendir” (Wohlforth, 2016: 38).

4. ULUSLARARASI POLİTİKA İLE DIŞ POLİTİKA AYRIMI VE GENEL DAVRANIŞ EĞİLİMLERİ

Uİ’de başlıca çalışma alanları uluslararası politika ile dış politikadır. Uluslararası politika analizleri, makro seviyede uluslararası politik sistemin genel işleyişine odaklanmaktalarken, dış politika analizleri ise mikro seviyede tek tek devletlerle ilgilenmektedirler (Tayfur, 2010: 74). Geleneksel yazarlara göre uluslararası politika bir alt çalışma alanının ötesinde bir bilim dalıdır. Burada uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikanın birbirleriyle aynı anlamda kullanıldıkları görülmektedir (Devetak, 2008: 2). Ancak Uİ, uluslararası politika alanını da kapsayan bir disiplindir.⁷

Bu çalışmada ‘dış politika’ yerine ‘dış politika davranışından’ hareketle, sistem düzeyinde devletlerin ‘genel dış politika davranış eğilimleri’ üzerinde durmanın Yapısal Realizm açısından bir tutarsızlık yaratmadığı ileri sürülmektedir. Böylece sistem düzeyinde tüm devletlerin tekrar eden davranış eğilimlerinin ulusal değişkenlerden arındırılarak ortaya konabileceği iddia edilmektedir. Dış politika davranışı, bir devletin uluslararası ortamda (dışarıda) ortaya koyduğu gözlemlenebilir eylemlerdir. Davranışın gözlemlenmesi, politikanın tespit edilebilmesinden çok daha kolay olduğundan sayıca çok ve karmaşık ulusal değişkenlerin de bir kenara bırakılmasını sağlamaktadır. Buna göre devletlerin sistem düzeyindeki konumlanmalarına bağlı olan genel dış politika davranış eğilimlerini çalışmak, devlet düzeyinden sistem düzeyine geçmeye ve tekrar eden düzenlilikleri tespit etmeye yaramaktadır.

Yapısal Realizmde birincil devletlerin tekrar eden genel davranış eğilimleri, sistem düzeyinde açıklanabilmektedir. Dış politika çalışmalarında ise niyetlerle sonuçlar arasına herhangi bir başka değişkenin girmediği varsayılmaktadır. Waltz’a göre karar alıcıların niyetleri,

---

⁷ Stephen Walt’a göre Uİ; Realist, Liberal ve Radikal ekollerin kendi aralarındaki tartışmalarından oluşan bir disiplindir. Bkz. Walt, S. (1998, Spring). “International Relations: One World, Many Theories”, *Foreign Policy* (Special Edition: Frontiers of Knowledge). 110, s. 30.

davranışlarına nadiren karşılık gelmektedir. Böylece birey ve devlet düzeylerinde ele alınan değişkenlerin belirleyiciliklerini aşan bir durum söz konusu olmaktadır. Waltz, buradaki temel bağımsız değişkenin sistemin yapısı olduğunu ileri sürmektedir. Uluslararası politik sistemde devletlerin birbirlerine göre konumlanması, devletlerin davranışlarıyla görünür hale gelen sonuçları etkilemektedir (Waltz, 1979: 65). Örneğin birincil devletlere karşılık gelen sistemdeki kutup devletlerin dengeleme davranışları (balancing) ve buna dayalı olarak ortaya çıkan sistemdeki istikrar ile karşılıklı bağımlılık seviyeleri ortaya konulabilmektedir. Burada yapılan esasında, sistemdeki güç dağılımında yetenekleriyle diğer devletlerden ayrılan büyük güçlerin, sistem düzeyindeki genel davranış eğilimlerinin analiz edilmesidir. Bu analiz, sistem düzeyinde ve sistemin yapısal kısıtlamaları ve yönlendirmelerine göre ele alındığından, birey ve devlet düzeylerindeki dış politika analizlerinden farklılaşmaktadır. Teori, birincil devletlere (primary or major) göre tanımlandığından sistemdeki hegemonya mücadelesi yapan büyük güçlerin (great powers) kendi aralarındaki ortaya çıkan güç dengesi (balance of power) üzerinde durulmaktadır.

Çok kutuplu sistemlerde beşten fazla büyük güce dayalı “dış dengeleme”, yani sıklıkla değişebilen askerî-politik ittifaklara dayalı dengeleme uygulanırken; iki kutuplu sistemde iki süper gücün kendi yetenekleri dışında güvenebilecekleri herhangi bir devletin bulunmadığı “iç dengeleme” ortaya çıkmaktadır. Dış dengelemenin birincil devletlerin genel davranış biçimi olduğu çok kutuplu sistemde, devletlerin birbirleriyle temas etme yoğunlukları arttığından esnek ve değişebilir ittifaklar ortaya çıkmakta; bu durum da sistemdeki savaş ve çatışma ihtimalini arttırmaktadır. Böylece birincil devletlerin karşılıklı bağımlılıklarının arttığı ve istikrarın olumsuz yönde etkilendiği bir uluslararası ortam meydana gelmektedir. İki kutuplu sistemde ise süper güçler, birbirlerini diğer devletlerle kurdukları ittifaklar üzerinden değil, kendi yeteneklerini arttırarak dengeleyebildiklerinden karşılıklı bağımlılıkları azalmakta ve sistemin istikrarı korunmaktadır. Bunun en önemli yansıması nükleer caydırıcılıktır (Waltz, 1979: 163-168). Waltz çok kutuplu ve iki kutuplu sistemlerde birincil devletler arasındaki farklı dengeleme biçimlerini, karşılıklı bağımlılık ve istikrara bağlayarak şu şekilde ortaya koymaktadır:

“İki kutuplu bir dünyada, askerî karşılıklı bağımlılık ekonomik bağımlılıktan bile daha sert biçimde azalır. Rusya ve Amerika askerî bakımdan esasen bizzat kendilerine bağımlıdır. Müttefiklerin yeteneklerinden ziyade bizzat kendi yeteneklerine güvenerek, birbirlerini “dış” değil “iç” imkânlarla dengelerler. İç dengeleme dış dengelemeden daha güvenilir ve kesindir” (Waltz, 2015: 209).

Yapısal Realizmin dış politika analizleri için yeterli olup olmadığıyla ilgili olarak farklı görüşleri olan yazarlar da bulunmaktadır. Elman'a göre, Waltz da dâhil olmak üzere pek çok Yapısal Realist yazar devletlerin dış politikalarıyla ilgili olarak açık veya dolaylı varsayımlarda ve öngörülerde bulunmaktadırlar. Örneğin Waltz, Soğuk Savaş sonrasında Almanya ve Japonya'nın olası dış politika davranışlarıyla ilgili olarak kendi teorik çerçevesine uygun öngörüler ortaya koymaktadır (Elman, 1996: 7-10). Waltz 1993 yılında yayınladığı makalesinde Çin, Japonya ve Almanya'nın olası kutup adayları olduğunu belirtmekteyken Rusya'nın SSCB'nin dağılmasının ardından düşüşe geçtiğini ifade etmektedir (Waltz, 1993: 71-76). Elman'a göre Posen, Walt, Christensen ve Snyder, Yapısal Realist yaklaşımın dış politika teorisiyle uyumlu olduğunu ileri sürmektedirler. Bu yaklaşım Yapısal Realizmin kendi içindeki en önemli tartışmalardan birini meydana getirmektedir (Elman, 1996: 11).⁸

Waltz, dış politikanın uluslararası politikadan farklı bir çalışma alanı olduğunu bazı sorulara dayanarak ortaya koymaktadır. Buradaki temel soru, devletlerin her birinin farklı ulusal değişkenlerine sahip olmasına rağmen, sistemdeki benzer davranışların sergilenmesine yöneliktir. Bu soru, araştırmacıları uluslararası politikaya yöneltmektedir. Ayrıca Waltz, aynı sistemik konumlanma düzeyindeki devletlerin birbirlerinden farklı davranışlarını sorgulamaktadır. Bu soru ise araştırmacıları dış politikaya yöneltmektedir (Waltz, 1996: 54). Bu çalışmaya göre Yapısal Realizmin kendi içindeki bu tartışmada eksik kalan temel nokta, 'dış politika ile genel dış politika davranış eğilimleri arasındaki ayrımın netleştirilmemiş' olmasından kaynaklanmaktadır. Dış politika alanı, birey ve devlet düzeyinde çalışıldığında sistem düzeyine göre daha ayrıntılı veriler sunabilmektedir. Dış politika analizlerinde sistem düzeyindeki değişkenler de dikkate alınabilmektedir. Ancak bu değişkenler genellikle karar verme mekanizmalarının rasyonel olarak değerlendirmede bulunarak stratejik çıktılara dönüştürdükleri 'yapısal olmayan' değişkenlerdir. Sistemin yapısı geleneksel çalışmalarda çoğunlukla, Waltz'tan farklı olarak, devletler arasındaki etkileşimle sınırlı tutulmaktadır.

---

⁸ Elman'ın işaret ettiği bazı yazarların çalışmaları şunlardır: Posen, B. R. (1984). *The Sources of Military Doctrine: France, Britain and Germany Between the World Wars*. Ithaca: Cornell University Press. Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press. Grieco, J. M. (1990). *Cooperation Among Nations: Europe, America, and Non-tariff Barriers to Trade*. Ithaca: Cornell University Press. Christensen, T. J. and Snyder, J. (1990, Spring). "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization*. 44(2), s. 137-167. Labs, E. J. (1992, Spring). "Do Weak States Bandwagon?", *Security Studies*. 1(3), s. 383-416.

5. SONUÇ

Bu çalışmada sistem düzeyindeki yapısal unsurlardan yola çıkılarak ve birey-devlet düzeylerindeki değişkenler ihmal edilerek, devletlerin sistemik konumlanmalarıyla bağlantılı olan ‘genel davranış eğilimlerinin’ açıklanabileceği ileri sürülmektedir. Bu girişimin Waltz’un yapısalcılığı ile çatışmadığı kabul edilmektedir. Ayrıca Waltz’un itiraz ettiği gibi dış politika analizi için devlet düzeyi değişkenlere gereksinim duyulduğu düşünülmektedir. Elman’a göre Waltz, uluslararası politika ile dış politikayı farklı değişkenlerle ilgili olan alanlar şeklinde ayırmakta tutarlıdır. Dış politika analizleri, devletlerin davranışlarını ulusal değişkenlerle açıklamaya odaklanmaktadır. Uluslararası politika teorileri ise sistem düzeyi değişkenlerle ilgilenmektedirler. Bununla birlikte Elman’a göre Waltz, dış politika analizinin sistem düzeyinde yapılamayacağı konusunda ise yanılmaktadır (Elman, 1996 Autumn: 59-60). Bu çalışmada Elman’ın düşüncesine katkı olarak, dış politikanın değil ancak sistemik konumlanma düzeylerine göre devletlerin ‘genel dış politika davranış eğilimlerinin’, Yapısal Realizmin sınırları içinde açıklanmasının mümkün olduğu ileri sürülmektedir. Buna karşılık sistem düzeyinde dış politika analizi yapılmasının yeterli seviyede ayrıntıyı ortaya koyamayacağı konusunda Waltz’a hak verilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aron, R. (1972). *Progress and Disillusion: The Dialectics of Modern Society*. Great Britan: Pelican Books.
- Devetak, R. (2008). “An Introduction to International Relations: The Origins and Changing Agendas of a Discipline”., In Devetak, R. Burke, A. and George, J. (Eds.). *An Introduction to International Relations: Australian Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1-20.
- Donnelly, J. (2000). *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elman, C. (1996). “Horses for Courses: Why not Neorealist Theories of Foreign Policy”., *Security Studies*. 6(1), s. 7-53.
- Elman, C. (1996, Autumn). “Cause, Effect, and Consistency: A Response to Kenneth Waltz”., *Security Studies*. 6(1), s. 58-61.
- Elman, C. (2007). “Realism”., In M. Griffiths (Ed.). *International Relations Theory for the Twenty-First Century*. New York: Routledge, s. 11-20.

- Eralp, A. (2013). “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, İ. D. Dağı (Editör). *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* (14. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 57-88.
- Gilpin, R. G. (1984, Spring). “The Richness of the Tradition of Political Realism”, *International Organization*, 38(2), s. 287-304.
- Guzzini, S. (2002). *Realism in International Relations and International Political Economy: The Continuing Story of a Death Foretold*. New York: Routledge.
- Hobbes, T. (2018). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* (16. Baskı). (Çev. Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobson, J. M. (2003). *The State and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffmann, S. (1965). *The State of War: Essays on the Theory and Practice of International Politics*. New York: Pall Mall Press.
- Kaplan, M. A. (1957). *System and Process in International Politics*. New York: John Wiley&Sons.
- Keohane, R. O. (1986). “Realism, Neorealism and the Study of World Politics”, In R. Keohane (Ed.). *Neorealism and Its Critics*. New York: Columbia University Press, s. 1-26.
- McClelland, C. A. (1966). *Theory and the International System*. New York: Macmillan.
- Mearsheimer, J. J. (2009). “Reckless States and Realism”, *International Relations*. 23(2), s. 241-256.
- Modelski, G. (1987). *Long Cycles in World Politics*. Londra: Macmillan.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Nye Jr., J. S. ve Welch, D. A. (2011). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (2. Baskı). (Çev. Renan Akman). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rosecrance, R.(1963). *Action and Reaction in World Politics: International Systems in Perspective*. Boston: Little, Brown.
- Tayfur, M. F. (2010). “Dış Politika”, A. Eralp (Editör). *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 73-106.
- Walt, S. (1998, Spring). “International Relations: One World, Many Theories”, *Foreign Policy* (Special Edition: Frontiers of Knowledge). 110, s. 29-46.
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Massachusetts: Addison-Wesley.
- Waltz, K. (1996, Autumn). “International Politics is not Foreign Policy”, *Security Studies*. 6(1), s. 54-57.
- Waltz, K. N. (1993, Autumn). “The Emerging Structure of International Politics”, *International Security*. 18(2), s. 44-79.

Waltz, K. N. (2001). *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.

Waltz, K. N. (2008). *Realism and International Politics*. New York: Routledge.

Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. (Ed. Çınar Özen). (Çev. Osman S. Binatlı). Ankara: Phoenix.

Weber, C. (2005). *International Relations Theory: A Critical Introduction* (2nd Edition). New York: Routledge.

Wohlforth, W. C. (2016). "Realizm ve Dış Politika", S. Smith, A. Hadfield ve T. Dunne (Editörler). *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*. (Çev. Nasuh Uslu). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, s. 35-53.

MAKALE / ARTICLE:

KİŞİLERARASI İLİŞKİLERİN DIŞ POLİTİKA ÇIKTILARINA YANSIMASI: ENERJİ POLİTİKALARI KONUSUNDA MERKEL-PUTİN GÖRÜŞMELERİNİN VE AB'YE ETKİLERİNİN NEO-KLASİK ANALİZİ*

THE EFFECTS OF INTERPERSONAL RELATIONS ON FOREIGN POLICY OUTPUTS: NEO-CLASSICAL ANALYSIS OF MERKEL-PUTIN MEETINGS ON ENERGY POLICIES AND ITS EFFECTS ON THE EU

Kübra ORUÇ**

ÖZET

Bu çalışmada neo-klasik uluslararası ilişkiler kuramı temelinde Vladimir Putin ve Angela Merkel arasındaki kişisel ilişkinin, Avrupa Birliği'nin enerji politikası üzerindeki etkileri açıklanmaktadır. Almanya ve Rusya arasında enerji konusu özelinde gerçekleştirilen ikili ilişkiler AB'nin ve dolayısıyla AB üyesi devletlerin enerji politikalarını etkilemektedir. Dolayısıyla doğal gazda en önemli tedarikçi konumunda olan Rusya'ya yönelik Almanya'nın, kendi çıkarlarına mı yoksa AB'nin çıkarlarına mı öncelik tanıyacağı sorusuna bu çalışmada yanıt aranmaktadır. Bu soruna verilecek cevaba, Almanya ile Rusya'nın enerji alanındaki kararlarının incelenmesiyle ulaşılmaktadır. Bu kapsamda uluslararası ilişkilerde liderler arasındaki ikili ilişkilerin, diyaloglar ve açıklamalar üzerinden etkisi açıklanmaktadır. Elde edilen bulgular neticesinde Almanya'nın AB'den ziyade kendi ulusal çıkarlarına öncelik verdiği tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Neo-klasik realizm; Enerji; AB; Vladimir Putin; Angela Merkel

* Bu çalışma Kübra Oruç'un Dr. Öğr. Üyesi Öner Akgül'ün danışmanlığında "Neo-Klasik Realist Teori Bağlamında Almanya ve Rusya Arasındaki İlişkilerin AB Enerji Politikasına Yansımaları" başlığıyla Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nde tamamladığı yüksek lisans tezinin bir bölümünün ilave kaynak eklenerek yeniden düzenlenmesiyle oluşturulmuştur.

** Kübra ORUÇ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: kbrrcsystblm@gmail.com, ORCID Number: 0000-0003-2671-2834.

ABSTRACT

The aim of this study is to explore how interpersonal relations between Angela Merkel and Vladimir Putin become effective on the EU energy policy on the basis of neo-classical international Theory. The bilateral relations between Germany and Russia are highly influential in the EU and therefore on the energy policies of the EU member states. In that sense, it is questioned in this study that whether Germany gives priority to its self-interests with Russia as the primary energy supplier or the EU's interests. In order to find out an answer to this question, the decisions of Germany and Russia on energy fields are examined by analyzing the content of bilateral discussions, negotiations and speeches. By the results of the findings, it is obvious that Germany prioritizes its energy policy considering its self-interest rather than safeguarding the EU's interest.

Key words: Neo-classical realism; Energy; EU; Vladimir Putin; Angela Merkel

1.GİRİŞ

Neo-klasik realizm, diğer realist teori varyasyonlarından olan klasik realizm ve neo-realizmdeki bazı varsayımları kabul ederken bu iki teorinin eksiklikleri dâhilinde geniş bir perspektiften ve farklı analiz seviyelerini süreç içerisine katarak dış politika kararlarını açıklamayı odağına alan sentez bir dış politika analiz teorisidir. Dolayısıyla neo-klasik realist teori, realizmin diğer türlerindeki indirgemeci dogmatizmden de kaçınmaya çalışarak en doğru sonuçlara ulaşmaya çalışmayı hedeflemektedir. Neo-klasik teorinin açıklanması noktasında iki önemli kavram olarak ifade edilen bağımsız ve bağımlı değişkenleri açıklamak gerekmektedir (Firoozabadi ve Ashkezari, 2016, s. 95). Bağımsız değişken olarak ifade edilen, devletler arasındaki göreceli güç dağılımıdır. Bağımlı, birim seviye ya da ara değişkenler olarak ifade edilenler ise; devlet liderlerinin algıları-imajları, devlet ve toplum arasındaki ilişki, yerel kurumlar ve stratejik kültür olarak kategorize edilebilmektedir (Lobell, Ripsman ve Taliaferro, 2009, s. 59).

Çalışmada uluslararası ilişkilerde liderler arasındaki ilişkilerin, uluslararası sisteme yansımaları bakımından üzerinde durulması gereken ve en önemli ara değişken kümesi elemanı konumunda olan değişken, lider algılamaları ve imajlarıdır.

Dış politika kararlarında merkezi bir rol üstelenen devlet liderlerinin, sistemik baskılara cevap verebilmesi durumunda karar vericinin psikolojik yapısı ve karakteri, dış politika çıktılarının üretilmesi noktasında önemli bir müdahale edici değişken konumundadır (Byman, Pollack'tan

aktaran Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2016, s. 63). Dolayısıyla bu çalışmada da V. Putin ve A. Merkel arasındaki diyaloglar ve görüşmeler analiz edilirken iki lider arasındaki stratejik ve spesifik ilişkinin dış politika kararlarına ne şekilde etki ettiği, neo-klasik realist teorinin lider algılamaları üzerine odaklanacak şekilde açıklanmaya çalışılacaktır. İkili arasındaki ilişkinin diğer devletlerden ayrı tutmuş oldukları ve özel olarak ilişkilerini geliştirdikleri alan olarak enerji konusuna yoğunlaşmıştır. Bu noktada Rusya'nın enerji alanında sahip olduğu konum, özellikle başta Almanya olmak üzere AB'nin en büyük doğal gaz ithalatçısı olma gücü, yaşanan uluslararası krizler bağlamında AB düzeyinde enerji alanında dış politika kararlarına yansımaları noktasında Almanya'nın Rusya ile geliştirmiş olduğu ikili ilişkinin etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Bilhassa enerji alanında Nord Stream (Kuzey Akım) I-II Boru Hattı projeleriyle Almanya ve Rusya arasında uluslararası sistemde var olan karşıt tepkilere rağmen geliştirilen ilişkide, iki lider arasında ülkelerinin birbirlerine karşı daha çok olumlu nitelikteki algılamaları ve imajları dış politika kararlarına yansımada belirleyici bir öneme sahip olmaktadır.

2.NEO-KLASİK ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ VE LİDER ÖZELLİKLERİ ANALİZİ

Neo-klasik realist teori, uluslararası ilişkiler literatürüne Gideon Rose tarafından (1998) kazandırılmıştır. Teorinin amacı; uluslararası sistem yapısının ve yerel aktörlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin dış politika çalışmalarına ne şekilde yansıdığını açıklamaya çalışmaktadır. Daha açık bir şekilde ifade edildiğinde neo-klasik realizm, sistemik unsurların/baskıların birim seviye/müdahale edici değişkenler aracılığıyla dönüştürülerek devletlerin dış politika kararlarını/çıktılarını nasıl şekillendirdiğini en doğru şekilde açıklamaya çalışan bir teoridir (Lobell ve diğerleri, 2009, s.13; Berenskoetter ve Williams, 2007, s. 59).

Çalışmanın giriş bölümünde bahsedilen bağımlı ve bağımsız değişkenler teorinin açıklanmasında temel kavramları oluşturmaktadır. Özellikle bağımlı değişkenlerin sayısı artırılabilir nitelikte olmakla birlikte bu değişkenlerin alt birim değişkenleri yani, her bir değişkenin dış politika sürecini etkilemesi bakımından önemli bileşenleri de bulunmaktadır. Örneğin, stratejik kültürün dış politika sürecine etkisini göstermesi noktasında ve aynı zamanda da devlet iktidarındaki iki önemli alt bileşen olarak, ideoloji ve milliyetçilik çıkmaktadır. Esasında bu bağlamda neo-klasik realist teori, devlet davranışlarını analiz etme

konusunda birbirine bağı pek çok değişkenlerin karmaşık etkileşimlerini açıklamaya çalışarak oldukça kapsamlı bir araştırma teorisi ortaya koymaktadır. Bu duruma dair somut nitelikte bir örnek olarak; devlet destekli milliyetçilik anlayışının var olduğu toplumlarda, devlet liderinin karar alma ve daha çok uygulanması noktasında ulusal güvenlik amaçlı kaynakları çıkarma ve kullanma kabiliyeti kolay bir şekilde olabilecektir. Aynı zamanda ideolojik anlamda da aşırı milliyetçi anlayışa sahip bir yönetimde özellikle dış politika kararlarının uygulanması konusunda herhangi bir engelle karşılaşılmaması adına liderin kısıtlanması söz konusu olmayacağından devletin, kısa süre içinde sistemik baskılara cevap verebilme yeteneğinin de maksimum düzeye çıkarılması söz konusu olabilecektir. Bu duruma Randall Schweller tarafından gösterilen en uygun örnek faşizm olmuştur (Haas ve Schweller'dan aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016, s. 69; Lobell ve diğerleri, 2009, s. 219-220).

Neo-klasik realist teoride dış politika yürütücüsü (FPE: Foreign Policy Executive) olarak adlandırılan ve dış politika kararlarında en önemli kategoriyi oluşturan ara değişken kümesi içerisinde; devlet başkanları, başbakanlar, güvenlik-savunma ve dış politikadan sorumlu yetkililer vd. olmak üzere bireyler ve gruplar bulunmaktadır. Bu kategorideki kişilerin sahip oldukları bilgiler, stratejik kültürü, karakteri vd. özellikleri sistemik baskılara cevap verebilme konusunda, bu bireylerin algılamalarını etkilemekte ve bu da dış politika kararlarını şekillendirmesini sağlamaktadır (Ripsman ve diğerleri, 2016, s. 61-62). Bu noktada N. Leites tarafından ortaya konulan karar vericilerin kişisel özellikleri (çalışmada V. Putin ve A. Merkel özelinde olmak üzere), Alexander George, Ole R. Holsti ve Stephen Walker tarafından geliştirilen operasyonel kod yöntemi ile sistematik bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Operasyonel kod kavramı ilk olarak, liderin içinde bulunduğu siyasi ortama dair yaklaşımını; ikinci olarak da, liderin içinde bulunduğu siyasi ortamda kendisini ne şekilde tanımladığına dair iki bileşenden oluşmaktadır. Kısaca operasyonel kod, devlet adına karar vericinin/liderin sahip olduğu ana inançlar sistemi bütünü ve bilişsel yeteneklerinin ne şekilde somutlaştırılabileceğine dair ortaya konulan bir yöntemdir (Leites, George, Holsti ve Walker'dan aktaran Ak, 2010, s. 4).

Bu noktada çalışma açısından V. Putin ve A. Merkel'in lider özelliklerine bakıldığında; bu konuda Sprout'lar tarafından ifade edildiği üzere, bir liderin dünya görüşü, sahip olduğu bilgi birikimi, yaşı, tecrübesi uluslararasıdaki olayları algılamasını etkilemekte ve dolayısıyla bu durum da dış politika kararlarına yansımaktadır. Bu ifade V. Putin üzerinden açıklandığında, uluslararası ortamda ülkesel çıkarlarına yönelik herhangi bir tehdit algılandığında kendisi, sert

bir şekilde tepki verme potansiyelinin yüksek olduğu bir lider konumundadır. Bu durumun nedeni olarak da kendisinin bulunuş olduğu siyasi ortamda psikolojik olarak tehditleri yüksek derecede algılaması gösterilmektedir. Ayrıca bunun bir diğer nedeni olarak Sprout'lar, karar vericilerin zihinlerinin boş bir levha olmadığını iddia ederek bu levhanın geçmişte yaşadığı tecrübelerden sağladığı bilgilerle (kültürel, duygusal vd.) dolu olduğunu ve bunların etkisi dâhilinde algılamasını şekillendirdiğini ifade etmiştir (Sprout'lardan aktaran Ak, 2010, s. 1-3). V. Putin'in dış politika kararlarını uygulaması noktasında elde ettiği başarının nedeni olarak, vatandaşlarını kültür ve değerler temelinde anlaması ve bu yönde bir vizyon geliştirmesinden kaynaklandığı gösterilmektedir. Karizmatik bir lider özelliği taşıyan V. Putin'in, Rus kültürünün özellikle Boris Yeltsin döneminden sonra talep ettiği hükümeti kontrol eden, güçlü lider vasfına sahip olması da önemli özelliklerinden bir tanesidir. V. Putin doğru olduğuna inandığı kararlarının arkasında duran, özgüveni yüksek ve kriz zamanlarında risk almaktan korkmayan bir lider olarak uluslararası alanda gerçekleştirmiş olduğu hamlelerinde de görüldüğü üzere korkusuz bir lider imajı çizmektedir. Kendisi ile aynı vizyona sahip yönetici kadrosunu seçmesi de V. Putin'in stratejik anlamda mantıklı hareket eden bir lider olduğunu göstermektedir (Maniei, 2015, s. 6-7).

V. Putin'in parlak psikolojik yeteneklere sahip olması, sporcu kişiliğinin yanı sıra akıcı bir şekilde Almanca ve İngilizce konuşması, özellikle de ulusal ve uluslararası platformlarda bu yeteneğini sergilemesi, sahip olduğu bilgi birikimini ve diğer liderlerden ayrılan özelliklerini gözler önüne sermektedir (Sputnik: Putin yabancı dillerini konuşturuyor, 2016). Aşırı kontrolcü yapıya sahip olmakla birlikte bu yetenekleri kazanmasında ve başarılı olmasındaki itici güç, geçmiş yaşantısında yoksul bir aile hayatı yaşamasından, KGB ve medeni hukuk eğitimi almış olmasından ve insanları etkileme konusunda da diplomasiyi motive edici bir güç olarak kullanma kabiliyetinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır (Maniei, 2015, 8-9).

A. Merkel açısından lider özellikleri analizine bakıldığında; Almanya'da başarılı bir lider olunmasında ekonomik başarı sağlaması ve güvenilirliği önemli birer etken teşkil etmiştir (Ohr ve Oscarsson, 2003, s. 21). A. Merkel'in sahip olduğu öne çıkan özelliklerin; istikrar, uzlaşma, sağduyu ve ihtiyatlılık daha çok gençlik yıllarında Soğuk Savaş sürecinde yaşamış olduğu endişeden kaynaklanmakta olduğu ifade edilmiştir. Soğuk Savaş yıllarının vermiş olduğu tecrübe ile kazanmış olduğu sorumluluk ve diğer özellikleriyle birlikte herhangi bir olumsuz duruma istinaden hazır olma adına öngörülülük ve karşı plan yapma yeteneklerini kazanması da söz konusu olmuştur. Kendisinin desteklenmesindeki en önemli etkenlerden birisi, AB'de ekonomik kriz ve işsizliğin yüksek olduğu dönemlerde Alman ekonomisinin

güçlü duruşunu ve işsizliğin düşmesini sağlaması olmuştur. Ayrıca sabırlı bir kişiliğe sahip olması, uluslararası sistemde rakiplerinin birbirlerini oyun dışı bırakıncaya kadar beklemesi de rasyonel bir stratejiye sahip lider olduğunu göstermektedir (Aljazeera: A. Merkel'in Sırrı, 2013).

Lider özellikleri, dış politika kararlarının uygulanması noktasında diğer ara değişkenler tarafından etkilenecek dönüştürüldüğünde, bir devletin FPE modellerinde farklı senaryolara yol açabileceği öngörülmüştür. İktidar unsurunun birim seviye değişkenler vasıtasıyla (özellikle devlet-toplum ilişkileri, sivil toplum kuruluşları, FPE'deki diğer sorumlular, enerji şirketleri, lobi faaliyetleri, elit sınıfın çıkarları vd.) destek bulması bu noktada önemli olmaktadır. Aksi takdirde kısıtlı senaryo modeli olarak FPE C senaryosu ortaya çıkmakta ve bu durumda devlet, sistemik uyarılara zamanında cevap verememekte ve uluslararası sistemde tehlikelere açık bir durumda kalmaktadır. Bu değişkenlerden destek alındığı takdirde FPE A kısıtsız senaryo modeli ortaya çıkmaktadır. Bu senaryo modelinde devletin uyarılara cevap verebilme ve etkinlik kapasitesi en üst seviyede olmaktadır. FPE A ve FPE C arasında, biraz kısıtlı senaryo modeli olarak da FPE B bulunmaktadır. Neticede bu kısıtlamaların derecesine göre devletin (liderin ya da karar vericilerin almış oldukları kararların uygulanması noktasında engele takılma derecesi), uluslararası sistemik baskılar konusunda yanıt verme ve dengeleme stratejisinde etkinliğe ve başarıya sahip olmasını belirlemektedir (Lobell ve diğerleri, 2009, s. 64-66). Bu bağlamda hem ülke yönetimleri gereği hem de yerel düzeydeki değişkenlerin etkisi ile birlikte pazarlık payında bu değişkenlerin gücü ile liderlerin sahip olduğu kişisel özellikleri, imajları ve algılamaları dâhilinde Rusya FPE A modeli, Almanya FPE B ve AB'nin de enerji alanında Orta ve Doğu Avrupa bölgesi (doğal gazda yüksek oranda var olan bağımlılıkları nedeniyle dış politika kararlarındaki özerklik derecesinin minimum olmasından dolayı) için FPE C senaryo modeli uygun görülmüştür.

3. VLADİMİR PUTİN VE ANGELA MERKEL ARASINDAKİ İKİLİ GÖRÜŞMELERİN ANALİZİ

Bu başlık adı altında neo-klasik teori temelinde, kronolojik olarak V. Putin ve A. Merkel arasındaki görüşmeler ile açıklamalar daha çok enerji özelinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analiz gerçekleştirilirken liderlerin açıklamaları esas alınmakla birlikte uluslararası alanda enerji konusundaki güç dağılımında Almanya ve Rusya'nın sahip olduğu avantaj ve dezavantajların dış politika çıktılarına ne şekilde etkilediği değerlendirilmiştir.

Birinci Analiz (A1): Rusya, 2006 yılında Sekizler Grubu'nun (G8) başkanlığını devraldığına, bu platformda enerji siyasetini merkeze almayı amaçlamıştır. Enerji siyasetinde güçlü ve önemli bir aktör olan Rusya aynı zamanda bu dönemde güvenilir bir ortak ülke imajını da pekiştirmeye çalışmıştır. Ancak 2006 yılında Ukrayna ile yaşanan doğal gaz krizi, V. Putin'in çizmeye çalıştığı imaja gölge düşürmüştür. Moskova'nın, Kiev'e karşı tutumu, özellikle enerji alanında hiç de güvenilir bir ortak profili çizmediğini göstermiştir. V. Putin, ülkesinin enerji alanında sahip olduklarına dikkat çekerken diğer taraftan enerjinin silah olarak kullanılması, insan hakları ihlali, basın özgürlüğünün kısıtlanmasına dair eleştirileri de duymazdan gelmiştir (Krause, 2006). Bu bağlamda, Rusya'nın bir demokrasi platformunun başkanlığını üstelendiği dönemde dahi aykırı davranışlarda bulunduğu, uluslararası sistemin getirdiği kısıtlamalara göre davranmadığı görülmektedir. Doğal gaz krizlerinin yaşandığı dönemde V. Putin'in "güvenilir ortak" ifadesinin inandırıcılığı, diğer devletlerce gerçekçi bulunmamıştır. Rusya'nın bahsedilen alanlardaki bu güvenilirsizliği, Almanya özelinde de Gerhard Schröder zamanında göz ardı edilmiş ve çok fazla dile getirilmemiştir. Yasal bir kısıtlamaya tabi olmak istemeyen Rusya'nın, dış politikada nasıl bir davranış sergileyeceği ve bu eylemin hukuka uygunluğu daima sorgulanır nitelikte olmuştur. Dolayısıyla Almanya'nın, Rusya ile yaptığı her ortaklık, özellikle de enerji sektöründeki her adım, reelde şüpheli bir durum yaratacaktır.

İkinci Analiz (A2): 2006 yılında Finlandiya'da gerçekleştirilen AB Zirvesi'ne katılan V. Putin, AB'ye enerji tedarikinin sağlanması konusunda talep edilen güvenceyi vermemiştir. Bu kapsamda AB ile enerji alanında Ortaklık Sözleşmesi'ni imzalamamıştır. V. Putin'in ifadesinde, enerji alanında Rusya ve AB arasındaki işbirliğinin, tedarik eden ve edilen ülkeler açısından karşılıklı sorumluluk temelinde geliştirileceğini teyit etmeleri yönündeki açıklama, yine yasal bir zeminle güçlendirilmekten mahrum kalmıştır. Ortaklık Sözleşmesi'ne tamamen karşı olmadıklarını belirten V. Putin, bazı bölümlerin daha fazla açıklığa kavuşturulması gerektiğini, var olan AB liderlerinin baskılarına karşı ülkesinin hazır olmadığını belirtmiştir. V. Putin sözleşmenin, iki tarafın da çıkarlarına uygun olması yani, karşılıklı olarak çıkarların korunması dâhilinde işbirliğinin olması gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. AB Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso da Rusya'ya atfen, enerjinin fazla siyasileştirilmemesi gerektiğini söylemiştir. Buna ilaveten, enerji alanında işbirliğinin sağlanarak, AB ile en büyük enerji tedarikçisi olan Rusya açısından da enerjinin ülkeler arasında bağlayıcı bir alan olması gerektiğini ifade etmiştir. Barroso, enerjinin ayırıcı bir alan

olmaması gerektiğini ifade ederken de Rusya'nın, enerjiyi siyasi bir araç olarak kullanıp Ukrayna ile yaşanan doğal gaz krizi gibi sorunların yaşanmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ukrayna ile yaşanan kriz AB ülkelerinin, Rusya'nın uyguladığı politikalar nedeniyle doğrudan enerji sıkıntısı yaşayabileceğini gözler önüne sermiştir ("Moskova, AB'ye enerji...", 2006).

Üçüncü Analiz (A3): 2007 yılında, doğal gaz sevkiyatında yaşanan sorunlar nedeniyle Soçi'de gerçekleşecek olan A. Merkel ile V. Putin buluşmasının gergin geçmesi beklenmiştir. %35'lik enerji ihtiyacını Rusya'dan karşılayan Almanya hem kendi ülkesi hem de AB üyesi ülkeler için enerjiye erişimde sıkıntı yaşamak istememektedir. Ancak 2006 ve 2007 yıllarında yaşanan sorunlar neticesinde Rusya'nın enerjiyi, dış politikada bir silah olarak kullanması söz konusudur. A. Merkel'in Soçi görüşmesi öncesindeki açıklamaları da gerginliğin tırmanmasına zemin hazırlamıştır. A. Merkel görüşme öncesinde, Rus petrolünün kesilmesine yönelik "kabul edilemez" ifadesinde bulunmakla birlikte V. Putin'in tam bir demokrat olarak nitelendirilemeyeceğini de belirtmiştir. A. Merkel'in, G. Schröder'e göre Rusya ile olan ilişkilerinde daha soğuk ve eleştirel bakış açısına sahip olması, Almanya'daki Rusya uzmanlarından olan Alexander Rahr'ın Moscow Times gazetesindeki ifadesinde şu şekilde belirtilmiştir: A. Merkel'den önceki dönemde Rusya ile daha sıcak olan ilişkilerin değişime uğradığını ve Rusya'nın, Almanya'yı stratejik bir ortak olarak tutma konusunda endişelenmeye başladığıdır. Bu nedenden ötürü de A. Merkel'in bu açıklamalarına, Moskova'nın gerginliği artırıcı şekilde cevaplar vermediğini belirtmiştir (Başlamış, 2007).

A. Merkel, Rusça bilmesinin yanında Rus edebiyatını da çok sevmektedir. V. Putin'in, KGB'de istihbarat subayı olarak beş yıl geçirdiği Almanya'da doğmuş bir kızı da bulunmaktadır ("That time Putin terrified...", 2017). Ancak her iki lider arasındaki ilişki, V. Putin'in G. Schröder ile olan ilişkisinden daha soğuk bir nitelik taşımaktadır. Özellikle de A. Merkel, Avrupa'da Putin açısından en vokal eleştirilenlerden birisi olmuştur ve 2014 yılında Kırım'ın ilhakını takiben Rusya'ya karşı Avrupa yaptırımlarını desteklemiştir ("Vladimir Putin denies...", 2019). A. Merkel ve V. Putin arasındaki ilişkilere bakıldığında; bir gazeteci olarak A. Merkel ile uzun yıllar geçiren ve onun biyografisini yazan Stefan Kornelius, iki lideri modern zamanların en tuhaf politik çifti olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Kornelius, her iki liderin de yakın yaşta olduklarını (A. Merkel 65, V. Putin 66), Doğu Bloğu içerisinde

doğduklarını ve Berlin Duvarı'nın yıkıldığı dönemde temel siyasi deneyimlerini kazandıklarını vurgulamıştır.

Fotoğraf 1: 2007 yılında Soçi’de A. Merkel ve V. Putin’in görüşmesi (“That time Putin terrified Merkel with his dog, and other reasons they won’t get along at G20 summit”, 2017)

Dördüncü Analiz (A4): 2007 yılında V. Putin, “Petersburg Diyalogu” kapsamında Almanya’ya geldiği zaman, Başbakan A. Merkel tarafından askeri bir törenle karşılanmıştır. V. Putin, bu diyalog kapsamında Almanya ile olan ikili ilişkilerin geliştirilerek farklı alanları da kapsayacak şekilde genişlemesini temenni etmiştir. A. Merkel de bu olumlu gelişmeler ve ifadeler karşısında özellikle Almanya’nın enerji alanındaki bağımlılığının azaltılması gerektiğini belirtmiştir. V. Putin, Almanya ile olan işbirliğinin görev süresinin dolmasından sonra da devam edeceğini, bu diyalog sürecinin sadece bir tartışma platformu olmadığını, somut projelere ve devletler arasındaki doğrudan temaslara da katkı sağladığını ifade etmiştir. V. Putin’in söylediklerinden de anlaşılacağı üzere bu dönemde görev süresinin dolmasından sonra parlamento ve devlet başkanlığı seçimlerinin yapılması yani, iktidarın yeni bir yapı kazanması, Almanya, AB ve Rusya arasındaki ilişkileri daha da geliştireceği yönünde olmuştur. İki lider, devletlerarası görüşmeden önce Weisbaden’de bir araya geldikten sonra A. Merkel, V. Putin’in ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki ifadelerinden memnun olduğunu ifade etmiştir. Hükümetler arası tartışmada, uluslararası krizlere yönelik sorunlar ele alınırken A. Merkel, işbirliği ortamının iyi bir şekilde değerlendirilerek acil uluslararası

meselelerin konuşularak çözümlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun dışında A. Merkel, enerji bağımlılığı gibi devletler arasında sorun yaratacak konulara da değinmiştir. Bu anlamda enerji alanındaki bağımlılığı dengelemek adına enerji tabanının genişletilmesi gerektiğini belirtmiştir. Avrupa için öncelikle enerji tedarikinde dışa bağımlı olduğunu söylerken A. Merkel hem kendisi hem de Avrupa için en büyük enerji tedarikçisi ülke konumunda olan Rusya'nın istişarelerde büyük bir rol oynadığını, aynı zamanda da bu durumu iki taraflı değerlendirerek Alman şirketlerinin de Rus ekonomisinin modernleştirilmesine önemli ölçüde katkı sağladığını ifade etmiştir ("Putin'den çağrı", 2007). A. Merkel, ülkesinin Rusya'ya yönelik bağımlılığını tek taraflı değerlendirmeyerek Rusya açısından da bu durumun bağımlılık yarattığını ifade etmiştir. Bu noktada iki ülke çıkarları gereği yani, her ikisine de ortak ve büyük ölçüde fayda sağladığından dolayı ikili ilişkilerinin boyutunun ileri seviyede olması söz konusudur. Neo-klasik realist teori açısından uluslararası sistemin hem genelinde hem de enerji alanının sahip olduğu anarşik yapı, iki liderin enerji alanında ulusal çıkarları gereğince işbirliklerini devam ettirmelerini gerekli kılmaktadır (Lobell ve diğerleri 2009, s.4).

Beşinci Analiz (A5): 2011 yılında Almanya'nın Lubmin şehrinde, Dmirty Medvedev ve Şansölye A. Merkel, Nord Stream/Kuzey Akım Doğal Gaz Boru Hattı'nın açılış törenine katılmıştır. Törende D. Medvedev, bu projeyi AB ile ortaklıkta yeni ve çok önemli bir aşama olarak gördüğünü söylemiştir. Bu boru hattı ile Rus gazı, ilk defa doğrudan AB ülkelerine teslim edilecektir. Su altı boru hattının, Baltık bölgesindeki beş ekonomik bölgeden geçmesi planlanmıştır. Proje, Gazprom dışında Almanya, Hollanda, Fransa ve etkin olarak yer alan diğer ülkelerdeki en büyük enerji şirketlerini de kapsamaktadır. Nord Stream projesinin uygulanmasından önce, en zor dönemin müzakere zamanı olduğu ifade edilmiştir. Nord Stream projesinin Genel Müdürü Matthias Streamnig, Gazprom Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yaptığını ve bu konuda pek çok tartışmanın yaşandığını belirtmiştir. Bu tartışmalara karşın Nord Stream Boru Hattı'nın açılışında herkesin, projenin amaçlarının kesinlikle uygulanabilir ve ekonomik olduğunu görebildiğini söylemiştir ("Launch ceremony for Nord Stream...", 2011). Projeye yönelik 2005 yılındaki eleştirilere bakıldığında, oldukça maliyetli olacağı yönünde tartışmalar yaşanmıştır. Su altından döşenecek olan bu boru hattının maliyetinin, karada döşenecek nakil boru hattından daha fazla olduğu yönünde ifadelerde bulunulmuştur. Bunun sebebi olarak da Berlin'deki Bilim ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'nden Roland Götz, su altının tercih edilmesinin bu boru hattının Beyaz Rusya,

Polonya, Slovakya veya Ukrayna topraklarından geçirilmek istenmediği şeklinde açıklamıştır. Götz, bu şekilde hem Rusya hem de Almanya'nın transit ücreti ödeme durumunda kalmayacaklarını, aynı zamanda da üçüncü bir ülke ile yaşanacak sorunları da en baştan bertaraf etmiş olacaklarını vurgulamıştır (Beck, 2005). Uzmanların, Avrupa'nın yıllık doğal gaz talebinin 2020 yılına kadar artacağı (tahmini 200 milyar metreküp) yönündeki ifadelerine paralel bir şekilde Medvedev de, Avrupalı ortaklarla sürekli bir şekilde enerji işbirliğinin artırılmaya çalışılacağını vurgulamıştır. Alman, Fransız, Hollanda ve diğer şirketler, Rus gaz sahasının geliştirilmesinde aktif olarak yer almaktadır. Rusya'nın da doğal gaz ihracatını gerçekleştirirken aynı zamanda gaz dağıtım altyapısını geliştirmek ve çevre dostu modern elektrik üretim tesisleri inşa etmesiyle ilgilendiğini belirten Medvedev, sonuçta karşılıklı fayda sağlayıcı, ekonomik ve uzun vadeli işbirliğinde herhangi bir engel çıkmayacağını umduğunu belirtmiştir. Medvedev konuşmasını sonlandırırken, Rusya'nın ve AB'nin, enerji sektöründe ve diğer alanlarda da karşılıklı fayda sağlayıcı yeni projeler gerçekleştireceklerine emin olduğu şeklinde ifadelerde bulunmuştur ("Launch ceremony for Nord Stream...", 2011). D. Medvedev Nord Stream'ı, küresel ve Avrupa enerji güvenliğini güvence altına almada kilit bir bağlantı olarak görmektedir. Bu boru hattının, Avrupalı tüketicilere makul ve kabul edilebilir fiyattan, güvenilir bir şekilde gaz tedarikinin sağlanacağı ve gelecekteki Rus-Avrupa işbirliği için iyi temel oluşturacağını ifade etmiştir. ("Dmitry Medvedev took part in a ceremony...", 2010).

Altıncı Analiz (A6): Letonya Dışişleri Bakanı Edgars Rinkevics, Nord Stream II'ye yönelik (2019), bunun bir işletme projesi olmayıp bir enerji silahı olduğuna dair ifadeleri A. Merkel ile bu boru hattı projesinden dolayı keskin bir tartışma içinde olduğunu göstermiştir. Rinkevics, Münih Güvenlik Konferansı sırasında Almanya'nın müttefiklerinin Nord Stream II'ye yönelik baskı yapması konusunda defalarca kızgınlıklarını dile getirmiştir. Bu boru hattı Ukrayna, Polonya ve diğer transit devletleri bypass ederek Rusya'nın doğal gazını doğrudan Almanya'ya ihraç etme kapasitesini ikiye katlayacaktır. A. Merkel, konferans konuşmasında bir bölümü bütünüyle Nord Stream II'yi savunmak ve Moskova'nın bunu bir silah olarak kullanacağı fikrini reddetmek için ayırmıştır. Akabinde A. Merkel, Rus gazının Avrupa'ya ulaşma şeklinin çok da önemli olmadığını, gaz gazdır diyerek bu projeye yöneltilen transit ülkelerin eleştirilerini çok fazla önemsemediğini göstermiştir. Bununla birlikte Gazprom da bu gazı gerçekten ucuz hale getireceğine dair söz vermiştir. 2017 yılında ENI'nin danışmanlığı tarafından yapılan bir araştırmaya göre, boru hattının olmadığı bir senaryoya

kıyasla bu boru hattının inşasıyla fiyatların düşürülebileceği ve AB için de refah parasının sağlanabileceği ifade edilmiştir. Ancak Baltık ülkelerinden Bulgaristan'a kadar diğer Doğu Avrupa devletleri de bu projeye karşı çıkmaktadır. ABD, daha öncesinde de ifade edildiği üzere projeyi şiddetle eleştirirken aynı zamanda bu hatta dâhil olan Alman firmalarını yaptırım uygulamakla da tehdit etmiştir. Bu boru hattı Batı'nın Rusya'ya karşı durmasını engellediği gibi, ABD'nin LNG ihracatıyla rekabet etmesi söz konusudur. Brüksel de bu proje konusunda Almanya'ya sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Nord Stream II'nin, Avrupa Siyasi Strateji Merkezi tarafından 2017 yılında yayınlanan bildirisindeki, "Enerji Birliği'nin kaçınmayı amaçladığı şeyin net bir örneği" olduğunu belirtmiştir (Samuel, 2019).

2019 yılı 16 Şubat Cumartesi günü A. Merkel, bir saat boyunca dünya liderlerini birlikte çalışma, çok taraflılığı savunma ve ulusal çıkarlar yerine ortak fayda için topluca karar verme ihtiyacı üzerine ders vererek geçirmiştir. Bütün bu ifadelere karşın Almanya'nın, Rusya'nın yeni enerji silahına da bağlı olduğunu belirtmiştir (Samuel, 2019). Ayrıca AB yetkililerince yapılan açıklamalar bağlamında bu durumun Birlik ülkelerinin enerji, ekonomi ve siyasi politikalarına zarar vermesine rağmen söz hakkının yasal çerçevede bırakılan boşluktan dolayı Almanya'ya kalmış olduğunu göstermektedir. Neo-klasik teoride de, liderlerin ulusal çıkarları tanımlaması ve göreceli güç ile diğer devletlerin niyetlerini değerlendirmelerine dayanarak dış politika kararlarını alması söz konusudur (Kitchen, 2010, s.133). Ancak yine bu teoriye göre devletler her zaman iç kısıtlamalara tabi tutulurlar. Bu açıdan Almanya'daki partiler arasında Nord Stream II'ye yönelik eleştiriler ve projenin durdurulmasına dair fikirler daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Bu anlamda Almanya'nın Nord Stream II'ye yönelik savunma pozisyonu her ne kadar kısıtlansa da uygulamada devam edilmesi söz konusudur. Yani, diğer devletlerin niyetlerinin değerlendirilmesi noktasında Rusya ile olan bu proje, karşıt ülkelere oranla daha baskın gelmiştir. Bu da liderlerin, ulusal çıkar tanımlamalarından ve öncelik tanımasından kaynaklanmaktadır. Dış politika çıktıları oluşum sürecinde; dışsal sistemik faktörler, iktidar ve güvenlik hususları dışında kültürel ve ideolojik önyargılardan, iç politik ve hüküm süren düşüncelerden etkilenirler. Bu durumun en iyi uygulamasını Almanya, enerji alanında dış politika kararlarını oluşturma sürecinde göstermektedir (Kitchen, 2010, s.133).

Yedinci Analiz (A7): V. Putin'in Gazprom'un CEO'su Alexei Miller ile görüşmesinde (2019), şirketin 2018 yılı için rapor verilerek 2019 yılı için de planların neler olduğu

konuşulmuştur. Tarafların konuşmasında A. Miller, 2017 yılına göre 2018 yılında gaz üretiminin %5,7 oranında arttığını söylemiştir. Aynı zamanda yurtdışına yapılan gaz ihracat hacminin de arttığını belirtirken, özellikle ana ortak konumunda olan Almanya'nın gaz tüketiminin önemli ölçüde arttığını vurgulamıştır. Almanya'daki Rus gazı tüketimi, 2017 yılına göre 2018 yılında %9,5 oranında bir artış göstermiştir. Bunun, Nord Stream'in kapasitesinden de fazla olduğunu belirtmiştir. Başta Almanya olmak üzere orta vadede Avrupa pazarına gaz arzının gittikçe artacağı öngörülmüştür ("Meeting with Gazprom...", 2019). V. Putin'in, devlet destekli enerji devi CEO'su ile görüşmesinden çıkarılan sonuç; genelinde Avrupa'nın, özelinde Almanya'nın giderek daha fazla tüketime bağlı olarak Rus gazına olan talebin/bağımlılığın arttığı yönündedir. Öyle ki, ihracatın Nord Stream'in kapasitesinden bile fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, bağımlılığın olmadığı şeklinde Almanya'daki ifadeleri haklı çıkarır nitelikte olmadığı gibi Rusya'nın enerji siyasetindeki konumunu güçlendirmesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda Rusya'nın sadece boru hattı doğal gazına değil, LNG ve nükleer enerjideki gelişimi de göz önüne alındığında, bu alandaki etkili süper güç olma idealini gerçekleştirme yolunda başarılı olabileceği görülmektedir.

Sekizinci Analiz (A8): Sovyetler Birliği döneminden itibaren Almanya, Moskova'nın önemli bir ticaret ortağı olurken Alman toplumunun büyük bir kısmının Moskova'ya yönelik olumlu algıya sahip olmasına kapı aralamayı sağlayan bir gelişme de Moskova'nın Almanya'nın birleşmesini desteklemesidir. Öte yandan Rusya'nın 2011 ve 2012 yıllarında kamu protestolarına verdiği baskıcı tepki ile ikili arasındaki ilişkilerde yaşanan kırılma, Moskova'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Doğu Ukrayna'daki isyancılara verdiği destekle 2014 yılında daha da kötüleşmiştir. Rusya'nın uluslararası hukuku ihlal eden eylemlerine karşın A. Merkel ve V. Putin, düzenli temasta bulunmaya devam etmiştir. Bu durum, iki ülke liderlerinin birbirlerinin uluslararası krizlerde uygulamış oldukları dış politika kararlarını her ne kadar uygun bulmasa da ilişkilerini kesmediklerini göstermiştir (Eddy, 2018). İki ülke lideri, aralarında var olan problemler dışında öncelik tanıdıkları (özellikle enerji ve güvenlik konularında ulusal çıkarın korunması gibi) daha önemli meselelerin olduğunu ve işbirliğinin devam etmesi gerekliliği anlayışını paylaştığını göstermektedir. Özellikle Almanya açısından Rusya'nın uygulamaları, AB'nin değerler nosyonuna ve uluslararası hukuka aykırı olmasına karşın ilişkilerini daha fazla derinleştirilmesi ve diğer AB ülkeleriyle etkin bir yaptırım uygulamak yerine sözde bir kınamadan öteye gitmediğini göstermektedir. V. Putin açıklamalarında, Nord Stream II'nin sadece ekonomik bir proje olduğunu ve Ukrayna'nın

transit konumunda olan bir ülke olarak hiçbir fırsatı kaçırmadığını vurgulamıştır. V. Putin, bu boru hattını sadece ekonomik açıdan değerlendiriyormuş gibi görünse de projenin pek çok siyasi ayağı bulunmaktadır. Özellikle enerji alanında yaşanan kesintiler ve krizler düşünüldüğünde, Rusya'nın bunu siyasi bir araç olarak kullanıp kullanmayacağı büyük bir şüpheye dayanmaktadır. Yine de, özellikle Almanya açısından bu projenin taşıdığı risklerle birlikte eski Şansölye G. Schröder'in V. Putin ile olan yakın ilişkisi ve Rusya'nın devlet petrol şirketi olan Rosneft'e katılma kararı, Almanya'nın Rusya'ya bağlı olduğu düşüncesini desteklemiştir (Eddy, 2018). İki lider, Nord Stream II Boru Hattı projesini ABD ve Ukrayna hükümetlerinin sürekli eleştirilerine rağmen, tamamen ticari bir girişim olarak görmektedir. V. Putin, Rusya'ya geri dönmeye önce gazetecilere verdiği demeçte, bu projenin sonuçlandırılması için üçüncü ülkelerden gelebilecek olası ve rekabetçi saldırılara karşı önlem alınması gerektiğini belirtmiştir (Rinke ve Soldatkin, 2018).

Diğer taraftan Avrupa Politika Merkezi'nde analist olan Marco Guili, Almanya'nın büyük enerji projelerinin siyasi bir boyuta sahip olduğunu görmeyi reddettiğini, dolayısıyla da Almanya açısından bir çelişki olmadığını ifade etmiştir. Buna ilaveten Almanya'daki genel kabulün, enerji politikasının ticari ve ekonomi politikasının tam bir bileşeni olduğu ve bu alandaki kararların da tamamen ticari aktörlere bırakılmasının gerekli olduğuna inanıldığını söylemiştir. Daha öncesinde V. Putin'in de söylemiş olduğu Nord Stream II'nin tamamen ekonomik bir proje olduğu ifadesi de bu genel kabulü destekler niteliktedir (Karasz, 2018).

Neo-klasik realist teorideki önemli birim seviye değişkenlerden olan lider algılamaları ve dış politikaya etkisi değerlendirildiğinde; Almanya'daki liderlerin Rusya'ya yönelik algılamaları ve tutumları bir takım değişiklikler ve farklılıklar gösterse de sonuçta iki ülkenin diğer kriz ve olaylardan ayrı tuttuğu, ortak çıkarların paylaşıldığı konuların olmasından dolayı temaslarını ve işbirliklerini sürdürmeye devam ettikleri görülmüştür. Almanya ve Rusya'nın buldukları uluslararası alandaki pozisyon, sistemik uyarılar tarafından tehdit edilse de özellikle Almanya'nın AB içindeki motor ülke konumu ve diğer ülkelerle Rusya'nın enerji alanında yaşadığı krizler düşünüldüğünde büyük bir çıkmazda olması söz konusudur. Almanya, Rusya ile pragmatik nitelikteki ilişkilerine devam ederek ülke çıkarlarını korumak isterken diğer taraftan uluslararası alanda ve AB içindeki pozisyonunun da zarar görmemesi adına ihtiyatlı politikalar izlemeye çalışmaktadır (Eddy, 2018).

Almanya içerisinde özellikle A. Merkel'in Nord Stream II Boru Hattı'na yönelik politikasını eleştiren taraflardan olan ve Hristiyan Demokratların lideri olarak A. Merkel'in yerini almak

isteyen adaylardan Annegret Kramp-Karrenbauer, bu projeye siyasi desteğin geri çekilmesinin çok radikal bir karar olacağını, dolayısıyla bunun yerine Almanya'nın boru hattına akan gaz miktarının azaltılması gerektiğini belirtmiştir. Rusya'nın Kerch Boğazı'ndaki Ukrayna gemilerine yönelik son saldırısından sonra bu boru hattına karşı partiler arası muhalefet artarak daha vokal hale gelmiştir (Dempsey, 2018). Bu noktada Almanya içerisinde enerji alanındaki politikalara, neo-klasik realist teori perspektifinden bakıldığında, birim seviye değişkenlerin müdahale ettiği görülmektedir. Nord Stream II'ye yönelik artan partiler arası muhalefet ve seslerin yükselmesi, bu projenin sadece uluslararası sistemin diğer aktörleri olan devletler açısından değil ülke içinden de karşıt görüşlerin var olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Almanya'daki siyasi yönetim, enerji alanında alınan bu kararı uygulama aşamasında kısıtlanmaktadır (Lobell ve diğerleri, 2009, s.4).

Nord Stream II karşıtlarınca A. Merkel'den beklenen, selefi Sosyal Demokrat G. Schröder'in 2005 yılından itibaren desteklediği bu büyük Rus liderliğindeki projenin sona erdirilmesidir (Dempsey, 2018). A. Merkel ise dördüncü dönemini tamamlamakla birlikte kaybedecek bir şeyi olmadığından Kuzey Akım 2'yi durdurduğu takdirde Polonya, Ukrayna, Baltık ülkeleri ve AB Komisyonu'nun desteğini kazanacaktır. A. Merkel'in bu hamleyi kabul etmesi durumunda, Almanya'nın Rus enerjisine olan bağımlılığının da kırılması beklenmektedir. Aynı zamanda bu durum, Almanya'nın, AB enerji politikasının önemli bir hedefi olan enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinde kararlı olduğunu da gösterecektir. Ancak A. Merkel diğer taraftan da Nord Stream II paydaşlarının büyük bir baskısıyla karşı karşıyadır. Bunlar: Almanya'nın Uniper ve Wintershall (dev BASF kimyasallar grubunun yan bir kuruluşu), Avusturya'nın OMV, Fransa'nın Engie ve Anglo-Dutch Royal Dutch Shell. BASF yöneticisi tarafından A. Merkel'in, Nord Stream II'ye bağlı kalması gerektiği ifade edilirken bunun nedeni olarak da ucuz ve güvenli gaz tedarikine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Açıklamaların devamında ise, A. Merkel'in 2022 yılına kadar nükleer enerjiyi sonlandırma kararının, üzerine çok fazla düşünülmeden tasarlanmış bir fikir olduğunu, Almanya'nın hem enerji yoğun sanayileri için hem de nükleer enerji boşluğunu dolduracak yerine getirilebilir herhangi bir yenilenebilir enerji stratejisine sahip olmadığından daha fazla enerjiye ihtiyaç duyulacağını, vurgulamıştır. Bundan dolayı ucuz enerjiye yani, Nord Stream II'ye ihtiyaç duyulduğunu da sözlerine eklemiştir (Dempsey, 2018).

Dokuzuncu Analiz (A9): 3 Ekim 2018 tarihinde gerçekleştirilen Rusya Enerji Haftası Uluslararası Forumu'nda V. Putin'in açıklamalarına bakıldığında, ülkesinin küresel enerji pazarında petrol, doğal gaz üretimi ve ihracatıyla birlikte kömür madenciliğinde de en güçlü oyuncularından birisi olduğunu ifade etmiştir. Özellikle Rusya'nın, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) ile yapmış olduğu anlaşma sayesinde petrol piyasasındaki arz-talep dengesinin sağlanmasında önemli bir rolü olduğu da vurgulanmıştır. Rusya'nın, düşük maliyetle birlikte piyasada boru hattı gazının istikrarlı olmasını sağlayacak dağıtım sistemine ve boru hattı altyapısına sahip olduğunu belirtmesi, enerji transferindeki avantajlı durumunu göstermektedir. Rusya sadece petrol ve doğal gazda değil, dünyada artan kömür talebine karşılık da önemli bir ihracatçı ülke konumuna gelmek için kömür madenciliğini geliştirerek daha etkin ve güvenli hale getirme çalışmaları sürdürmektedir. Ancak Rusya'da öncelik, doğal gaz gibi çevre dostu enerji kaynaklarına tanınmaktadır. Forum'a katılan uzmanlarca da gelecek 20 yıl boyunca dünyadaki elektrik talebinin artacağı yönünde beklenti bulunmaktadır. Dolayısıyla 2040 yılına kadar enerji tüketiminin iki kat artacağı ve bunun da birincil enerji kaynaklarına (petrol, doğal gaz, kömür vd.) olan talebi %30 artıracığı öngörülmektedir ("Russian Energy Week International Forum", 2018).

Forum'da daha çok V. Putin'in, ülkenin enerji kaynaklarını ve bunun için gerekli altyapı sistemlerinin geliştirilmesine yönelik açıklamaları yer almıştır. Bu bağlamda Rusya'nın bir diğer amacı da nükleer enerji endüstrisini geliştirmektir. V. Putin ifadelerinde, enerji endüstrisinin sürdürülebilir ve istikrarlı bir şekilde gelişimini, dünya ekonomisinin dinamik bir şekilde büyümesi, yaşam standartlarının artması ve tüm insanlığın refah seviyesinin daha iyi olması adına bir kilit olarak görmektedir. Bu kapsamda V. Putin, enerji sektöründe küresel enerji güvenliğinin ve gelecek nesillerin yararı için işbirliğine açık olduğunu, bu konularda aktif diyaloga ve işbirliğine güvendiklerini söylemiştir ("Russian Energy Week International Forum", 2018). Rusya ve Avrupa arasındaki mesafenin de boru hattı gazı açısından optimal seçenekler oluşturması, ayrıca bir avantaj oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durumun bir etkisi olarak alınacak olan doğal gaz fiyatının da her zaman rekabetçi bir nitelikte olacağını belirten V. Putin, Rus gazının Avrupa pazarının %34'ünü oluşturduğunu ve bu oranın bir tekel oluşturmadığını vurgulamıştır. Amerika'dan yapılacak LNG ithalatının, Rus boru hattı gazına oranla %30 daha pahalı olması, Rusya'nın tercih edilmesindeki önemli sebeplerden birisi olarak sunulmuştur. Almanya'nın gazı %30 daha fazla fiyattan satın alması, ülke ekonomisi açısından rasyonel bir seçim olmayacaktır. Bu durum da Almanya'nın daha az rekabetçi hale gelmesine sebebiyet verecektir. V. Putin açıklamalarında, Nord Stream

II'nin inşaatına başlanıldığını söylerken bu konuda gerekli izinlerin alınmasında sorun yaşanmadığını da belirtmiştir. V. Putin Royal Dutch Shell şirketine dair, Rus pazarında büyük bir başarı ile çalıştıklarını ifade ederken bu şirket ve diğer ortaklarla uzun vadeli olumlu ilişkiler geliştirdiklerini, projelerin de kendileri tarafından yürütüldüğünü ve bu anlamda önemli bir sorun yaşanmadığını belirtmiştir ("Russian Energy Week International Forum", 2018).

V. Putin'in, Almanya'nın enerji sektörüne yönelik önemli açıklamalarından bir tanesi de; Almanya'nın enerji dengesinde %34'lük paya sahip olan nükleer enerji endüstrisini durdurma kararına yöneliktir. Bu oran Rusya'da mevcut %16 iken nükleer enerjinin, enerji kaynakları içerisindeki payının %25 gibi daha yüksek değerlere yükseltilmeye çalışıldığı da ifade edilmiştir. V. Putin, Almanya'da enerji kaynakları açısından oluşacak olan %34'lük boşluğun ne ile dolacağını ima ederek çeşitli rakipler ve diğer ortaklar tarafından satılan LNG'ye işaret etmiştir. Ancak her ne kadar LNG pazarı hızla büyüse de Almanya ve Avrupa'nın sepetinde bulunan LNG'nin bu bölge ülkeleri için çok kârlı bir seçenek olmadığını söyleyen V. Putin, Nord Stream I'in bu alandaki başarısından ve LNG ile kıyaslandığında Rus gazının bu noktada daha avantajlı, makul fiyattan satın alınabilir nitelikte olduğunu vurgulamıştır. V. Putin, ülkesinin 73,3 trilyon metreküp gazla rezerv açısından ilk sırada yer aldığını, buna ilaveten de 275 milyar tonla dünyanın en büyük kömür rezervine de sahip olduğunu söylemiştir ("Russian Energy Week International Forum", 2018).

Neo-klasik realist teori ve birim düzeyindeki değişkenlerden olan lider özellikleri/algılamaları açısından V. Putin'in yaptığı açıklamalar irdelendiğinde; ülkesinin sahip olduğu enerji kaynaklarını ifade ederek uluslararası alanda etkili bir enerji aktörü olduğunu vurguladığı görülmektedir. Dolayısıyla enerji alanında gerek rezerv oranları gerek üretim hacmi ve jeopolitik açıdan sahip olduğu avantaj, bu alandaki gücünü göstermektedir. Neo-klasik realist teori de gücü kabul eder ve uzun vadede enerji alanında güç sahibi olan devlet ya devletlerin dış politikalarını şekillendirmesi açısından bu alandaki gücün, devletlerarasındaki gerçek güç dağılımını önemli ölçüde etkilediğinden bahseder (Berenskoetter ve Williams, 2007, s.58-59). Bu noktada Rusya'daki devlet özerkliğinin etkisi ve V. Putin'in enerji alanında sahip olduğu avantajlı konum (güç), dış uyaranlara cevap verme şeklini de etkilemektedir. Ülkedeki karar vericiler ve toplumun bütünü arasındaki etkileşimde baskın bir lider olarak V. Putin, dış politikanın formüle edilmesinde nihai karar verici konumunda olup, halkının desteğini bu konuda arkasına aldığından enerji kararlarının uygulanmasında kısıtlanma yaşamamaktadır. Ayrıca neo-klasik realist teoride araya giren bağımlı değişkenlerden olan lider algılamalarının,

zaman içerisinde farklı etkilere sahip olması da söz konusudur. Bu kapsamda V. Putin'in, OPEC ile piyasadaki petrol arz-talep dengesini sağlamaya yönelik anlaşma sağlamaya çalışması oldukça önemlidir. Petrol arzındaki düşüşle piyasanın dengelenmeye çalışılması, kriz durumunda V. Putin'in uluslararası alanda işbirliğine açık, rasyonel karar veren bir lider olduğunu gösterirken bu yönde karar alabilmesindeki önemli bir etken olarak da lider özerkliğinin yüksek derecede olmasından kaynaklandığı da görülmektedir. Bu etkenden dolayı gizlilik ve hızlı karar alınmasını gerektirecek durumlarda V. Putin, özellikle de enerji alanında daha kolay kararlar alabilmektedir (Lobell ve diğerleri, 2009, s.91-92).

Neo-klasik realist teorinin varsayımlarından olan kıt kaynakların ve yaygın belirsizliğin olduğu bir sistemde ki bu durum özellikle enerji alanı çerçevesinde özelleştirildiğinde devletler açısından enerji kaynakları üzerindeki güç ve güvenlik arzusu, sürekli bir şekilde mücadelenin var olmasını beslemektedir. Bu teori tarafından ifade edilen; sistemik güçlerin tüm devletlerin kendi güvenliklerini sağlamaları konusunda daha fazla verim alabilmesi amacıyla çaba göstermeleri için teşvikler yaratmakta olduğu varsayımı Rusya açısından açık bir şekilde görülmektedir. Keza uluslararası alanda ABD'den ithal edilecek LNG'nin daha pahalı olması, diğer alternatif enerji tedarik eden ülkelerde yaşanan siyasi, güvenlik sorunları (Kuzey Afrika, Venezuela vd.) jeopolitik açıdan boru hattından optimum faydanın sağlanabileceği bölgede yer alan bir ülke konumunda olması ve bunun enerji fiyatlarında rekabet edilebilirlik seviyesini artırıcı etkisi aslında sistemik güçlerin Rusya için enerji alanında daha verimli olabilmesine yönelik teşvikler sunduğunu göstermektedir (Lobell ve diğerleri, 2009, s.4). Gideon Rose tarafından ortaya konulan neo-klasik realist teoride, bir ülkenin dış politikasının kapsamının ve hırslının her şeyden önce o ülkenin nispi maddi gücü tarafından yönlendirildiğini savunması, V. Putin'in konuşmalarında oransal olarak ifade ettiği enerji rezervleri ve boru hattı sistemlerini geliştirmeye yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi ve bu alanda sahip olduğu güçle dış politikasının kapsamını belirlediğini ifade etmektedir (Rose'dan aktaran Kitchen, 2010, s.117).

Onuncu Analiz (A10): 23 Ocak 2019 tarihinde Dünya Ekonomik Forumu toplantısında A. Merkel, Almanya'daki kömür yakıtlı elektrik santrallerinin devreden çıkarılmaya çalışıldığını ifade etmekle birlikte diğer taraftan enerji üretiminde temel bir yükü garanti altına almadan da hayatta kalınamayacağını belirtmiştir. Bu nedenle bir süre daha kömüre ihtiyaç duyulacağını açıklamıştır. Almanya'nın Ekonomi ve Enerji Bakanı Peter Altmaier, Alman Handlensbaltt

gazetesinde Nord Stream II Boru Hattı'na dair, denizden kilometrelerce uzağa döşenen ileri düzeyde bu borulara yönelik ülkesinin, Gazprom'a ait bu projeyi engelleme planlarının olmadığını belirtmiştir ("Coal phase-out will...", 2019). Peter Altmaier, Almanya Federal Ekonomik İşler ve Enerji Bakanlığı'na başkanlık yapmadan önce Şansölye Ofisi'nde Başkanlık yapmıştır. 1976 yılında CDU'ya (Hristiyan Demokrat Birliği) katılmış olup, 24 Ekim 2017 tarihinden itibaren de Federal Maliye Bakanı olarak görev yapmıştır ("Federal Minister for Economic...", 2019). Bu noktada yine neo-klasik realist teori varsayımları gereğince dış politika yürütücü konumunda olan P. Altmaier'in CDU üyesi olması ve Nord Stream II'ye yönelik açıklamaları, Rusya açısından iki ülke ilişkilerini engelleyici bir durum yaratmamaktadır. Bununla birlikte ülkenin önemli pozisyonlarında yer alan isimlerin iki ülke arasında ilişkileri destekleyici açıklamaları, dış politika kararlarının uygulanmasını da kolaylaştırmaktadır.

On Birinci Analiz (A11): Time dergisi tarafından 18 Şubat 2019 tarihinde yayımlanan haber 16 Şubat 2019 tarihinde gerçekleştirilen 55. Münih Güvenlik Konferansı ile ilgili olup, 2007 yılındaki Münih Güvenlik Konferansı'nda V. Putin'in yapmış olduğu Batı ittifaklar sisteminin içeriden kendisini yok edeceği tahminini, aradan geçen 12 yıl sonra haklı çıkardığı üzerinedir. Avrupalı katılımcılar bu konuda, V. Putin'i haklı görmüştür. A. Merkel'de 16 Şubat'ta bu durumu, küresel düzenin birçok küçük parçaya ayrıldığı/çöktüğü, şeklinde ifade etmiştir. Rusya'nın, Almanya ile olan yeni doğal gaz boru hattı Nord Stream II'nin Avrupalıları, Rusya'nın enerjisine daha bağımlı hale getireceği de ifade edilmiştir (Shuster, 2019). Bu bağlamda uluslararası sistemin yapısı değiştiğçe sistemin en temel birimi olarak devletlerin de dış politikalarını şekillendirmesi söz konusudur. Neo-klasik realist teoride sistemin yapısı, devletlerin davranışlarında kısıtlamalar ya da teşvikler sunmaktadır. Bu noktada yapılan açıklamalara bakıldığında; D. Trump idaresindeki ABD'nin, Batılı müttefiklerini bir arada tutmakta zorlandığı görülürken yani, sistemin çok parçalı yapısı ABD'nin dış politikasında kısıtlamalara neden olacak nitelikte görülürken diğer taraftan Rusya ve diğer bazı devletlere (Çin) fayda/teşvik sağlamaktadır. Bu bölünmeden kendi güvenliklerini sağlamak, verim alabilmek amacıyla uluslararası sistem bu ülkelere teşvikler sunmaktadır. Enerji alanında özellikle bu bölünmeden fayda sağlayacak ülke olan Rusya, bu durumun sağlayacağı faydayı dış politika kararlarını alırken kullanacaktır (Waltz'dan aktaran Rathbun, 2008, s.301).

A. Merkel, Münih Güvenlik Konferansı'nda Almanya'nın, Nord Stream II Doğal Gaz Boru Hattı'nın inşa edilmesinde yanlış bir şey olmadığını söylemiştir. Açıklamalarına ilaveten A. Merkel, Soğuk Savaş sırasında Rus gazının temin edildiğini ve bu dönemde Rus gazının tanıtımını yapan ülkenin de Almanya Federal Cumhuriyeti olduğuna dikkat çekmiştir. Dolayısıyla bugün Rusya'dan gaz ithal edilmesinin kötü olduğunu söyleyerek karşı çıkanlara bir anlam veremediğini ifade etmekle birlikte Rusya'nın bir partner olarak kalmaya devam edeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda A. Merkel, Rusya'ya yönelik Kırım'ı ilhak etmesinin yasadışı olduğunu, Doğu Ukrayna'ya saldırmasını ve kısa menzilli füzeleri yasaklaması konusunda eleştirilerde bulunmuştur. Ayrıca AB'nin Moskova'ya karşı, Ukrayna'ya yönelik son saldırısı konusunda ekstra yaptırımlar göz önünde bulundurması gerektiğini de sözlerine eklemiştir. Bu açıklamaların neticesinde A. Merkel yine de diplomasi yoluyla Rusya ile daha iyi ilişkilerin yaşandığı zamanlara dönme umudunu taşıdığını da belirtmiştir. A. Merkel, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra daha iyi bir işbirliği sağlanacağı yönünde beklentilerinin olduğunu söylerken, bugünkü durumun olumsuz görüntüsünün birkaç yıl içinde çok farklı da görülebileceğini ifade etmiştir (Rettman, 2019). A. Merkel'in, Rusya'ya yönelik, uluslararası hukuku ihlal etmesi ve yaptırımlarla tepkinin gösterilmesi yönünde ifadelerde bulunmasına karşın Nord Stream II'ye yönelik Rusya ile olan işbirliğinde bu tutumunu yansıtmaması, ulusal çıkarları söz konusu olduğunda bir ülkenin yasadışı davranışlarını göz ardı ettiğini göstermektedir. Özellikle konu enerji (doğal gaz) talebi olunca ve gün geçtikçe büyüyen bir ülke olarak Almanya'nın sistemik kısıtlamaları ulusal çıkarları zarar görmeyecek şekilde dış politika çıktılarına dönüştürmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak Almanya'nın bu tutumu, hem ülke içerisindeki alt birim düzeyinde değişkenler hem de bazı AB üye devletleri ile ABD tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur.

On İkinci Analiz (A12): Uluslararası alanda küresel sorunların ele alındığı 2019 yılı G20 Liderler Zirvesi'nden hemen sonra A. Merkel ve V Putin'in görüşmesi oldukça dikkat çekicidir. Zirve sırasında tartışılan konuların iki devlet açısından getirilerinin ve götürülerinin neler olduğuna dair görüşülme ihtimali ya da enerji gibi hassas konularda, uluslararası sorunların etkisinin ne ölçüde olacağına yönelik ulusal çıkarları gereğince iki liderin birebir görüşmesini gerektirecek önemli hususlar, bu görüşmenin konusu oluşturmuş olabilir. Bu durum, uluslararası sorunların bu iki ülke arasında yeniden değerlendirilmesini ya da iki

devlet arasında özel bir işbirliğinin sağlanmasını gerektirecek meselelerin var olduğunu göstermektedir (“Meeting with German...”, 2019).

On Üçüncü Analiz (A13): “Landmarks in the Shared History and Collective Memory of the 18th–20th Centuries” adlı bilimsel tez/kitap, Rusya Devlet Başkanı ve Almanya Federal Şansölyesi himayesinde, Rusya-Almanya ilişkilerinin Çağdaş Tarihini İnceleme Ortak Komisyonu tarafından hazırlanan ve uzun yıllar süren bir çalışmanın sonucudur. Bu çalışma çok sayıda tarihi kayıtlara ve arşiv malzemelerine dayanmakta olup iki ülkenin geçmişine dair zıt bakış açılarını karşılaştırma fırsatını da sağlayacak nitelikte oluşturulmuştur. Bu durumun iki ülke arasında daha güçlü güven ve karşılıklı anlayışı teşvik edeceği yönünde ifadelerde bulunan V. Putin, bu çalışma ile her iki ulusun özellikle genç ve nitelikli bireylerine paylaşılan ortak tarihin mirasçılığını devam ettirmeleri gerektiğinin de mesajını vermektedir (Events, “Greetings to participants of presentation of course book Russia and Germany”, 2019).

On Dördüncü Analiz (A14): 17 Temmuz 2019 tarihinde V. Putin’in mesajında yer alan ifadelere bakıldığında, A. Merkel’in siyasi liderliğini başarılı bularak takdir etmesi iki liderin her ne kadar karmaşık, tartışmalı ülke sorunlarının bulunmasına karşın birbirlerinden memnun olduklarını ve ortak bir noktada uzlaşa sağlayabildiklerini göstermektedir. V. Putin tarafından Almanya ile olan diyalogun ve ortak çalışmaların devamının gelmesi yönündeki temenni, ülkeler arasındaki ilişkinin iki tarafa da büyük fayda sağladığını göstermektedir (“Telephone conversation with...”, 17 Temmuz 2019).

On Beşinci Analizi (A15): 2019 yılında Almanya’nın Savunma Bakanı olan Ursula von der Leyen’in AB Komisyonu Başkanı seçilmesiyle ilk defa bu pozisyona bir kadın sahip olmuştur. Bununla birlikte Komisyon başkanlığı görevi 60 yıl sonra ilk defa bir Alman siyasetçiye verilmiştir. Almanya Başbakanı A. Merkel’in yakın müttefiki olan U. von der Leyen, 2005 yılından itibaren A. Merkel’in muhafazakâr partisi CDU’nun üyelerinden de birisidir. U. von der Leyen, AB içerisinde askeri anlamda daha fazla işbirliğinin sağlanması ve Almanya’nın NATO’daki varlığının artması konusunda önemli bir destekçi konumundadır (“Ursula von der Leyen...”, 2019). V. Putin, U. von der Leyen’i kapsamlı siyasi deneyime sahip olmasıyla birlikte siyasi duruşunun da Avrupa Komisyonu’nun da daha yapıcı bir

şekilde çalışmasına katkı sağlayacağına inanarak bu yönde ifadelerde bulunmuştur. Bu bağlamda, AB ile Rusya arasında eşit ve karşılıklı olacak şekilde yararlı bir ortaklığın kurulmasına yardımcı olacağından emin olduğunu mesajında belirtmesi, bu pozisyona Alman bir siyasetçinin getirilmesinden duyduğu memnuniyetin bir göstergesi olarak ifade edilebilir (“Congratulations to Ursula...”, 2019). Neo-klasik realist teori açısından değerlendirildiğinde ise, dış politika yürütücüsünün (FPE) dış politikayı şekillendirmedeki etkisi, diğer bir devlet liderinin algısında yarattığı etkiyle göstermektedir (Ripsman ve diğerleri, 2016, s.61-62).

On Altıncı Analiz (A16): V. Putin ve A. Merkel’in 29 Ağustos 2019 tarihinde gerçekleştirdikleri telefon görüşmesinde uluslararası krizlere yönelik açıklamalarda ortak bir görüş paylaştıkları görülmektedir. Ayrıca Almanya’nın Rusya’ya yönelik dış politikasında, uluslararası krizlerin çözümüne yönelik Rusya’nın desteğinin alınması gerekliliği politik anlayışının desteklemekle birlikte özellikle liderlerin konuşmalarında birbirlerini yinelemesi ve güncellemesi uluslararası de sorunlara yönelik iki ülkenin ortak tehditler algıladığını da gözler önüne sermektedir (“Telephone conversation with...”, 29 Ağustos 2019).

4. İKİ LİDER ARASINDAKİ GÖRÜŞMELERDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, bir önceki bölümde yapılan iki lider arasındaki görüşme analizlerinden çıkarılan bulgular ortaya konulmaya çalışılmıştır.

A1’den elde edilen bulgu (B1): İki lider ifadelerinde her ne kadar sürekli aralarındaki güvenilir, tarihi kökeni sağlam ilişkilere sahip olduklarını belirtse de Rusya’nın, uluslararası alanda sebep olduğu krizler, her an durumun seyrinin olumsuz anlamda değişme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, Almanya’nın Rusya ile menfaatine bir işbirliği söz konusu olsa dahi Rusya’nın dış politikadaki tavrı, tehditleri algılama ve cevap verme usulü, sert ve olumsuz olduğunda her halükarda bu durum AB’yi de negatif etkileyecektir. Yani her iki durumda da enerji alanında yaşanacak bir gerilim, özelinde Almanya’yı olduğu kadar diğer AB ülkelerinin enerji politikalarına da zarar verebilme ihtimalini yüksek kılacaktır.

A2'den elde edilen bulgu (B2): V. Putin'in enerji alanında, yasal anlamda sorumluluk ve kısıtlama getirecek hiçbir şeyi kabul etmediği görülmektedir. AB ile enerji diyalogu, genel olarak sözde temenniler üzerinden ilerlemektedir. Bu noktada Rusya'nın enerji alanında ithalatçı ülkelere (özellikle AB) yönelik hareket serbestisi hiçbir kısıtlamaya tabi değildir. AB'nin en büyük gaz tedarikçisi olan Rusya ile diyaloglara devam ederek ikili arasındaki ilişkilerin geliştirilip, sonrasında yasal bir dayanakla vücut bulacağı umutlarının mevcut olduğu görülmektedir.

A3'ten elde edilen bulgu (B3): V. Putin, A. Merkel'in kendisi için iyi olmayan ifadelerine karşı olumsuz bir cevap vermese de tepkisini, Soçi'deki görüşmeye köpek korkusuyla bilinen A. Merkel'e inat köpeği Connie'yi getirerek göstermiştir. Bu hamlenin aynı zamanda müzakereler sırasında başbakanı korkutmak, gözdağı vermek amaçlı olduğu yönünde haberlerin çıkmasına sebebiyet vermiştir. Soçi'deki görüşme esnasında çekilen fotoğrafta da A. Merkel'in rahatsız olduğu ve V. Putin'in de hafif bir şekilde gülümsemesi, bu haberleri destekler nitelikte olmuştur (Fotoğraf 1, s.8). Ancak Putin'in bu yazılanlara yönelik Alman gazetecilere olan cevabı, Merkel'in köpek korkusunun olduğunu bilmediğini, A. Merkel'e saygı duyarak onu samimi gördüğü için köpeğini gösterdiğini ve hoşuna gideceğini umduğunu belirtmiştir. Akabinde V. Putin, bu durumdan dolayı özür dilediğini de ifade etmiştir. V. Putin sözlerine, aralarındaki ilişkinin çok samimi ve profesyonelce olduğunu, her durumda aralarındaki güven düzeyinin oldukça yüksek olduğunu da eklemiştir. Özellikle iki liderin birbirlerinin dillerini de biliyor oluşu aralarındaki derin ilişkinin bir göstergesidir. V. Putin, KGB ile Dresden'de hizmet ettiği zamanda Almanca konuşurken, A. Merkel de Doğu Almanya'da büyüdüğü zaman Rusça öğrenmiştir ("Vladimir Putin denies...", 2019).

Kornelius, açıklamalarına ilaveten iki liderin, farklı siyasi yönlerde ilerleseler dahi A. Merkel'in 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesine kadar V. Putin ile Almanya'nın baş edebileceğini, hatta bu tarihe kadar açıkça Rusya'nın Ukrayna'daki ayrılıkçılara verdiği askeri desteği dahi reddettiğini söylemiştir. Kırım olayıyla birlikte V. Putin'e artık güvenilmemesi gerektiği inancının kanıtlandığını da ifade etmiştir ("That time Putin terrified...", 2017). Bu noktada Kornelius tarafından yapılan açıklamalara katılmakla birlikte iki lider arasındaki görüşmelerin ve birbirlerine karşı tutumun yaşanan krizler kapsamında ne şekilde etkilediğini göstermesi açısından önemli bir gelişmedir.

A4'ten elde edilen bulgu (B4): A. Merkel'in burada Rusya ile olan ilişkilerindeki "özel" niteliğinin ifadelerine de yansıdığını görülmektedir. Avrupa'nın, Rus enerjisine bağımlı

olduğunu söylerken Alman şirketleri ile Rusya arasındaki karşılıklı bağımlılığı ayrıca ifade etmesi bu durumun bir göstergesidir.

A5'ten elde edilen bulgu (B5): Nord Stream I konusunda yapılan tüm olumlu açıklamalara ve getireceği avantajlara odaklanılmasına karşılık bu boru hattının siyasi açıdan güvenilir olduğunu ifade etmek çok da mümkün değildir. Doğrudan iletim, transit ülkelerin bulunmaması gibi durumlar mali açıdan projeyi avantajlı kılarken, Rusya'nın dış politikada her zaman güvenilir olmayan tavrı, bu boru hattındaki gaz akışında da yaşanabilecek herhangi bir krizle aniden kesilmesine olanak sağlayacaktır. Ayrıca bu boru hattından aktarılan gaz kapasitesi de Avrupalı tüketiciler açısından önemli bir paya sahipken ister istemez bu durum ithalatçı ülkeler açısından dış politikalarında Rusya'ya karşı kendileri üzerinde bir baskı yaratacaktır. Şimdilik bu boru hattının risklerinin çok fazla dikkate alınmadığı ve olumlu yönlerine/getirilerine odaklanıldığı görülmektedir.

A6'dan elde edilen bulgu (B6): A. Merkel'in açıklamalarına istinaden özellikle enerji alanında Almanya için AB'den önce kendi ulusal çıkarlarının geldiği görülmektedir. A. Merkel'in, Rusya'nın enerji silahı olabilecek nitelikteki boru hattını (Nord Stream II) savunması, Almanya'yı her zaman AB'nin önüne çıkaracağına işaret etmiştir. Almanya'nın da bu projenin kendisi dışındaki ülkelere ve Birliğe gelebilecek zararı görmezden gelerek devam etmesi, ulusal çıkarlarını göz önünde tutarak AB'nin çıkarlarını ikinci plana attığını ifade etmektedir. Bunu 15-17 Şubat tarihindeki Münih Güvenlik Konferansı'nda birbiriyle çelişen ifadelerinde de görmek mümkündür. Sözde ortak fayda savunulurken uygulamada tek bir ülke çıkarları dikkate alınmıştır. Ayrıca bu boru hattının tamamen ticari bir proje olduğu şeklinde savunulması da siyasi etki gücünün ihmal edildiğini göstermektedir. Lider algılamaları bağlamında, A. Merkel'in bu boru hattından karşılıklı fayda sağlandığı için Rusya ile Ukrayna'da yaşanan kriz gibi bir sıkıntı olmayacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu boru hattının siyasi bir silaha dönüşmesi sadece Almanya'ya değil Rusya'ya da zarar vereceğinden iki lider, böyle bir problemin çıkmasına ihtimal dahi vermeyerek projeyi ticari olarak yorumlamışlardır

A7'den elde edilen bulgu (B7): Almanya'nın Rusya'dan ithal etmiş olduğu doğal gaz hacmi konusunda açıklanan veriler bağlamında Almanya'nın enerji devi dostu olup aynı zamanda da uluslararası hukuku, AB nosyonunu ihlal eden Rusya ile ortaklığı, ülkesinin artan doğal gaz talebi gereğince devam edecektir. İhracat hacmindeki artış, AB'nin gaz tedarikinde çeşitlendirmeye gitmesi gerekliliğini acil kılarken başta Almanya'nın bu politikaya katkı

sağlamadaki zorluğu, Birliğin ortak enerji politikasının oluşturulmasının önüne set çekmektedir.

A8'den elde edilen bulgu (B8): Nord Stream II'ye yönelik kısıtlamalar söz konusu olsa dahi boru hattının gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmiştir. Bu durumdan çıkarılan lider algılamasında ikili ilişkilerin enerji alanında daha önemli tutulduğudur. Bu noktada projenin özellikle A. Merkel tarafından ticari ve ekonomik nitelikte algılanması ve V. Putin'e duyduğu güven büyük bir önem arz etmektedir.

A9'dan elde edilen bulgu (B9): Rusya'da V. Putin'in sahip olduğu konum ve almış olduğu dış politika kararları, temel toplumsal seçkinlerin desteğini almakta ve ulusal çıkarlar gereğince enerji alanında dış güvenlik politikası zarar görmemektedir. Bu durumda FPE (dış politika yürütücüsü), güçlü ve tehdit edici durumlara karşı dengeleme stratejilerini sürdürme kabiliyetin artıracak ve hızlandıracaktır. Enerji sektöründe yaşanan kesintiler karşısında OPEC ile yapılan anlaşma ve üretimin azaltılması da bunun bir örneğidir.

A10'dan elde edilen bulgu (B10): Almanya'da dış politika yürütücüsü konumunda olan kişilerin yetişmiş olduğu ortam ve anlayış gereği iktidar partisinden gelmesi ve bu kişilerin Almanya'nın doğal gaz ihtiyacını karşılama konusunda Rusya ile yapmış olduğu projelerde engelleyici bir konumda yer almaması, A. Merkel açısından dış politikada enerji kararlarının uygulanması noktasında kolaylaştırıcı bir etki sağlamıştır. Ayrıca enerji ülkenin enerji ihtiyacını güvenilir ve yeterli kapasitede sağlayacak bir boru hattı anlaşmasıyla uluslararası alanda diğer devletlere karşı dengeleme gücünü de bu alanda artırmasına olanak sağlayacaktır.

A11'den elde edilen bulgu (B11): Almanya'nın enerji alanında dış politika kararlarını alabilmesi ve uygulamasında da yerel düzeyde ve uluslararası alanda bölünmüşlük söz konusudur. Almanya'daki dış politika sürecine etki eden birim düzeyde değişkenlerin etkisi, özellikle ülkenin uluslararası hukuk normlarını ihlal eden bir ülke olan Rusya ile işbirliğine yönelik kararlar almasında ve uygulamasında kısıtlayıcı bir rol üstlenmektedir. Daha önceki bulgularda saptadığımız durumlar kişilere, kurumlara ve zamana göre farklılık göstermektedir. Nord Stream I ve II Boru Hattı'na yönelik hem ülke içinde hem de uluslararası sistemdeki diğer devletler açısından büyük bir tartışma konusu olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada ortaya konulmak istenen esasında iki lider arasındaki ilişkilerin kendi algılamaları dâhilinde diğer erkenler tarafından da etkilenmeye müsait olduğunu göstermektedir. Bu durumun Almanya ve Rusya'nın dış politikalarına yansması esasında çok somut ve büyük bir etki

şeklinde olmamıştır. Çünkü iki lider dış devletlerden veya iç kısıtlamalardan, tepkilerden ziyade kendi aralarındaki görüşmeleri, hesaplamaları ve çıkarları ön planda tutmaktadır.

A12'den elde edilen bulgu (B12): Zirve sonrasında iki lider arasında ayrıca bir görüşmenin gerçekleştirilmesi, diğer devletlerden ayrı ikilinin özel ülkesel çıkarlarının olduğu ve Zirve dışında uluslararası krizlerde ortak faydalarının ne şekilde sağlanmasına yönelik tutum ve davranış sergileyeceklerini görüşme ihtimali gizli konuların var olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu hassas meselelerin enerji gibi belirli bazı alanlarda yoğunlaşma olasılığı olduğu gibi diğer devletlerin tepkilerinden dolayı saklı tutulmuş olması da söz konusu olabilir.

A13'ten elde edilen bulgu (B13): İki ülke arasında ortak tarihlerine dayalı akademik bir çalışmanın gerçekleştirilmesi ve bu çalışmanın V. Putin ile A. Merkel döneminde yapılmış olması, iki ülkenin birbirleri açısından paylaştıkları değerlerin, çıkarların ve faydaların diğer ülkelerden ayrıca bir önemde tutulduğunu göstermekle birlikte liderlerin de bu ilişkinin bir mirası olarak gelecek nesillere en doğru şekilde aktarılarak devam etmesi gerektiği anlayışını paylaştıklarını göstermektedir.

A14'den elde edilen bulgu (B14): V. Putin gibi otokratik, baskın karakterli bir liderin Almanya Şansölyesi A. Merkel'e yönelik bu tutumu, iki ülke liderinin geçmişten itibaren var olan bağın gücünü göstermesinin yanında uluslararası krizlerde birbirlerinin çıkarlarına sert bir şekilde tepki vermemesinden de kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda A. Merkel'in yaş gününde kutlama mesajı göndermesi ve araması da Alman medyası açısından toplumun gözünde V. Putin'in olumlu bir imaj çizmesine katkı sağlayarak ilerleyen yıllarda Rusya'nın uluslararası kamuoyundaki olumsuz imajının, Almanya ile olan ilişkisine zarar gelmesini önlemek amacıyla büyük bir avantaj sağlaması açısından da önemlidir.

A15'ten elde edilen bulgu (B15): Almanya'nın bir savunma bakanının AB Komisyon Başkanı olmasının diğer bir devlet lideri tarafından (V. Putin) algılandığı tehdit veya avantajın, bir devletin dış politikasının şekillenmesi sürecine yönelik yapılan açıklamalarda bu algı etkisinin önemli bir yansıması olduğunu göstermektedir. Bu gelişme iki ülkenin arasındaki özel ilişkinin AB düzeyindeki engellere takılma konusunda yaşadığı sorunları daha kolay aşmasına olanak sağlayacağından A. Merkel ve V. Putin tarafından oldukça memnun edici bir gelişme olmuştur.

A16'dan elde edilen bulgu (B16): İki liderin uluslararası krizlerin çözüm önerileri konusunda hemfikir olmaları uluslararası sorunlarda birlikte hareket etmek istediklerini yani

aynı tarafta yer aldıklarını göstermektedir. Bu durum özellikle çok kutuplu dünyada iki önemli aktörün güçlerini birleştirerek daha etkili olmak istediklerini de ifade etmesi açısından önemlidir. Ancak bu durum her iki liderin her konuda işbirliği yapacağı anlamına gelmemektedir. Neticede iki ülkenin de çıkarlarına ters düşen sorunlar mevcut olmakla birlikte işbirliklerinin derinleşmesini ve kalıcı olmasını istedikleri alan daha çok enerji özelinde olmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada liderler arasındaki ikili ilişkilerin enerji alanında AB'ye yansması üzerinden V. Putin ve A. Merkel'in lider özellikleri ile neo-klasik teorinin birim seviye değişkenlerinden olan karar vericilerin algılamaları ve imajları açısından etkisi incelenmiştir. Buna göre öncelikle Almanya'nın her iki taraf açısından da arada kalmış bir pozisyonda olduğu görülmektedir. A. Merkel'in kişiliği gereği ihtiyatlı politikalar izlemesi hem AB içerisindeki konumu hem de Rusya ile gerçekleştirmiş olduğu enerji projeleri kapsamında sahip olduğu avantajları kaybetmek istemediğini göstermektedir. Rusya'da özellikle de V. Putin döneminde enerjinin stratejik bir dış politika aracı olarak kullanılması, AB ülkeleri tarafından Rusya'ya yönelik bakış açısını olumsuz etkilese de A. Merkel'in V. Putin'e yönelik bu konudaki tutumu, ikili arasındaki enerji ilişkisinin boyutundan dolayı çok sert olmamıştır. AB düzeyinde ve Birlik içerisinde devletlerce karşı çıkışlara ve Rusya'nın sahip olduğu enerji kartının güvenilir olmadığı iddialarına ve yerel düzeyde de yükselen seslere cevap olarak A. Merkel, ekonomide ve doğal gazda en büyük ortağı ve ithalatçısı konumunda olan Rusya'ya güvenerek meselenin sadece ekonomik boyutuna odaklanmıştır.

V. Putin'in A. Merkel'e güven veren ve her iki taraf açısından da karşılıklı fayda sağlayıcı ifadelerde bulunması ve iki ülke arasında pek çok alanda projelerin, anlaşmaların ve çalışmaların gerçekleştirilmesi konusunda birbirlerine vermiş oldukları mesajlar ile yapmış oldukları görüşmeler, iki liderin var olan tepkilere karşı enerji konusu özelinde kendi algılamaları doğrultusunda dış politika kararlarının gerçekleştirilmesinde ısrarcı davranmalarını sağlamıştır. Almanya açısından her ne kadar biraz kısıtlı nitelikte bir FPE B modeli senaryosu söz konusu olsa da A. Merkel ve V. Putin arasındaki ilişki ve lider özellikleri gereği, bu alandaki dış politika kararlarının alınmasında ve uygulanmasında lider algılamaları baskın olmuştur. A. Merkel'in var olan kısıtlamalara karşı enerji bağımlılığı sorununun siyasi boyutunu görmezden gelecek şekilde kararlar alması ve önceliğin enerji

ihtiyacının yeterli, güvenli ve ekonomik bir şekilde karşılanması yönünde yapmış olduğu açıklamalar, AB'nin ortak dış enerji politikası ile birlikte transit ülkelerce de ülkesel çıkarlarını önde tuttuğunu göstermiştir. Bu noktada uluslararası alanda önemli düzeyde enerji gücünü elinde tutan Rusya ile teknolojik ve ekonomik anlamda gelişmiş, etkin bir aktör gücüne sahip Almanya'nın birbirlerinden sağladıkları fayda derecesi diğer aktörlerin dışarıda bırakılmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum iki ülke liderinin, bazı olumsuz istisnalar mevcut olsa da genelinde birbirlerine yönelik olumlu tavır sergileyerek ve enerji alanındaki ilişkileri derinleştirici nitelikte dış politika kararlarını alarak var olan kısıtlamalara karşı başarılı bir şekilde uyguladıklarını göstermiştir.

Lider özellikleri dâhilinde incelenen görüşmeler, toplantılar ve liderlerin açıklamaları, V. Putin ile A. Merkel arasında enerji özelindeki işbirliğinin her iki ülke açısından da karşılıklı fayda sağlayıcı ve ulusal menfaatlerce diğer seçeneklere göre daha makul olmasından dolayı ikilinin bu alanda özellikli bir ilişki geliştirdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuca ulaşılmasında ya da sonucu şekillendiren en önemli etkenlerden bir tanesi; liderlerin birbirleri hakkındaki algılamaları ile beraberinde bu algılamının temelinde de liderlerin kişisel özelliklerinin büyük bir payı olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ak, Ö. (2012). *Liderlik Profili Analizi ve Dış Politika: Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan*. 20 Ekim 2019 tarihinde https://abs.cu.edu.tr/Dokumanlar/2016/IR%20344/323593956_ak2012.pdf erişildi.
- Angela Merkel'in Sırrı. (22 Eylül 2013). *Aljazeera*. 1 Eylül 2019 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/angela-merkelin-sirri> erişildi.
- Başlamış, C. (20 Ocak 2007). Merkel ve Putin Soçi'de buluşuyor. *DW*. 1 Ekim 2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/merkel-ve-putin-soçide-buluşuyor/a-2519887> erişildi.
- Beck, J. (5 Eylül 2005). Almaya ve Rusya'nın pahalı boru hattı. *DW*. 5 Ekim 2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/almanya-ve-rusyan%C4%B1n-pahal%C4%B1-boru-hatt%C4%B1/a-2527847> erişildi.
- Berenskoetter, F., & Williams, M. J. (2007). *Power in World Politics*: Taylor & Francis. 22 Şubat 2019 tarihinde https://books.google.com.tr/books?id=vNK6Tisyl_8C erişildi.
- Coal phase-out will increase German need for gas, says Merkel. (23 Ocak 2019). *Climate Home News*. 18 Eylül 2019 tarihinde <https://www.climatechangenews.com/2019/01/23/coal-phase-will-increase-german-need-gas-says-merkel/> erişildi.
- Congratulations to Ursula von der Leyen on her election as European Commission President. (17 Temmuz 2019). *Events*, 16 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/61006> erişildi.
- Dempsey, J. (6 Aralık 2018). Angela Merkel needs to send a tough message to Moscow. Here's how. *The Washington Post*. 28 Eylül 2019 tarihinde

- <https://www.washingtonpost.com/opinions/2018/12/06/angela-merkel-needs-send-tough-message-moscow-heres-how/> erişildi.
- Dmitry Medvedev took part in a ceremony marking the start of construction of the Nord Stream gas pipeline's underwater section. (9 Nisan 2010). *Events*. 5 Ekim 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/83/events/7408> erişildi.
- Eddy, M. (18 Ağustos 2018). Merkel and Putin Sound Pragmatic Notes After Years of Tension. *The New York Times*. 27 Eylül 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/2018/08/18/world/europe/merkel-putin-russia-germany.html> erişildi.
- Federal Minister for Economic Affairs and Energy. 18 Eylül 2019 tarihinde <https://www.bundesregierung.de/breg-en/federal-government/cabinet/peter-altmaier> erişildi.
- Firoozabadi, J. D. ve Ashkezari, M. Z. (20 Mayıs 2016). Neo-classical Realism in International Relations. *Canadian Center of Science and Education*. 12(6). 95-99. 1 Eylül 2019 tarihinde doi: 10.5539/ass.v12n6p95 erişildi.
- Greetings to participants of presentation of course book Russia and Germany: Landmarks in the Shared History and Collective Memory of the 18th–20th Centuries. (9 Temmuz 2019). *Events*. 17 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/60977> erişildi.
- Karasz, P. Germany Imports Gas From Russia. But Is It a ‘Captive’? (11 Temmuz 2018). *The New York Times*. 27 Eylül 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/2018/07/11/world/europe/trump-germany-russia-gas.html?action=click&module=RelatedCoverage&pgtype=Article&region=Footer> erişildi.
- Kitchen, N. (2010). *Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation* .36(1), ss.117-143. <https://doi.org/10.1017/S0260210509990532>.
- Krause, H. (2 Ocak 2006). Sekizler Grubu'nun yeni başkanı Rusya. *DW*. 4 Ekim 2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/sekizler-grubunun-yeni-baskanı-rusya/a-2522717> erişildi.
- Launch ceremony for Nord Stream gas pipeline. (8 Kasım 2011). *Events*. 5 Ekim 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/83/events/13424> erişildi.
- Lobell, S. E., Ripsman, N. M. ve diğerleri. (2009). *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*: Cambridge University Press. https://books.google.com.tr/books?id=AW4fniqn_koC.
- Maniei, A. (2015). Leadership analysis of Vladimir Putin. *Academia*. 1-48. 22 Ekim 2019 tarihinde https://www.academia.edu/23088968/Leadership_analysis_of_Vladimir_Putin erişildi.
- Meeting with Gazprom CEO Alexei Miller. (12 Mart 2019). *Events*. 4 Ekim 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/events/president/news/60052> erişildi.
- Meeting with German Chancellor Angela Merkel. (29 Haziran 2019). *Events*. 17 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/60853> erişildi.
- Moskova, AB'ye enerji güvencesi vermedi. (21 Ekim 2006). *DW*. 3 Ekim 2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/moskova-abye-enerji-guvencesi-vermedi/a-2520358> erişildi.
- Ohr, D., & Oscarsson, H. (2003). *Leader traits, leader image and vote choice*. Paper presented at the Annual Conference of the European Consortium of Political Research, Marburg. 1-29. 9 Eylül 2019 tarihinde http://www.dieter-ohr.de/download/ohr_oscarsson_ecpr.pdf erişildi.
- “Putin yabancı dillerini konuşuruyor”. (11 Nisan 2016). *Sputnik*. 15 Kasım 2019 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/201604111022068551-putin-yabanci-dil/> erişildi.

- “Putin’den çağrı”. (15 Ekim 2007). *DW*. 3 Ekim 2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/putinden-çagrı/a-2825950> erişildi.
- Rathbun, B. (2008). A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism. *Security Studies*, 17(2), ss.294-321. <https://doi.org/10.1080/09636410802098917>.
- Rettman, A. (18 Şubat 2019). Merkel defends Russia ties, ridicules Trump on cars. *News*. 26 Eylül 2019 tarihinde <https://euobserver.com/foreign/144190> erişildi.
- Rinke, A. ve Soldatkin, V. (18 Ağustos 2018). Tough talks, no agreements at Merkel, Putin meeting near Berlin. 17 Eylül 2019 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-germany-russia/tough-talks-no-agreements-at-merkel-putin-meeting-near-berlin-idUSKBN1L22B2> erişildi.
- Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W. ve diğerleri. (2016). *Neoclassical Realist Theory of International Politics*: Oxford University Press. https://books.google.com.tr/books?id=2d_eDAAAQBAJ.
- Russian Energy Week International Forum. (3 Ekim 2018). *Events*. 18 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/events/president/news/58701> erişildi.
- Samuel, J. (18 Şubat 2019). Merkel's defence of Russia's 'energy weapon' pipeline shows she will always put Germany ahead of the EU. *The Telegraph*. 1 Ekim 2019 tarihinde <https://www.telegraph.co.uk/business/2019/02/18/merkels-defence-russias-energy-weapon-pipeline-shows-will-always/> erişildi.
- Shuster, S. (18 Şubat 2019). Russia and China are Driving a Wedge Between Estranged U.S. and Europe. 25 Eylül 2019 tarihinde <https://time.com/5531770/munich-security-conference-mike-pence-angela-merkel-china-russia/> erişildi.
- Telephone conversation with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel. (29 Ağustos 2019). *Events*. 15 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/events/president/news/61398> erişildi.
- Telephone conversation with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel. (17 Temmuz 2019). *Events*. 16 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/61005> erişildi.
- That time Putin terrified Merkel with his dog, and other reasons they won’t get along at G20 summit. (4 Temmuz 2017). *South China Morning Post*. 1 Ekim 2019 tarihinde <https://www.scmp.com/news/world/russia-central-asia/article/2101164/time-putin-terrified-merkel-his-dog-and-other-reasons> erişildi.
- Ursula von der Leyen kimdir: Avrupa Komisyonu başkanlığı için aday gösterilen Alman siyasetçi. (3 Temmuz 2019). *BBC NEWS*. 16 Eylül 2019 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48853940> erişildi.
- Vladimir Putin denies setting his dog on Angela Merkel. (30 Eylül 2019). *The Telegraph*, 1 Ekim 2019 tarihinde https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/12094074/Vladimir-Putin-denies-setting-his-dog-on-Angela-Merkel.html?utm_campaign=Echobox erişildi.

MAKALE / ARTICLE:

ARKETİPSEL MARKA KİŞİLİĞİNİN TÜKETİCİNİN SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE EFFECT OF ARCHETYPAL BRAND CHARACTER ON CONSUMER'S PURCHASE INTENTION

Öznur ÖZER *

ÖZET

Postmodern dönemde tüketim nosyonu değişmektedir. Nesnelere artık, anlamlarıyla birlikte tüketilmektedir. Bu dönemde markalar, ürün üretmeye ek olarak anlam da üretmektedirler. Markalar planlı olarak imaj oluşturmada, birtakım araçlar kullanmaktadırlar. Bu çalışmada, psikanalitik teorisyenlerden psikiyatrist Carl G. Jung tarafından geliştirilen arketiplerin, marka kişiliğine yansımaları incelenmiştir.

Temel amaç; hangi arketipin ne amaçla kullanıldığını bulmak, arketipsel marka kişiliği oluşturmanın tüketici üzerindeki etkilerini araştırmak ve Türk markalarında uygulanmış örnekleri göstermektir. Bu çalışma, “genişletilmiş benlik modeli” çerçevesinde ele alınmıştır. Veri toplama aracı olarak, Mark ve Pearson (2001) marka kişiliği ölçeği ve Yoo ve Donthu (2001) tarafından geliştirilen çok boyutlu tüketici temelli marka denkliği ölçeği kullanılmıştır. Çalışma, yüz yüze anket yöntemi kullanılarak, Kırşehir ilindeki 18-65 yaş aralığındaki kişilere kolayda örnekleme yöntemine göre uygulanmıştır. Verilerin analizi, SPSS programı aracılığıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arketip; arketipsel marka kişiliği; genişletilmiş benlik; satın alma niyeti.

* Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: oznurozer@hotmail.com, ORCID Number: 0000-0002-5705-8575.

ABSTRACT

In postmodern period, the notion of “consumption” is changing. Objects are now consumed together with their meaning. In this period, brands produce not only products but also meaning. Brands use a certain number of implements to form an image as planned. In this study, the reflections of the archetypes developed by psychiatrist Carl G. Jung, one of the psychoanalysts doctrines on the brands’ characters have been observed.

The main purpose is to find out which archetype is used for which aim, to search the effect of the forming brand character on consumers and to show the examples of archetypes practised for Turkish brands. This study has been handled within the framework of the extended ego method. As intended for collecting data, multidimensional and consumer based brand balance scale which has been developed by Mark and Pearson (2001) brand character scale and Yoo and Donthu (2001) has been used. The study has been practised according to easy sampling method for 18-65 aged people in Kırşehir as used face to face survey method. The analysis of data has been completed via SPSS programme.

Key words: archetypes, archetypical brand character, extended ego, purchase intention

1. GİRİŞ

Son yıllarda, artan rekabet koşulları, piyasadaki markaların artışı ve tüketicinin postmodern tüketiciye evrilmesi pazarlama alanında önemli değişimlere yol açmıştır. Birbirinin neredeyse aynısı olan ürünleri üreten markalar, piyasa koşullarında kendini var edebilmek için farklılaştırma ve konumlandırma stratejileri geliştirmektedirler.

Fark yaratma ve konumlandırma aracı olarak marka kişiliği unsuru kayda değer ve etkilidir. Tüketici, postmodern dönemde ürünleri faydacı işlevlerinin yanında sembolik anlamları için de tercih etmektedir. Bu açıdan markalara kişilik kazandırıp, markaları sembolik olarak güçlendirmek doğru bir strateji olacaktır.

Bu noktada, markalar belirli kavramlarla özdeşleşerek kendine bir kimlik ve anlam oluşturmakta ve ürünleri aracılığıyla bu kimlik ve anlamı tüketiciye transfer etmektedirler. Bazı markalar, bu özdeşimi kurarken evrensel bazı arketiplerden yararlanırlar. Carl Gustav Jung tarafından ilk defa tanımlanan bu arketiplerden hareketle Mark ve Pearson (2001) arketipsel marka kişiliği modelini geliştirerek literatüre kazandırılmışlardır. Bu çalışmada bu model kullanılarak, markaların arketipsel marka kişiliğini kullanımı ve tüketici temelli marka denkliği üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Marka denkliği konusunda ilk çalışmalar Aaker (1991), Keller (1993) tarafından yapılmıştır. Marka denkliğinin unsurları; marka bağlılığı, marka farkındalığı, algılanan marka kalitesi, marka imajı olarak belirlenmiştir. Yoo ve Donthu (2001) bu çalışmaları referans alarak, çok boyutlu tüketici temelli marka denkliği ölçeğini geliştirmiştir. Bu çalışmada bu ölçek kullanılarak, tüketicilerin tercih ettikleri şampuan markasının marka denkliği boyutlarını değerlendirmeleri ölçülmüştür. Tüketicinin fiyat faktörüne olan duyarlılığı en aza indirmek için ürün grubu olarak şampuan seçilmiştir. Bu çalışmanın dayanağı olan teori, genişletilmiş benlik modelidir. Belk (1988) tarafından geliştirilen bu model çerçevesinde değerlendirilecektir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Arketip

Bu çalışmanın konusu olan arketipleri açıklamada, analitik psikolojinin kurucularından Carl Gustav Jung'ın görüşlerinden yola çıkılmıştır. Jung psikoloji anlayışında arketip, kolektif bilinçaltının bir parçası olan evrensel imge ve kalıplardır. Atalardan miras gelen bu davranış kalıpları, zihinde bir tür uyku halindedir. Arketipler dış kaynaklı bir uyaran sonucu aktifleştirilebilirler. Arketipler, güdü ile algı arasında ve beden ile psikoloji arasında köprü görevindedir (Rivkin ve Sutherland, 2011, s.184). Arketiplerin yaygın kullanım alanları; edebiyat, sinema ve reklamdır.

Jung bilinçaltı kavramını iki tür olarak kategorize eder. Bireye ait bilinçaltı ve önceki kuşaklardan miras kolektif bilinçaltı (Cüceloğlu, 2008). Jung tarafından terminolojisi oluşturulan arketipler, insanlığın özünü tanımlar. Günümüzde kullanılan arketip teorisinde, arketipler beş temel özelliğe sahiptir. Hikâye karakterleridir, psikolojik olarak zihinsel modeller olarak temsil edilirler, karşılaştıklarında çoğu zaman duygusal tepkiler ortaya çıkarırlar, otomatik veya bilinçsiz olarak çalışırlar ve kolayca öğrenilecek ve yaygın olarak tanınabilecek kadar kültürel dayanıklılığa sahiptirler (Faber ve Mayer, 2009, s.308).

İnsanlık tarihinde, değişen maddi koşullar, beraberinde toplumun yapısını ve insanın doğasını da değiştirmektedir. Teknolojiler, enerji sistemleri, uygarlıklar değişirken, sosyal yapı ve bireylerin beklentileri de buna paralel değişmektedir. Her şey bir çarkın dişleri gibi, sırasıyla mevcut yapı ile uyum içinde şekillenmektedir (Toffler, 2008, s.468;480). Tüm bu değişimin içinde, sürece en yavaş uyum sağlayan faktör insandır. İnsan karmaşık bir varlık olması sebebiyle şekil olarak uyum sağlasa bile duygusal ve düşünsel dünyasında bu değişime

entegre olması o kadar kolay olmayacaktır. İnsan, binlerce yıl içinde oluşmuş belirli davranış kalıplarını, psikolojik dürtülerini keskin ve ani manevralarla değiştiremez. “İnsan dışarıdan bakıldığında uygar bir insan gibidir ama kendi içinde bir ilkedir.” (Jung, 2003, s.134). Bundan ötürü, pazarlama alanında da insanın bu ilkel ve dürtüsel yönü karar mekanizmasında hala kayda değer şekilde etkilidir. Tam da bu nedenle, psikolog Kurt Lewin tarafından tüketici kara kutuya benzetilmiştir. Burada tüketiciyi kara kutuya benzetme nedeni, tüketici davranışlarıyla ilgili öngörülemeyenlik ve belirsizliktir.

Çevresel ve kişisel faktörler etkisiyle tüketici bir davranış sergilemektedir. Bu davranışı etkileyen faktörler incelendiğinde görülmektedir ki tüketici tam olarak rasyonel değildir. Klasik teoriler rasyonel tüketici, homo economicus kavramları üzerinde temellendirilmişlerdir. Son yıllarda anlaşılmıştır ki, tüketici davranışı karmaşık bir nitelik arz etmektedir. Mantık, duygu, alışkanlık, toplumsal normlar, geçmiş deneyimler gibi faktörler tüketici davranışının boyutlarını oluşturmaktadır. Bu açıdan, Richard Thaler “From Homo Economicus to Homo Sapiens” adlı makalesinde, psikoloji gibi diğer disiplinlerdeki kuramların ekonomik modellere dahil edilmesinin tüketiciyi anlamakta yarar sağlayacağını savunmaktadır (Thaler, 2000, s.140).

Ayrıca, tüketicinin karar verme sürecinde nörolojik açıdan, beynin çeşitli bölümleri de etkili olmaktadır (Yorgancılar, 2015, s.48). Tüketici davranışlarını anlayabilmek için öncelikle, beynin yapısını ve beyindeki süreçlerin nasıl gerçekleştiğini anlamak gerekmektedir. Bu çalışmada, insanlığın çok eski ve ilkel ortak mirası olan arketipsel model kullanıldığı için bireyin karar alma sürecinde dürtüsel ve ilkel boyutlarına değinilecektir. Dr. Paul Maclean üçlü beyin teorisine göre, beynin üç ana bölümü vardır: Beyin sapı, limbik sistem ve neokorteks. Neokorteks (yeni beyin) düşünme, limbik sistem (orta beyin) duygular ve hissetme, beyin sapı (eski beyin) karar verme süreçlerini yönetir (Renvoise ve Morin, 2016). Eski beyin; yeni beyin ve orta beyinden gelen verileri işler. Buna ek olarak mesajları altı yöntem ile alabilmektedir (Renvoise ve Morin, 2016, s.11-17).

- Ben merkezlidir. Eski beyin sadece kendisini düşünür, empati ve sabır gibi kavramları kullanmaz. Pazarlama açısından düşünülürse, iletilen mesajlar değerler üzerinden değil, kazançlar üzerinden olmalıdır.

- Zıtlıklar ile düşünür. Eski beyin zıtlıklar üzerinden düşünür. Siyah ya da beyaz. Bu sayede karar alırken hızını artırır ve riskleri azaltır. Pazarlama açısından, tüketicinin dikkatinin

çekilebilmesi için karşıtlıklar yaratılmalıdır. Kullanılan dil net olmalı ve mesajlar hedef kitleye bu şekilde iletilmelidir.

- Somut şeyler ile ilgilenir. Eski beyin karmaşık kelimeleri işlemekte zorlanır. Eğer mesaj doğru iletilmek isteniyorsa, açık ve net olunmalıdır. Belagat yapılmamalıdır. Eğer karmaşık dil kullanılırsa eski beyin, bu görevi yeni beyne devreder. Bu karmaşık dili işleyemez. “Esnek bir çözüm”, “entegre bir yaklaşım” gibi kavramlar kullanılmamalıdır.

- Başlangıç ve son kısımları net hatırlar. Eski beyin başlangıç ve sonları hatırlamaya eğilimlidir. Bu motivasyonunun temelinde enerjisini korumak eğilimi vardır. Bütün süreci irdelemez. Bu kısa dikkat süreci içinde, iletilmek istenilen en önemli mesaj başlarda iletilmeli ve son kısımda bu mesaj tekrar edilmelidir.

- Görsel uyarıcıları önemser. Eski beyin görsel ağırlıklıdır. Bunda optik sınırlar, beynin donanımsal yapısı gibi faktörler etkilidir. Görsel uyaranlar kullanmak, eski beyne mesajı ulaştırmak için etkili yöntemlerdendir. Çünkü beyin görselleri işleme konusunda binlerce yıllardan beri uzmanlaşmıştır.

- Duygu odaklıdır. Nörobiyoloji alanı, duyguların elektrokimyasal yönünü ortaya çıkarmıştır. Bilgiyi işlemede bu kimyasal reaksiyon süreci aktiftir. İnsanlar, güçlü duygular ile yaşadıkları şeyleri daha fazla hatırlama eğilimindedirler.

Özetle, eski beyin mevcut enerjisini verimli kullanma eğilimindedir. Karar mekanizması karmaşık değildir, bu yüzden sade ve açık uyarıcılar ile çalışır. Bu durum insanlığın ilk zamanlarında besine ve dolaylı olarak da enerjiye ulaşımın güç olmasına bağlanabilir. Çünkü insan beyni, vücut ağırlığının yaklaşık %2’si kadar olmasına rağmen, vücut enerjisinin %20 ile %25 ‘ini kullanır (Sprenger, 2002, s.15). Beyin, sürekli tasarruf eğilimindedir. Arketiplerin insanlığa dair kolektif bilinçaltındaki ilk tipler olması dolayısıyla, marka iletişiminde doğru ve etkili iletilmesi için eski beyne hitap etmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu sayede, beynin bu temel özellikleri dikkate alınarak tüketicinin zihninde konumlandırılan arketip daha kalıcı olacaktır.

2.2. Marka Kişiliği

Marka, ürün ya da hizmetlerin sembolik olarak farklılaştırılarak ayırt edilmesini sağlayan sembol, harf, sayı gibi işaretlerden oluşan bir kavramdır. Pazarlama alanında ise bu kavramların ötesinde bir değerler bütünüdür (Kaya, 2015, s.59). Marka kişiliği, son yıllarda

oldukça fazla önem kazanmaya başlamıştır. Tüketim kavramının değişen niteliğiyle birlikte, markalar da bu değişime uyum sağlama çabasındadırlar. Tüketicinin zihninde, planlı şekilde doğru konumlandıkları ölçüde başarılı olmaktadır. Marka kişiliği konusunda öncü çalışmalardan biri, Jennifer L. Aaker tarafından geliştirilen ve samimiyet, coşku, ustalık, seçkinlik ve sertlik olarak beş boyut belirlenen çalışmadır (Aaker, 1997, s.353). Bu çalışma markaya insani özellikler atfedilerek marka kişiliği kavramını ölçmektedir. Mark ve Pearson (2001) ise “arketipsel marka kişilikleri modeli” geliştirerek literatüre katkı sağlamışlardır. Arketipsel Marka kişiliği ölçümünde yapılan çalışmalara göre; giyim markası kategorisinde asi arketipi, otomobil markası kategorisinde yaratıcı arketipi ön plana çıkmıştır. Bu sonuçlar markaların arketipsel yöntem ile iletişim kurmalarının tüketici tarafından fark edildiğini göstermektedir (Yakın ve Ay, 2012, s.35). Çünkü çeşitli araştırmalarda insanlar arketipsel sembollerle, o sembollerin temsil ettiği anlamlar arasında bağ kurma eğilimi göstermişlerdir (Faber ve Mayer, 2009, s.310). Bu noktada arketipsel marka kişiliği, markalar için kişilik oluştururken profesyonel olarak faydalanılması gereken, avantajlı bir alandır (Yakın ve Ay 2012, s.27). Mark ve Pearson (2001) marka kişiliği geliştirmede ana tema olarak kullanılan, on iki ana arketip belirlemişlerdir. Bu arketiplerin birkaçı birlikte kullanılarak da marka kişiliğini inşa edebilirler. Aynı marka birden fazla arketiple özdeşleşerek, marka iletişimini bu şekilde gerçekleştirebilir. Tablo 1’de arketipler ve işlevleri gösterilmektedir. Her bir arketipin anlamsal karşılığı ve işlevi kısaca belirtilmiştir.

Tablo.1 Arketipler ve İşlevleri

Arketip	İşlevi
Yaratıcı (Creator)	Yeni bir şeyler yaratmak
Yardımsever (Caregiver)	Koruyucu, kollayıcı
Kral (Ruler)	Kontrol sağlayıcı
Soytarı (Jester)	Eğlendirici
Sıradan Adam (Regular Guy)	Halinden memnun olmak
Âşık (Lover)	Sevgi bulmak ve vermek
Kahraman (Hero)	Cesur davranmak
Asi (Outlaw)	Kuralları yıkmak
Sihirbaz (Magician)	Etkiyi iletmek
Masum (Innocent)	İnancı korumak ve tazelemek
Kâşif (Explorer)	Özgürlüğü korumak
Bilge (Sage)	Kendi dünyasını anlamak

Kaynak: Mark ve Pearson (2001)

2.3. Genişletilmiş Benlik Teorisi

1960'lı yıllar itibariyle tüketicinin, “fayda maksimizasyonu” ve “rasyonel” olma varsayımları sorgulanmaya başlanmıştır. Tüketicilerin, rasyonel olmayan tercihler de yaptıkları kabul görmüştür. Son yıllarda ön plana çıkan davranışsal ekonomi alanındaki çalışmalar da bunu desteklemektedir. Nobel Ekonomi Ödülü'nün sahibi Daniel Kahneman ve Richard Thaler çalışmalarında psikoloji ile ekonomi alanını ortak paydada inceleyerek, davranışsal ekonomi alanında ses getirmişlerdir. Bu durum klasik iktisadın argümanlarını zayıflatarak davranışsal ekonomiye dikkat çekmektedir.

Belk (1988), tarafından geniş literatür taraması yapılarak geliştirilmiş olan “genişletilmiş benlik teorisi” kavramı, tüketicilerin çok farklı güdülerle karar verdiklerini kanıtlar niteliktedir. Tüketiciler, ürünlere sembolik anlamlar atfederek benlik inşasında bu anlamları kullanmaktadırlar (Özer, 2015, s.419). Sahip olunan varlıklar, benliğinin bir parçası ve uzantısı olarak görülmektedir. Bu durumu niteleyebilmek için teori olarak genişletilmiş benlik teorisi ortaya çıkmıştır.

Bu teori ile postmodernizm ortaya çıkış tarihleri incelendiğinde aynı döneme tekabül ettikleri görülmektedir. Postmodernizm kavramı 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. İlk olarak mimari ve sanat alanında kullanılmaya başlayan bu kavram, zamanla diğer alanları da etkilemiştir (Odabaşı, 2009, s.11-12). Bu dönem, sosyal, ekonomik, bilimsel ve kültürel açıdan dönüşüm sürecidir. Postmodernizm ve tüketime yansımaları ise temel olarak beş kategoride incelenmektedir. Üstgerçeklik (hyperreality), Parçalanma (fragmentation), Üretim ve tüketimin yer değiştirmesi (reversal of consumption and production), Öznenin merkezîleştirilmemesi (decentring of the subject), karşıtların birlikteliği (paradoxical juxtaposition of opposites) (Fırat ve Venkatesh, 1993, s.229). Postmodernizmde, tüketim bir anlam yaratma aracıdır. Ürün üretilirken sağladığı artı değer kadar, tüketilirken de kimliğin sembolik olarak inşasına katkısı açısından bir değer sağlamaktadır. Böylece tüketim de üretim kadar önemli ve üretken bir biçim almaktadır (Yeygel, 2006, s.211). Birey, tüketirken üretmektedir. Genişletilmiş benlik, benliği nesnelere aracılığıyla pekiştirmek ve bu nesnelere benliğin içeriğine dahil etmektir. Bu bakımdan ürün-benlik imajı uyumu ve genişletilmiş benlik teorisi birbiriyle ilişkilidir. Ürün-benlik imajı uyumu, tüketicinin özellikleri ile satın alma davranışı arasındaki ilişkinin uyumlu olma durumudur (Özer, 2015, s.449).

Günümüz tüketicisinin ürün ve hizmet beklentisi üç kategoride toplanmaktadır. İşlevsellik, sembolik, deneyimsel. İşlevsellik, ürünün kullanım değeri ile ilgi temel özellikleridir. Sembolik, ürünün değişim değerini ifade etmektedir ürünün fonksiyonel özelliklerinden ziyade imajına dair niteliklerini kapsamaktadır. Sembolik değer ile tüketici idealize ettiği benliğe kavuşmayı amaçlamaktadır. Benliği temel olarak üç şekilde sınıflandırmak mümkündür. Gerçek benlik, ideal benlik, sosyal benlik. Bu sınıflandırmada, gerçek benlik var olanı, ideal benlik olmak istenileni, sosyal benlik ise toplum tarafından algılanan tarafı yansıtmaktadır. (Odabaşı, 2009, s.147).

3.LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde arketipsel marka kişiliği konusunda çalışmalar mevcuttur. Nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılarak arketipsel marka kişilikleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Yakın ve Ay (2012) da otomobil markalarını araştırdıkları çalışmalarında, yaratıcı, kral, sıradan adam ve asi arketiplerinin otomobil markalarıyla özdeşleştirildiğini ortaya koymuşlardır. Baştürk (2009) spor ayakkabı markalarını araştırmıştır. Adidas için “masum kahraman”, Nike için “kral kraliçe”, Converse için “asi”, Asicstiger için “bilge” ve Kinetix için “heyecanlı, romantik ve asi” olarak belirlemiştir. Faber ve Mayer (2009), film, müzik sanat alanlarında çalışma yapmışlardır. Roberts (2010) ise Faber ve Mayer ’in yaptığı çalışmadan hareketle, marka yerine ürün kategorisi seçerek ona yönelik bir çalışma yapmıştır. Roberts logolara dikkat çekerek, logo ile arketipsel marka kişiliğinin tüketiciye aktarılabilceğini savunmuştur. Bunu ölçerken logolardan faydalanmıştır.

Yakın ve Ay (2012), yaptıkları çalışmada, giyim kategorisinde “asi, âşık”, teknoloji kategorisinde ise “yaratıcı, sıradan adam” arketiplerinin tüketicilerin zihninde ön plana çıktıklarını keşfetmişlerdir. Yakın (2013), havayolu firmalarını reklam filmlerini analiz ederek, genellikle “yardımsever ve eğlenceli” arketiplerinin kullandıklarını belirlemiştir. Bu çalışmanın dikkat çektiği şey, arketiplerinin doğru mesajlarla ve doğru göstergelerle iletme gerekliliğidir. Araştırma sonucu, havayolu firmalarının reklam filmlerindeki gösterilen imge-arketip ilişkisi şu şekilde sıralanabilir: *“Yardımsever kişilik arketipi için güleryüz, ince düşüncelilik, anlayışlılık, şefkat; soytarı kişilik arketipi için şaşırtmak, eğlendirmek, güldürmek, neşelendirmek; bilge kişilik arketipi için bilgi birikimi, uzmanlık ve tecrübe; âşık arketipi için cezbedici kadın, romantizm; sihirbaz kişilik arketipi için sihir görselleri; mucizevi hizmet ve konfor sunumu; kâşif arketipi için dünyanın farklı bölgelerine ait görsel*

imgeler, farklı kültürler, sürekli devinim; yaratıcı arketipi için sanatsal imgeler, ilham ve masum arketipi içinse küçük çocuk görüntüsü.”

Şener (2015), arketipleri tüketiciye iletme konusunda reklam hikâyesine vurgu yaparak, son yıllarda önem kazanan “storytelling” kavramının üzerinde durmuştur. Televizyon reklamlarını bu bağlamda inceleyerek, markaların arketiplerden faydalandıklarını ve arketipsel kişiliği tüketiciye transfer edebildiklerini gözlemlemiştir. Ayberk (2014), Mavi Jeans markasının kullandığı ve reklamlar aracılığıyla iletmeye çalıştığı arketipleri incelemiştir. Reklam Dili, reklam hikâyesi, reklam mesajları ayrıntılı olarak analiz edilerek veriler sağlanmıştır. Markanın 19 yıldır yayımladığı reklamlardan 7 tanesini; edimbilimsel, anlambilimsel ve tematik çözümler yaparak irdelediği bu çalışmada bütünleşik pazarlama iletişiminin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca hikâye anlatımının önemi ve marka konumlandırma etkili bir araç olması da çalışmanın bulguları arasındadır.

Eren (2019) otomobil markalarını araştırarak, “Kral, yaratıcı, bilge, kahraman, vatandaş ve kâşif” arketiplerinin otomobil markaları ile en fazla özdeşleştirilen arketipler olduğu sonucuna varmıştır. Marka kişilikleri bakımından, Mercedes markası “Kral”, Toyota markası “Bilge vatandaş”, Opel markası “Yaratıcı”, Fiat markası “Vatandaş, kral”, Citroen markası “Kâşif” olarak algılanmaktadır. Bu çalışmada farklı otomobil markalarının farklı arketipler ile özdeşleştiği görülmektedir. Otomobil markalarının, marka kişiliği bakımından birbirlerinden farklılaştığı ve ayırt edici unsurlar taşıdığı belirlenmiştir.

Savaş ve Karadoğan (2018), Ülkemizdeki farklı sektörlerdeki televizyon reklamlarında arketiplerin kullanımını inceleyerek, arketiplerin karakterde ve üründe ne şekilde kullanıldığını belirlemiştir. Finans sektöründeki reklamlarda, “yardımsever” arketipi ürüne yönelik, “Sıradan adam” ise karakterlerde kullanılmıştır. Teknoloji sektöründeki reklamlarda, karakterde kullanıldığı en çok saptanan “soytarı” olurken, üründe ise “yardımsever” olmuştur. Gıda sektöründeki reklamlarda, çoğunlukla eğlence kavramına vurgu yapıldığı, genel olarak eğlenceli, masum, sıradan insan, eğlenceli, kahraman ön plana çıktığı görülmektedir. Bu sektörde üründen ziyade, karakterlere vurgu yapıldığı gözlemlenmiştir. Kozmetik ve temizlik sektöründeki reklamlarda, ürünlere mucize yaratan, büyücü gibi anlamlar atfedilmektedir. Karakterde “kahraman”, üründe ise “sihirbaz” arketipi saptanmıştır. Bu sektör, kullandığı bu arketipler aracılığıyla bir mucize ile sıradanın insanın birer kahramana evrilebilmesinin mümkün olduğunu vurgular. Otomotiv sektöründeki reklamlarda, ürünler, kâşif ve asi olarak; karakterler ise kâşif ve asiliği motive eden öğütler veren bir bilge ya da hayatta yaşanan ana

odaklanan bir “eğlenceli kişi” arketipi olarak belirlemiştir. İnşaat Sektör reklamlarında, ürünlerde “yaratıcı”, karakterde ”aşık” arketipi kullanıldığı görülmektedir. Özetle, hizmet sektöründeki markalar (finans ve teknoloji sektörleri) yardımsever olarak konumlandırırken; kozmetik ve temizlik ile enerji ve akaryakıt sektörlerindeki markalar büyücü olarak marka kişiliğini temellendirmişlerdir. Gıda sektörü eğlence kavramıyla özdeşleşirken; görece lüks tüketim teşkil eden otomotiv sektöründeki markalar, öğüt veren bir bilge olarak marka kişiliklerini inşa etmişlerdir.

4. YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma amaçları, anakütle ve örneklem secimi, veri toplama yöntemi ve ölçekler, veri analizleri ve araştırma bulgularına yer verilmektedir.

Bu çalışmada, arketipsel marka kişiliğinin, tüketici temelli marka değer boyutları olan marka farkındalığı, algılanan marka kalitesi ve marka sadakati ile ilişkisini araştırmak amaçlanmıştır. Araştırmanın kapsamını; Kırşehir şehir merkezinde yaşayan tüketiciler, uygulanan sektör itibari ile ise kişisel bakım ürünü olan şampuan oluşturmaktadır. Araştırmanın sektördeki bu ürüne yapılmasının nedeni, ürün kapsamında şampuanın kolayda mal olarak değerlendirilen yapıda olduğundan dolayı tüketicilerin fiyata daha az duyarlı olmaları ve kolayca satın alma imkânlarının olmasıdır. Bu çalışma, tek bir marka için yapılmış, olmayıp pazarda mevcut olan şampuan markalarını kapsamaktadır. Araştırmanın evrenini Kırşehir ilindeki tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırma yapılan örneklem büyüklüğü 369 kişiden oluşmaktadır. Örneklem seçiminde kolayda örneklem metodundan faydalanılmıştır. Araştırmada anket tekniği kullanılmış ve görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bilimsel açıdan kullanılabilir 388 anket formu elde edilmiştir. Eksik ya da hatalı doldurulan anket formları ise elenmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 20.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (Sayı, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır. Sonuçların değerlendirilmesi için tanımlayıcı istatistikler, t testi, varyans analizi, faktör analizi yapılmıştır.

Araştırmada Yoo ve Donthu (2001) tarafından geliştirilen çok boyutlu tüketici temelli marka denkliği ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin marka denkliği ile ilgili çeşitli konuları içeren (Pappu vd. 2005; Pappu ve Quester, 2006; Washburn ve Plank, 2002; Tong ve Hawley, 2009; Spry vd, 2011) araştırmalarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Çok boyutlu tüketici temelli

marka denkliği ölçeğini geliştiren araştırmacılardan Dr. Boonghee Yoo ile iletişime geçilerek orijinal ölçeğin kullanım izni istenmiştir. Ölçek Türkçeye çevrilerek, konuya yakın alanlarda çalışmalar yapmış, öğretim elemanlarından öneri ve yardım alınarak anket formuna son şekli verilmiştir. Türkçe'ye çevrilen ölçek maddelerinin tüketiciler tarafından doğru şekilde anlaşıldığını test etmek üzere bir pilot çalışma yapılmıştır.

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak, kapalı uçlu soruların yer aldığı ve soruların önceden hazırlandığı anket yöntemi kullanılmıştır. Anket üç bölümden ve 41 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde tüketici temelli marka denkliğini ölçecek nitelikte üç boyut ve 34 soru yer almaktadır. Bu boyutlar; marka farkındalığı, algılanan marka kalitesi ve marka sadakati şeklinde yer almaktadır. Ölçekte soru numaraları 2, 21, 30 olan sorular ters kod ile yer almaktadır. Cevaplar 5'li likert tarzında (1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum) derecelendirilmiştir. Mark ve Pearson (2001) marka kişiliği ölçeği anket formunun ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde, katılımcılara 12 adet arketipin olduğu form verilmiş ve onlardan kullandıkları şampuan markası için algılayabildikleri arketipi seçmeleri istenmiştir. Katılımcılara sadece bir tane arketip işaretleme hakkı verilmiştir. Son bölümde demografik bilgilere ilişkin sorular yer almaktadır. Katılımcılara; cinsiyet, yaş, medeni durum, meslek, gelir seviyesi, eğitim durumu hakkında sorular yöneltilmiştir. Araştırmanın kapsamını Kırşehir ilindeki tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırmanın bu bölgede yapılmasının nedeni, hem zaman ve maliyet unsuru açısından ulaşılabilir olması hem de bu bölgede konuyla ilgili bir çalışmanın yapılmaması gösterilebilir. Anket uygulaması Aralık – Ocak 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2: Anket Cevaplarına İlişkin Ortalamalar

CİNSİYET		
	FREKANS	YÜZDE
KADIN	192	49.5
ERKEK	196	50.5
MEDENİ DURUM		
EVLİ	185	47.7
BEKÂR	189	48.7
DİĞER	14	3.6
YAŞINIZ		
18-24	116	29.1
25-34	113	29.1

35-44	69	17.8
45-54	53	13.7
55-64	37	9.5
TOPLAM	388	%100
GELİRİNİZ		
0-1000 TL	85	21.9
1001-2000 TL	62	16.0
2001-3000TL	42	10.8
3001-4000 TL	114	29.4
4001-5000TL	32	8.2
5000+	53	13.7
MESLEK		
EMEKLİ	23	5.9
MEMUR	61	15.7
GÜVENLİK	6	1.5
ESNAF	39	10.1
İŞÇİ	21	5.4
MÜHENDİS	14	3.6
EĞİTİM	65	16.8
SAĞLIK	14	3.6
DİĞER	145	37.4
EĞİTİM DURUMU		
İLKÖĞRETİM	14	3.6
ORTAÖĞRETİM	14	3.6
LİSE	85	21.9
ÖNLİSANS	54	13.9
LİSANS	165	42.5
YÜKSEK LİSANS	35	9.0
DOKTARA	21	5.4

Tablo 3: Anket Cevaplarına İlişkin Ortalamalar

	N	Ortalama	Standart Sapma
Kullandığım şampuanın fiyatı yüksektir.	388	3,2887	1,31937
Kullandığım şampuanın fiyatı düşüktür.	388	2,4639	1,24773
Kullandığım şampuan pahalıdır.	388	3,2191	1,33564
Kullandığım şampuanın, yoğun şekilde reklamı yapıldı.	388	3,3943	1,31839
Kullandığım şampuanın reklamları, diğer rakip markalara kıyasla oldukça pahalı görünüyor.	388	3,0928	1,24583
Kullandığım şampuanın reklamları sıklıkla görülmektedir.	388	3,2938	1,24981
Kullandığım şampuan için sıklıkla, fiyat fırsatları sunulmaktadır.	388	2,9021	1,19244

Kullandığım şampuan, fiyat konusunda çok fazla fırsat sunmaktadır.	388	2,8067	1,19268
Kullandığım şampuanın indirim fiyatlarının, makul denilenden daha fazla olduğunu vurgulamak gerekir.	388	3,0412	1,18925
Kullandığım şampuanı aldığım mağazalarda, kaliteli ürünler bulunur.	388	3,6057	1,11215
Kullandığım şampuanı alabileceğim mağazalar, çok kaliteli mağazalardır.	388	3,2706	1,16870
Kullandığım şampuanı alabileceğim mağazalar, tanınmış markalara sahiptir.	388	3,5155	1,13541
Diğer rakip markalara kıyasla, daha fazla sayıda mağaza Kullandığım şampuanı satmaktadır.	388	3,3969	1,48800
Kullandığım şampuan ile anlaşması olan mağaza sayısı, rakip markalardan daha fazladır.	388	3,1778	1,08874
Kullandığım şampuan, mümkün olduğunca çok sayıda mağazaya dağıtılır.	388	3,5799	1,15080
Kullandığım şampuan yüksek kalitededir.	388	3,7397	1,08157
Kullandığım şampuanın muhtemel kalitesi son derece yüksektir.	388	3,6546	1,06836
Kullandığım şampuanın kullanışlı olma ihtimali çok yüksektir.	388	3,7758	1,04113
Kullandığım şampuanın güvenilir olma ihtimali çok yüksektir.	388	3,7139	1,18042
Kullandığım şampuan, çok kaliteli olmalı.	388	3,9046	1,10141
Kullandığım şampuan, kalitesiz gibi görünüyor.	388	1,8505	1,00814
Kendimi bu marka şampuana, sadık olarak varsayıyorum.	388	3,3814	1,20029
Bu şampuan markası ilk tercihim olur.	388	3,5696	1,19335
Mağazada bu şampuan varsa, diğer marka şampuanları satın almam.	388	3,5722	1,19536
Kullandığım şampuanın nasıl görüldüğünü/şeklini/neye benzediğini biliyorum.	388	3,8814	1,06936
Kullandığım şampuan markasını, diğer şampuan markaları arasında ayırt edebilirim.	388	3,9691	1,09689
Kullandığım şampuan markasının farkındayım/ biliyorum.	388	3,9510	1,08795
Kullandığım şampuanın bazı özellikleri hızlı şekilde zihnimde canlanır.	388	3,6985	1,10170
Kullandığım şampuan markasının, sembol veya logosunu hızlıca hatırlayabilirim.	388	3,7835	1,13189
Kullandığım şampuan markasını hatırlamakta güçlük çekiyorum.	388	1,9742	1,12723

Aynı olsalar bile, kullandığım şampuanı markasını, diğer markalara tercih etmek daha mantıklıdır.	388	3,5077	1,17354
Başka bir şampuan markası, kullandığım şampuan markasıyla aynı özellikte olsa bile, bu markayı satın almayı tercih ederim.	388	3,5000	1,19322
Kullandığım şampuan markası kadar iyi olan başka bir marka olsa bile, bu şampuan markasını tercih ederim.	388	3,4021	1,20430
Diğer şampuan markaları bu markadan hiçbir yönden farklı özellikte değil ise, bu şampuan markasını almak daha mantıklıdır.	388	3,5670	1,16057
Kullandığınız şampuan markasının size hangi kavramı çağrıştırdığını işaretleyiniz	387	4,9974	3,61667
Valid N (listwise)	387		

Bu çalışmaya ilişkin hipotezler aşağıdaki gibidir:

1) H_0 : Marka sadakati cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

H_1 : Marka sadakati cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

Araştırmaya katılan tüketicilerin cinsiyeti ile marka sadakati arasında fark olup olmadığını test etmek amacıyla Bağımsız Gruplar T Testi (Independent Samples T-Test) yapılmıştır. Bu testin kullanılabilmesi için bağımsız gruplar olmalı, veriler normal dağılmalı ve varyanslar homojen dağılmalıdır. Öncelikle, marka sadakati ile cinsiyet değişkenlerinin normal dağılıp dağılmadığını test etmek için normallik testi yapılmıştır. Örneklem sayısı 50'nin üzerinde olduğu için Kolmogorov-Smirnov Testi anlamlılık değerlerine bakılmıştır. P değeri olan 0,05'ten küçük olduğu için verilerin normal dağılım sergilemediği tespit edilmiştir. Fakat verilere ait basıklık (Kurtosis) ve çarpıklık (Skewness) değerleri incelendiğinde ise bu değerlerin -1.5, +1.5 değerleri arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu değerler dikkate alınarak verilerin normal dağıldığı varsayılmış ve analize devam edilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda varyansların homojen dağılmadığı tespit edilmiştir. Marka sadakati ve cinsiyet arasında fark olup olmadığını belirlemek için P değerine bakılmış ve bu değer 0,010 olduğu tespit edilmiştir. Buna göre:

$P < \alpha$ olduğu için anlamlı bir fark olmadığı sonucuna varılmıştır.

Marka sadakati cinsiyet arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan, verilerin normallik dağılımı testi ve varyansların homojen dağılımı testinden sonra Bağımsız Gruplar T Testi yapılmıştır. Test analizinde anlamlılık değerine (sig.) bakılmış ve P değeri (0,537) değeri 0.05'ten büyük olduğu için anlamlı bir fark olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bağımsız Gruplar T Testi analizi Tablo 4'te gösterildiği gibidir.

Tablo 4. Bağımsız Gruplar T Testi

	Levene Testi		Ortalamaların Eşitliği İçin T Testi		
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Marka Sadakati Varyanslar homojendir.	6,667	,010	,618	386	,537

2) H_0 : Algılanan kalite medeni duruma göre farklılık göstermemektedir.

H_1 : Algılanan kalite medeni duruma göre farklılık göstermektedir.

Hipotezin analizinde Tek Yönlü Varyans (One-Way Anova) Analizi kullanılmıştır. Bu analizin ise iki varsayımı vardır. Birinci varsayıma göre veriler normal dağılıma uymalı ikinci varsayıma göre ise varyanslar homojen dağılmalıdır. Katılımcıların medeni duruma göre algıladıkları kalitenin değişkenlerinin normal dağılıp dağılmadığını test etmek için normallik testi yapılmıştır. Örneklem sayısı 50'nin üzerinde olduğu için Kolmogorov-Smirnov Testi anlamlılık değerlerine bakılmıştır. Kolmogorov-Smirnov Testi anlamlılık değeri olan P (sig.) değerlerinin, 0,05 değerinden küçük olduğu için verilerin normal dağılım sergilemediği tespit edilmiştir. Tabachnick ve Fidell'e göre P değeri -1.5,+1.5 arasında ise dağılım normal kabul edilmektedir (Erbay ve Beydoğan, 2017). Ve verilere ait basıklık (Kurtosis) ve çarpıklık (Skewness) değerleri incelendiğinde ise bu değerlerin -1.5, +1.5 değerleri arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu değerler dikkate alınarak verilerin normal dağıldığı varsayılmış ve analize devam edilmiştir. Varyansların homojenlik dağılımı testinde, P değerinin (0,109), 0,05'ten büyük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla da varyansların homojen dağıldığı kabul edilmiştir.

Sonrasında yapılan One-Way Anova Analizine göre, anlamlılık değeri olan P değerinin (0,073), 0,05'ten büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, algılanan kalitenin medeni durum arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla H_0 : Algılanan kalite medeni

duruma göre farklılık göstermemektedir.” hipotezi kabul edilmiştir. Tablo 5’te One Way Anova analizine ilişkin veriler gösterilmektedir.

Tablo 5. One Way Anova Analizi

ANOVA

	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Gruplar Arasında	6,651	3	2,217	2,338	,073
Gruplar İçi	364,129	384	,948		
Toplam	370,780	387			

3) H_0 : Algılanan kalite cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

H_1 : Algılanan kalite cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

Araştırmaya katılan tüketicilerin cinsiyeti ile algılanan kalite arasında fark olup olmadığını test etmek amacıyla Bağımsız Gruplar T Testi (Independent Samples T-Test) yapılmıştır. Varyansların homojen dağılıp dağılmadığına ilişkin yapılan analizde elde edilen P değerinin (0,000) oluşu tespit edilmiştir. Bu değer 0,05’ten küçük olduğu için varyansların homojen dağılmadığı tespit edilmiştir. Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi analizi sonucunda P değeri (0,369), 0,05’ten büyük olduğu için algılanan kalite ve cinsiyet arasında fark yoktur. Dolayısıyla H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan analize ilişkin veriler Tablo 6.’te gösterildiği gibidir.

Tablo 6. Bağımsız Gruplar T Testi

		Levene Testi		Ortalamaların Eşitliği İçin T Testi		
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Algılanan_Kalite	Varyanslar homojendir.	14,739	,000	,900	386	,369

4) H_0 : Algılanan kalite medeni duruma göre farklılık göstermemektedir.

H_1 : Algılanan kalite medeni duruma göre farklılık göstermektedir.

Hipotezin analizinde Tek Yönlü Varyans (One-Way Anova) Analizi kullanılmıştır.

Varyansların dağılımı analizinde P değeri (0,126), 0,05'ten büyük olduğu için varyansların homojen dağıldığı görülmüştür. Buna göre yapılan Tek Yönlü Varyans (One-Way Anova) Analizinde elde edilen P değeri (0,009), 0,05'ten küçük olduğu için değişkenler arasında fark vardır. Dolayısıyla " H_0 : Algılanan kalite medeni duruma göre farklılık göstermemektedir." hipotezi reddedilir. Yapılan Tek Yönlü Varyans (One-Way Anova) Analizinin verileri Tablo 7'da gösterildiği gibidir.

Tablo 7. One Way Anova Analizi

ANOVA					
	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Gruplar Arasında	16,169	6	2,695	2,895	,009
Gruplar İçi	354,612	381	,931		
Toplam	370,780	387			

5) H_0 : Algılanan kalite cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

H_1 : Algılanan kalite cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

Katılımcıların cinsiyete göre algılanan kalite arasında fark olup olmadığını tespit etmek için Non-Parametrik Bağımsız T Test Analizi yapılmıştır. Bu analize göre P değeri (0,823), 0,05'ten büyük olduğu için " H_0 : Algılanan kalite cinsiyete göre farklılık göstermemektedir." hipotezi kabul edilir. Non-Parametrik Bağımsız T Test Analizi'ne ilişkin test istatistiği Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Non-Parametrik Bağımsız T Test Analizi

Test İstatistiği	
	Algılanan Kalite
Mann-Whitney U	18575,500
Wilcoxon W	37881,500
Z	-,224
Asymp. Sig. (2-tailed)	,823

- 6) H_0 : Marka farkındalığı ile eğitim düzeyi arasında fark yoktur.
 H_1 : Marka farkındalığı ile eğitim düzeyi arasında fark vardır.

Tüketicilerin marka farkındalığı ile eğitim düzeyi arasında fark olup olmadığını tespit etmek için Non-Parametrik One-Away Anova Analizi yapılmıştır. Bu analize göre P değeri (0,040), 0,05'ten küçük olduğu için " H_0 : Marka farkındalığı ile eğitim düzeyi arasında fark yoktur." hipotezi reddedilir. H_1 : Marka farkındalığı ile eğitim düzeyi arasında fark vardır. Non-Parametrik One-Way Anova Analizi'ne ilişkin test istatistiği Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Non-Parametrik One-Way Anova Analizi

Test Statistics^{a,b}

	Marka Farkındalığı
Chi-Square	13,190
df	6
Asymp. Sig.	,040

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: EĞİTİMDÜZEYİNİZ

Yapılan One Way Anova Analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre ortaya çıkan farklılığı incelemek adına Games-Howell Testi yapılmıştır. Bu teste göre İlkokul-Lise ve Lise ve Ön lisans arasında fark olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu testin sonucunda elde edilen bulgulara göre, eğitim düzeyi arttıkça marka farkındalığının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu farka ilişkin analiz Tablo 10.'da gösterildiği gibidir.

Tablo 10. Games-Howell Testi

Games-Howell	İLKOKUL	ORTAOKUL					
			,42857	,38286	,915	-,8091	1,6663
		LİSE	,82647*	,24071	,032	,0503	1,6026
		ÖNLİSANS	,29630	,23789	,868	-,4745	1,0671
		LİSANS	,55909	,22020	,208	-,1773	1,2954
		YÜKSEK LİSANS	,32143	,25612	,866	-,4930	1,1358
		DOKTORA	,55952	,29037	,479	-,3548	1,4738

ORTAOKUL	İLKOKUL	-,42857	,38286	,915	-1,6663	,8091
	LİSE	,39790	,34349	,900	-,7456	1,5414
	ÖNLİSANS	-,13228	,34153	1,000	-1,2726	1,0081
	LİSANS	,13052	,32945	1,000	-,9904	1,2515
	YÜKSEK LİSANS DOKTORA	-,10714 ,13095	,35446 ,37995	1,000 1,000	-1,2721 -1,0936	1,0579 1,3555
LİSE	İLKOKUL	-,82647*	,24071	,032	-1,6026	-,0503
	ORTAOKUL	-,39790	,34349	,900	-1,5414	,7456
	ÖNLİSANS	-,53017*	,16732	,031	-1,0311	-,0292
	LİSANS	-,26738	,14103	,486	-,6891	,1543
	YÜKSEK LİSANS DOKTORA	-,50504 -,26695	,19235 ,23604	,132 ,914	-1,0869 -1,0039	,0769 ,4700
ÖNLİSANS	İLKOKUL	-,29630	,23789	,868	-1,0671	,4745
	ORTAOKUL	,13228	,34153	1,000	-1,0081	1,2726
	LİSE	,53017*	,16732	,031	,0292	1,0311
	LİSANS	,26279	,13618	,466	-,1472	,6728
	YÜKSEKLİSA NS DOKTORA	,02513 ,26323	,18882 ,23317	1,000 ,915	-,5479 -,4672	,5982 ,9937
LİSANS	İLKOKUL	-,55909	,22020	,208	-1,2954	,1773
	ORTAOKUL	-,13052	,32945	1,000	-1,2515	,9904
	LİSE	,26738	,14103	,486	-,1543	,6891
	ÖNLİSANS	-,26279	,13618	,466	-,6728	,1472
	YÜKSEK LİSANS DOKTORA	-,23766 ,00043	,16598 ,21509	,782 1,000	-,7470 -,6871	,2717 ,6880
YÜKSEK LİSANS	İLKOKUL	-,32143	,25612	,866	-1,1358	,4930
	ORTAOKUL	,10714	,35446	1,000	-1,0579	1,2721
	LİSE	,50504	,19235	,132	-,0769	1,0869
	ÖNLİSANS	-,02513	,18882	1,000	-,5982	,5479
	LİSANS DOKTORA	,23766 ,23810	,16598 ,25174	,782 ,962	-,2717 -,5425	,7470 1,0187
DOKTORA	İLKOKUL	-,55952	,29037	,479	-1,4738	,3548

ORTAOKUL	-,13095	,37995	1,000	-1,3555	1,0936
LİSE	,26695	,23604	,914	-,4700	1,0039
ÖNLİSANS	-,26323	,23317	,915	-,9937	,4672
LİSANS	-,00043	,21509	1,000	-,6880	,6871
YÜKSEK LİSANS	-,23810	,25174	,962	-1,0187	,5425

* The mean difference is significant at the 0.05 level.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, şampuan markalarının arketipsel marka kişiliklerinin tüketiciler tarafından nasıl algılandığı ve bu markaların tüketicilerin zihinde hangi arketiplerle özdeşleştiği belirlenmek amacıyla Kırşehir ilinde anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Arketipsel marka kişiliğinin, literatürde yeterli düzeyde çalışılmış bir konu olmadığı gözlemlenmiştir. Bu açıdan, bu çalışma literatüre katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Araştırmada Spss istatistik programı kullanılmak suretiyle, betimleyici ve tanımlayıcı istatistikler yapılmıştır.

Bu çalışmada kişisel bakım ürünü olan şampuan ürününün, arketipsel marka kişiliği ölçülmesi amaçlanmaktadır. Çalışma sonucunda, tüketicilerden, seçmeleri istenilen 12 arketipten en fazla seçilenin, “yaratıcı” arketipi olduğu gözlemlenmiştir. Arketipsel marka kişiliği alanında yapılan diğer çalışmalarda, “yaratıcı” arketipinin genellikle otomotiv ve teknoloji sektöründe ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Bu durum kültürel açıdan değerlendirildiğinde, kelimeler ve anlamlarının bulunulan kültürden münferit düşünülememesinden dolayı bu arketipin seçildiği düşünülmektedir. Sapir-Whorf hipotezine göre, insan kullandığı anadilinden bağımsız düşünülemez. Anadil, dünyayı algılayış biçimini ve düşünme sürecini etkilemektedir. Bu algılayış biçimi ve düşünmedeki farklılıklar dilsel görelilik kuramına da dayanmaktadır. Bu yönüyle, Türk kültüründe yaratıcı kelimesinin; moda, kozmetik, tasarım alanlarında sıklıkla kullanıldığı ve bu çalışmada da bu nedenle ön plana çıktığı söylenebilir.

İkinci olarak en çok seçilen ise “sihirbaz” arketipidir. Kozmetik, kişisel bakım ve temizlik sektöründe genellikle, mucize yaratan, büyüleyici, büyücü gibi anlamlara özellikle vurgu yapılmaktadır. Kimya ile ilgili olan bu alanlarda marka kişiliği, sihirli bir formül sunma vaadi ile “sihirbaz” arketipiyle pekiştirilmektedir. Ürünlerin reklamlarında da sihirli bir değişime ve dönüşüme dikkat çeken imge ve söylemler olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmada ikinci olarak en çok seçilen arketipin “sihirbaz” olması, literatür ve bu alandaki marka reklamları ile birbirini desteklemektedir.

Diğer ön plana çıkan arketipler sırasıyla, masum, eğlenceli arketipleridir. Sihirbaz arketipinin diğer çalışmalarda genelde kimyasal ürünlerle ilgili sektörlerde kullanıldığı, masum arketipinin güzellik ve cilt bakım ürünlerinde öne çıktığı gözlemlenmiştir. Masum arketipinin kozmetik sektöründe, doğallığa, saflığa vurgu yaparak, reklam kampanyalarında sıklıkla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Masum arketipi, hem ürünün içeriğinin organik olması vurgusu ile hem de ürünü kullanan tüketicilerin doğal, duru olması vurgusu ile ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışma, bir kez daha göstermiştir ki, tüketiciler belli ürün gruplarında belli arketipleri ve sıfatları algılamaktadırlar. Tüketicilerin farkındalıkla ya da bilinçsizce algıladıkları bu arketipleri, markaların profesyonelce kullanması gerekmektedir. Markalar, tüketicinin zihninde konumlanırken bu arketiplerden birini ya da birkaçını seçerek, kimliklerini bu şekilde inşa edebilirler. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, aynı arketipi ya da arketipleri uzun süre değiştirmeden kullanmaktır. Marka ile arketip tüketicinin zihninde özdeşleşerek kalıcı bir konumda olmalıdır. Diğer bir önemli nokta ise, marka sloganlarından, reklam hikayelerine kadar bütün ayrıntılar arketip ile bir harmoni içinde olmalıdır. Kullanılan arketip ile çelişen mesajlar verilmemelidir. Bütün ayrıntılar arketipi destekler nitelikte olmalıdır. Süreklilik ve tutarlılık bu noktada önem teşkil etmektedir.

Çalışmada, tüketicilerin farklı şampuan markaları kullanmalarına rağmen benzer arketipleri seçtikleri görülmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki, firmalar aynı ürün için benzer arketipleri kullanmışlardır. Bunun sonucunda, tüketicinin zihninde belli ürün grubu ile belirli arketipler özdeşleşmiştir. Bu durum, markalara özellikle reklam stratejilerinde ilham kaynağı olabilir. Rakiplerini detaylı olarak analiz ederek, hangi arketipleri seçmeleri gerektiği konusunda fikir sahibi olabilirler. Farklılaşmak açısından da önem teşkil etmektedir. Diğer markalardan farklı şekilde konumlanmak için, arketipsel kişilik analizlerini yaparak kendini farklı bir sıfat ile konumlandırması bazı durumlarda firma yararına olabilir.

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmış olması, bu çalışmanın kısıtlı yönünü oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemi ile de desteklenerek, tüketicinin arketiplerin marka iletişiminde kullanılmasına yönelik algısı daha kapsamlı şekilde değerlendirilebilir. Nitel araştırma yönteminin doğası gereği, görüşme esnasında konuya ilişkin önemli detaylar fark edilerek incelemeye dâhil edilebilir. Arketipler, insanlığın kolektif bilinçaltı ile ilgilidir. Bilinçaltı ile ilgili olduğu için bu çalışma, deneysel yöntem ile de araştırılmaya değerdir. Tüketicilere yönelik çeşitli mizansenler hazırlanarak tercihleri ve bu tercihlerinin nedenleri analiz edilebilir.

Tüketici davranışlarını anlamak, her şeyden önce insanı bütünüyle anlamaktan geçer. Bu konuda disiplinler arası bir yaklaşım, süreci açıklamada en doğru yöntemdir. İnsan; biyolojik, antropolojik, sosyolojik, psikolojik açıdan bütünsel olarak alınmalıdır. Tüketici davranışlarını anlamak ve yönetmek konusunda indirgemeci yaklaşımlar, süreci anlamada eksik ve yetersiz kalmaktadır. Bu çalışma, tüm boyutlar özellikle dikkate alınarak oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aaker, J.L. (1997) Dimensions of Brand Personality. *Journal of Marketing Research*, 34, 347-356.
- Ayberk, A. E. (2014). Marka Kişiliği Çerçevesinde Arketip Yaklaşımı Yoluyla Reklamlarda Hikâye Anlatımı (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aytekin, P ve Ay, C. (2015). Pazarlama Teorileri. İstanbul: Mediacat yayınları.
- Baştürk, F. (2009). Marka Kişilik Kuramında Arketip Yaklaşımı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Belk, R.W. (1988) 'Possessions and the Extended Self', *Journal of Consumer Research*, 15 (September): 139-168. California: Corwin Pres, Inc.
- Cüceloğlu, D. (2008). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi kitabevi
- Faber, M. A., & Mayer, J. D. (2009). Resonance to archetypes in media: There's some accounting for taste. *Journal of Research in Personality*, 43 (3), 307–322.
- Fırat, A. F, ve Venkatesh, A. (1993). Postmodernity: The Age of Marketing. *International Journal of Research in Marketing*, 10, 227-249.
- Kaya, İ. (2005). Pazarlama Bi'Tanedir. İstanbul: Babıali kültür yayıncılığı.
- Jung, C. (2003). Dört Arketip. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kurultay, A. B. (2017). Arketipler: Markaların Yeni Anlam Yaratıcıları. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 352-370.
- Mark, M. & Pearson, C. S. (2001). *The Hero And The Outlaw: Building Extraordinary Brands Through The Power of Archetypes*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Odabaşı, Y. Tüketim Kültürü. İstanbul: Sistem yayıncılık
- Renoise, M. ve Morrin, C. (2016). Nöromarketing. İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Roberts, C. (2010). *Exploring Brand Personality Through Archetypes*. East Tennessee State University, Master Thesis.

- Savaş, S. ve Karadoğan D. S.(2018). Arketipsel İmgelerin ikna Boyutu ve Türk Reklamlarında Görülme Sıklığı Üzerine Bir Araştırma. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 28, 205-237.
- Şener, G. (2015). Tv Reklamlarındaki Arketipsel Karakterler Üzerine Bir Model Testi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sprenger, M.B. (2002). Becoming a “Wiz” at Brain-Based Teaching. Thousand Oaks, California: Corwin Pres, Inc.
- Rıvkın, S ve Sutherland, F.(2011). Bir Marka Adı Yaratmak. Brandage yayınları.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). Using Multivariate Statistics. Sixth Edition, Pearson, Boston.
- Thaler, Richard H. (2000). From Homo Economicus to Homo Sapiens, Journal of Economic Perspectives, Volume 14, Number 1, Pages 133–141.
- Toffler, A. (2008). Üçüncü Dalga. (Selim Yeniçeri, çev.).İstanbul: Koridor Yayıncılık
- Yakın, V ve Ay, C.(2012). “Markaların Kişilik Arketiplerinin Algılanması Üzerine Bir Araştırma” The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC Volume 2 Issue 3.
- Yeygel, S.(2006). Postmodern Toplumsal Yapının Pazarlamaya Getirdiği Yeni Boyut: Topluluk Pazarlaması (Tribal Marketing). Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İzmir.
- Yoo, B. and Donthu, N. (2001) Developing and Validating a Multidimensional Consumer-Based Brand Equity Scale. Journal of Business Research, 52, 1-14.

MAKALE / ARTICLE:

XVI. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NDE EŞKIYALIK BAĞLAMINDA BÜROKRATİK KAOS

BUREACRATIC CHAOS IN OTTOMAN EMPIRE IN THE CONTEXT OF BANDITRY IN THE SIXTEENTH CENTURY

Savaş Yılmaz*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılda bürokraside yaşanan kaos eşkıyalık olayları bağlamında ele alınıp incelenmiştir. Yöneticiler ile ulema sınıfının (ehl-i örf ile ehl-i şer'), eşkıyalarla ya doğrudan ya da dolaylı yönlerden ilişkili olmalarının, devletin kurumsal yapısına vermiş olduğu zararlar ile bunun tebaanın gündelik yaşamına etkilerinin, merkezî yönetime yansımalarına değinilmiştir. Taşra yönetiminde özgün ağırlığı olan bürokratların, kanunlar muvacehesinde hareket etmeyerek görevlerini suiistimal edip tebaaya zulüm yapmalarında, eşkıyalık olaylarının yanı sıra tebaayı gelir kapısı olarak görmeleri de etkili olmuştur.

Padişahlar, bozulan kamu düzenini yeniden sağlamak ve suiistimalleri önlemek için taşraya gönderdikleri hükümlerde, bürokratlara âdil olmalarını emretmişlerdi. Kanûnî Sultan Süleyman'ın son zamanlarında özellikle taşrada beliren eşkıyalık olayları, II. Selim döneminde devam etmiş, III. Murat döneminde yoğunlaşarak sistemli ve düzenli birlikler hâline gelerek Celalî isyanlarına dönüşmüştür. Eşkıyalık olayları III. Mehmet döneminde de devlet ve tebaa yaşamında ciddi sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda makalede, bürokratik kaosun, devletin işleyişine nasıl menfî tesirleri olduğuna değinilmiştir.

Osmanlı Devleti, yönetici ve ulema sınıfının suiistimallerini önlemek için bazı önlemler almıştır. Merkezî yönetimin aldığı önlemlerin başında ise görevlerini suiistimal edenlere ağır cezaların verilmesi gelmektedir. Şöyle ki verilen cezalar, görevden azletme, malî ve idarî cezalar şeklinde tezahür etmiştir. Alınan tedbirlere rağmen bürokrasideki bozulma önlenememiştir. Merkezî yönetim bürokratların te'dip ve tazirine yönelik aldığı tedbirler yerine bürokratların yetiştirilmesi ile malî durumlarının iyileştirilmesine yönelik tedbirler almakta yetersiz kalmıştır. Bütün bu gerekçeler

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, ORCID Number: 0000-0002-6979-6495, e-posta: syilmaz3840@hotmail.com.

eşkıyalık bağlamında Osmanlı bürokrasisinde büyük kaosun yaşanmasına ve kurumların yozlaşmış bozulmasına sebep olmuştur.

XVI. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı kurumlarında başlayan bozulma ile bürokraside yaşanan sorunlar, bu yüzyılın ikinci yarısında eşkıyalık olayları, malî buhranlar gibi gelişmelerin, bürokrasiye yansımalarının neler olduğu, bürokratların (yönetici ve ulema sınıfı) yaşadıkları sorunların araştırılmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda Divân-ı Hümâyûnda tutulan örnek hükümler ışığı altında, eşkıyalık bağlamında bürokratik kaos ile ilgili müstakil çalışmaların yapılmamış olması da bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: XVI. yüzyıl, Osmanlı Devleti, Merkezî Yönetim, Bürokrasi (Ehl-i örf ve Ehl-i şer'), Eşkıya, Te'dip ve Tazir.

ABSTRACT

The chaos in the bureaucracy in the Ottoman Empire in the sixteenth century has been discussed and examined in the context of banditry. The damages of the direct or indirect relations of bureaucrats and the people in their service (the scientists and the lawmen) with the bandits on the institutional structure of the state and the effects of this on the daily life of the public and the reflections of these effects to the central administration are mentioned.

In addition to the banditry incidents, the public was seen as a source of income for the bureaucrats who had an effective weight in the provincial administration and did not act within the legal limits of the law and abused their duties and persecuted the people.

In their provincial provisions, the Sultans had ordered the bureaucrats to be fair in order to restore the deteriorating public order and prevent bureaucrats from abuses. In the recent times of the Suleyman the Magnificent, the incidents of banditry especially in the countryside continued during the reign of Selim II and increased during the reign of III Murat and became systematic and regular troops and transformed into the Celali rebellions. The banditry had caused serious problems in the state and the public life during the reign of Mehmet III. In this context, it has been mentioned how bureaucratic chaos has negative effects on the functioning of the state.

The Ottoman State had taken some measures to prevent the abuses of the bureaucrats. The main measures taken by the central administration were heavy penalties. These heavy penalties had emerged as dismissal, financial and administrative penalties. Despite the measures taken, deterioration in bureaucracy could not be prevented. The central government had taken measures to warn and punish the bureaucrats instead of the measures to train them and improve their financial situation. In the context of banditry, all these actions caused great chaos and corruption in the Ottoman bureaucracy.

The deterioration in Ottoman institutions in the beginning of the sixteenth century and the problems experienced in the bureaucracy, the events of banditry in the second half of this century, the reflections of the events such as financial crises to the bureaucracy, the problems faced by the bureaucrats and their general conditions has to be investigated.

Key Words: Sixteenth century, Ottoman Empire, Central Government, Bureaucracy (The Scientists and The Lawmen), Bandit, Warning and Punishment.

1. GİRİŞ

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde, yönetici ve ulema sınıfının (bürokrasinin) bozulmasında medreselerin, çağın gereklerine göre yenilenememesinin yanı sıra ekonomik buhranların yaşanması ile merkezî yönetimin, taşraya göndermiş olduğu hükümlerin/emirlerin işlerliğini pratikte kaybetmesi etkili olmuştur. Kanûnî Sultan Süleyman'ın oğulları Bâyezid ile Selim arasında yaşanan taht mücadelesi (Çağatay, 1992, s. 104) sürecinde eşkıyalık olayları Osmanlı Devleti'nde belirmeye başlamıştır. II. Selim döneminde ise eşkıyalık olayları Rum ili ile Anadolu Eyaleti'nin çeperindeki eyaletlerde de devam etmiştir. III. Murat döneminde Osmanlı Devleti tarihinde ilk defa büyük çapta malî buhranların (İnalcık, 1997, s. 58) yaşanması ile Kanûn-ı Kadîmin bozulması, (Öz, 2010, s. 79) eşkıyalık olaylarının Celâlî isyanlarına dönüşüp büyük bir kaosun yaşanmasına sebep olmuştur. III. Mehmet döneminde ise Celâlî isyanları (Çağatay, 1992, s. 183) devleti ciddi olarak tehdit etmiştir. Bu bağlamda Osmanlı bürokrasisinde ciddi gaileler yaşanmıştır. Bürokraside yaşanan sorunlar, Osmanlı kurumsal yapısını zaafiyete uğratmış ve tebaanın günlük hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Tebaanın taşrada bürokratlarla (ehl-i örf* ve ehl-i şer'†) yaşadığı sorunlar, çözüme kavuşturulamadığı için tebaa, arz-ı hâllerini Divân-ı Hümâyûna sunarak çözümler aramıştır. (Yılmaz, 2017, s. 10)

Merkezî yönetim, II. Selim'in tahta çıkmasının ardından yönetime karışan yeni iktidar odakları nedeniyle de güç kaybetmiştir. Bu yeni iktidar odaklarının Veziriazam Sokullu Mehmet Paşa ile girdikleri mücadelede başarılı olmaları, yasaların işlerliğinin zayıflamasına sebep olmuştur. (İnalcık, 1997, s. 58) Osmanlı merkezî yönetiminde yaşanan olumsuzlukların akisleri, yaşanan malî buhranlarla beraber taşrada yönetici ve ulema sınıfının suiistimallerini daha da artırmasına neden olmuştur. Bu bağlamda merkezî yönetimin, taşrada gelişen olaylar karşısında etkinliğini kaybetmesi, bürokraside yaşanan suiistimallerin kapısını aralamıştır. Bu nedenle de yoğunlaşarak artan eşkıyalık olaylarından da faydalanan bazı bürokratlar, eşkıyalık olaylarını gelir kapısı olarak görmelerine yol açmıştır. Bazı bürokratlar, yolsuzluk yapıp rüşvet alarak görevlerini kötüye kullandıkları (Öz, 2010, s. 79) gibi ya doğrudan ya da dolaylı olarak da eşkıyalık olayları içerisinde bulunmuşlardır. (Yılmaz, 2017, s. 237) Taşrada çeşitli yetkilere sahip bürokratlardan bazıları, mahiyetleriyle beraber devletin gerek dâhilî gerekse haricî olumsuzluklarla mücadelesini fırsat bilmişler ve merkezî güç gibi davranmışlardır.

---

* **Ehl-i örf**: Osmanlı devrinde fiilî gücü elinde tutan, devletin kudret ve nüfuzunu temsil eden devlet memurları. M. Ali Ünal, Mehmet Ali Ünal, Paradigma Osmanlı Tarihi Sözlüğü, Paradigma Yay., İstanbul 2011, s. 219.

† **Ehl-i şer'**: Kanun adamları. Kadılar, müftüler, müderrisler vs. M. Ali Ünal, a.g.s., s. 220.

Şöyle ki, Divân-ı hümâyûn tarafından gönderilen emir ve hükümleri tatbik etmede ağır davranarak padişahların buyruklarını kadük hale getirmeye çalışmışlardır. Taşradaki bazı bürokratlar ile hizmetindekiler, adeta merkezî yönetime karşı paralel bir güç gibi hareket etmişlerdir. Bu bağlamda bürokratik kaosun yaşanması, hem devletin kutsiyetine zarar vermiş hem de tebaanın devlete sadakatini sorgulamasına neden olmuştur.

2. OSMANLI DEVLET TEŞKİLATI

Osmanlı idarî teşkilatının nirengi noktasını güçlü bir merkezî yapı etrafında muntazam bir şekilde örgütlenen taşra teşkilatı oluşturmuştur. Bu idarî yapı kendi içerisinde en küçük idarî birimden en büyük idarî birime "...köy, kaza, sancak ve beylerbeyliği" (Uzunçarşılı, 2011, s. 503) şeklinde ayrılmıştır. Osmanlı idarî teşkilatının, en küçük yerleşim yeri olan köylere kadar yapılanmasında devletin "...siyasî kültürünü patrimonyal-bürokratik devlet bağlamına oturtan, aynı zamanda da İslamî ve Yakındoğu'ya özgü fikirler taşıyan Daire-i Adliye kavramı..." (Barkey, 2011, s. 28) etkili olmuştur. Osmanlı idarî yapısı adalet yani adil düzen üzerine kurulmuştur. Bu yapıda adalet, mutlak gücü kontrol edip dengeleyen bir güç olarak belirmiştir.

Osmanlı Devlet teşkilatlanmasında adaletin ön plana çıkmasını Halil İncalcık: "...adalet, tebaanın, otoriteyi temsil edenlerin suiistimallerine, özellikle de kanun dışı vergilendirmelere karşı korunması anlamına gelir. Bu korumayı sağlamak hükümdarın en önemli göreviydi. Sarayın otoritesi tüm toplumsal yapının temel direği olarak görüldüğü için, bu politika ile hükümdarın gücü ve otoritesinin sürdürülmesi..." (Barkey, 2011, s. 28) şeklinde ifade etmiştir. Osmanlı idarî yapısı, devletin kuruluş yıllarından itibaren şekillenmiştir. Osmanlı Devleti'ne bağlı yerlere bir kadı ile bir bey atanarak taşra teşkilatlanmasının ilk örnekleri oluşturulmuştur. Toprakların genişlemesiyle beraber idarî yapılanma, sistemli ve planlı bir şekle bürünmüştür. Beylerbeyliği, sancakbeyliği, kaza ve karye şeklinde kesinleşen idarî yapılanmada bu idarî yapıların her birinin görev ve sorumlulukları da belirlenmiştir. (Yılmaz, 2017, s. 19-20) Bu idarî yapı ise, timar sistemi üzerine inşaa edilmiştir. Timar sistemi içerisinde beylerbeyi, sancakbeyi ve sipahi gibi taşrada hükümdarın yürütme erkini kullanan devlet memurları vardır. (İncalcık, 2009, s. 121)

Osmanlı Devleti'nin tam olarak kurumsal yapıya kavuştuğu Fatih Sultan Mehmet (Emecen, 2011, s. 180) döneminde, Osmanlı Bürokrasisi de şekillenmiştir. Böylece Osmanlı idarî teşkilatlanmasının adeta taşıyıcı kolonunu bürokratlar oluşturmuştur. Merkezî yönetimin

gerek haricî gerekse dâhilî sebeplerden taşra üzerindeki gücünü ve etkinliğini kaybetmesinden dolayı bu bürokratik yapı, bir gaile olarak belirmiştir. Bu minval üzere XVI. yüzyılda eşkıyalık bağlamında bürokrasinin sistem üzerindeki yerinin belirlenmesi gerekmiştir.

2.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE BÜROKRATİK YAPININ BOZULMA SEBEPLERİ

2.1. 1. Medreselerin Bozulması

Osmanlı Devleti'nde bir eğitim kurumu olan ilk medrese, Orhan Gazi tarafından 1331 yılında İznik'in fethedilmesiyle kurulmuştur. İznik'te kurulan medresenin başına müderris olarak Davud-ı Kayserî atanmıştır. (Öztürk, 2012, s. 43-44) Orhan Bey, Bursa'nın fethinin ardından hisardaki kiliseyi medreseye çevirerek ilme ne denli önem verdiğini göstermiştir. Aynı basiret "I. Murat, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet ve II. Murat" tarafından da gösterilmiş ve ilmin gelişip ilerlemesi için çalışılmıştır. Bu gayretin içine vezir ile beylerbeyinin girmesiyle de ülkenin dört bir yanında medreseler açılmış ve eğitim faaliyetlerine hız verilmiştir. (Uzunçarşılı, 2011, s. 523) Medreselerde hangi derslerin okutulduğu hakkında Necdet Öztürk: "Bu ilk medrese ve daha sonra kurulan medreselerde, İslamî ilimlerde dâhil olmak üzere ne tür derslerin okutulduğu hakkında 15. yüzyıl Osmanlı tarih kaynaklarında herhangi bir bilgiye rastlanmaz" (Öztürk, 2012, s. 44) demiş olsa da İsmail Hakkı Uzunçarşılı okutulan dersler için "...gramer, mantık, ferâiz, kelâm, belâgat, usûl-i fıkıh, usûl-i hadîs ve hadîs ile tefsirden mürekkep olup bunlardan her birinin izahını hâvi muhtasar ve mufassal müteaddit şerh ve haşiyeleri vardı". (Uzunçarşılı, 2011, s. 524) diyerek özellikle Fatih döneminde medreselerin iç dinamiklere sahip olduğunu belirtmiştir.

"XVI. yüzyıla gelindiğinde kendi iç disiplinini oluşturarak varlığını devam ettiren medreselerde; bu yüzyılda aklî ilimlerin ihmal edilmesi bunun yerine naklî ilimlere yer verilmesi, medreselerde eğitim-öğretimin çağın gereklerine göre yapılamayışı gibi sebeplerden bozulma ve yozlaşma başlamıştı. Medreselerdeki bozuluşun asıl sebeplerini iki kategoride sınıflayabiliriz: Birincisi; genel sebepler olup bunu da kendi arasında şu şekilde sınıflayabiliriz: "a) nüfus artışı b) askeri sistemdeki değişiklik c) devlet müesseselerindeki bozukluklar d) malî buhran e) Celâli fetreti f) ulemâzâdegân sınıfının doğuşudur. İkinci sebep ise; medreselerin kendi bünyesinden kaynaklanan sebepler olarak belirtilip bunu da; a) öğretim alanında bozukluk b) müderrislerin atanma ve ders verme yönteminin bozulması c) medrese talebelerinde disiplinin bozulması" şeklinde belirtebiliriz. Yukarıda belirtilen

sebeplerden daha da önemlisi medreselere rüşvet ve iltimasın girmesi, hak etmeyen talebelere müderrisliklerin verilmesi, ilmin ön planda olması gereken medreselerde kanun ve nizama uyulmadan öğrencilerin mezun edilmesi gibi sebepler medreselerin bozulmasında belirleyici faktörler olmuştur. Bu sebeplerle beraber XVI. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde devlet refleksinin zayıflayıp Kanûn-i Kadîm'in bozulması, devletin bütün alanlarında olduğu gibi medreselerin bozulmasında da belirleyici ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Yılmaz, 2018/2, s. 65)

XVI. yüzyılda eğitim-öğretim kurumu olan medreselerin bozulması hem müsbet ilimlerde ilerlemenin önünde bir engel teşkil etmiş hem de ilim adamlarının yetiştirildiği yerler olması nedeniyle de nitelikli eğitimin verilememesine neden olmuştur. Nitelikli bir şekilde eğitim almadan mezun olanlar, atandıkları yerlerde iş bilmezliklerinden dolayı karışıklılara sebebiyet vermişlerdir. Medreselerin bozulması aynı zamanda suhte eşkıyalarının ortaya çıkmasına yol açmış ve Osmanlı Devleti'nde bu gaile ciddi sorunların yaşanmasına neden olmuştur. (Cezar, 1965, s. 209) Buna bağlı olarak da XVI. yüzyılda taşra yönetimindeki bazı bürokratlar görevlerini suiistimal etmişlerdir. Bürokratların keyfi davranışları ve devlet kapısı ile tebaayı gelir kapısı olarak görmeleri, huzursuzlukların yaşanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda XVI. yüzyılın ikinci yarısında daha belirgin hale gelen Osmanlı Devleti ile tebaa için gaile oluşturan eşkıyalar ile bürokrasideki bazı işbirlikçilerinin ortaya çıkmasında; medreselerin kurumsal yapısının bozulmaya başlaması ile aslı görevlerinden uzaklaşması, ana faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

(a) Malî Buhranlar

Osmanlı ekonomik yapısının nirengi noktasını sosyal refah anlayışı oluşturmuştur. Bu sebeple ekonomi, insan içindir anlayışı hâkim olmuştur. Bunun sağlanması için devletin, tebaasından toplayacağı vergilerde adaletli olmasına dikkat edilmiştir. (Tabakoğlu, 2005, s. 205) Bu minval üzere oluşturulan devletin ekonomik anlayışı XVI. yüzyıla gelince gerek dâhili gerekse harici gelişmeler sebebiyle sekteye ve bozulmaya uğramıştır. Bu bağlamda XVI. yüzyılda Osmanlı ekonomik yapısında bazı sıkıntılar başgöstermiştir. II. Beyazid döneminde başlayan ekonomik sıkıntılar, Osmanlı tahtına yeni geçen I. Selim'in tüccarlardan borç almasına sebep olmuştur. Mısır üzerine yaptığı seferlerden oldukça kazançlı çıkan I. Selim, devlet yönetiminde de başarılı olmasıyla Osmanlı hazinesi bolluk dönemine kavuşmuştur. Kanûnî döneminde devlet giderlerinin artmasıyla hazine ilk defa 6.569.000 akça açık vermiştir. Kanûnî Sultan Süleyman döneminde, beylerbeyi, sancakbeyi gibi üst düzey

bürokratların 10–12 yıl gibi uzun süre görevde kalmaları kuralına sorun verilmiştir. (Gökbilgin, 1997, s. 116) Bunlar, 3–5 yıl gibi kısa süreli görevlerde bulduklarından ekonomik zorluklar yaşamışlardır. II. Selim döneminde devlet yönetiminde oldukça etkili olan Sokullu Mehmet Paşa'nın idaresi sayesinde sorunsuz bir dönem yaşanmıştır. (Çağatay, 1992, s. 161)

III. Murat döneminde devlet yönetimine valide sultanlar ile saray erkânının hâkim olmaya başlaması, devlet idaresini bozulmasına neden olmuştu. Rüşvetle işbaşına gelenlerin liyakatsiz oluşları, timar sisteminin yozlaşması, Kanûn-ı Kadîm'in bozulması, Celâli isyanları sebebiyle köylerin harap olup devletin buralarda ihtiyaç duyulan vergileri toplayamaması, Osmanlı maliyesini oldukça sarsmıştır. (Uzunçarşılı, 2011, s. 119-120) 1585-1586 yıllarında akçanın gümüş cinsinden ayarının düşürülmesi ile aşırı pahalılık yaşanmıştır. Bu durumun gıda fiyatlarının artışına paralel olarak ücretlere yansımaması, tebaa ve devlet ricalinde huzursuzluklara yol açmıştır. (Pamuk, 2013, s. 98-99) Yani III. Murat döneminde akçenin değer kaybetmesine bağlı olarak hayat pahalılığı hızlı bir şekilde başta gıda fiyatları ile emtia fiyatlarında kendini göstermiştir. (Cezar, 1965, s. 67) Bununla beraber Sokullu Mehmet Paşa zamanında rüşvet alınması kötü bir davranış olarak görülmüş ve bu hâle son verilmiş iken Sokullu Mehmet Paşa'nın ardından veziriazamlık makamına getirilen Rüstem Paşa zamanında rüşvet alıp verme yaygınlaşmıştır. Öyle ki rüşvet illetini, devlet yönetiminin en üst seviyesine kadar ulaştığını İsfendiyaroğlu Şemsi Paşa'nın, III. Murat'a rüşvet vermesinden anlayabiliriz. (Gökbilgin, 1997, s. 116-117)

Yukarıda malî buhranların iç nedenlerinden bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra malî buhranların dış nedenlerinin neler olduğuna bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda III. Murat döneminde Osmanlı-İran savaşlarının 1578 yılında başlayıp fasilalarla 1639 yılına kadar sürmesinin yanı sıra Osmanlı-Avusturya savaşlarının da (1593-1606) uzun yıllar sürmesi, askerî harcamaları artırmıştır. Devletler arası münasebetlerin bozulmasının yanı sıra artan bütçe açığını kapatması için olağanüstü hâllerde alınan avarız vergisi sürekli alınır hâle getirilmiş ve tebaada toplanan vergi oranlarında da artışa gidilmiştir. (İnalçık, 2009, s. 59-60) XVI. yüzyılın ikinci yarısında Hint Okyanusu üzerinde hâkimiyet mücadelesi Osmanlı ile Portekizlilerin aleyhine olmuştur. Ayrıca İran'ın ipeklerini 1592 yılında kurulan Levant Company şirketinin Hint Okyanusu üzerinden İngiltere'ye taşınması, (Öz, 2010, s. 42-43) Osmanlı'nın transit ticaret yollarını kaybetmesine yol açmıştır. (Odabaşı, 2013, s. 234) Akdeniz limanlarının önemini kaybetmesi Osmanlı gelirlerini olumsuz etkilemiş ve bütçenin

açık vermesine de sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, maliyesinin açık vermesinde daha önemli bir gelişme de yaşanmıştır. Şöyle ki Amerika Kıtasındaki bol miktardaki altın ve gümüş gibi değerli madenler Avrupa'ya götürülmüştür. Amerika Kıtasından, Avrupa'ya götürülen altın, gümüş vs. gibi değerli madenlerin, Osmanlı Devleti'ne bol miktarda getirilmesi ve aynı zamanda ucuz olması hazinenin açık vermesine yol açmıştır. (Pamuk, 2013, s. 16) Bu durum emtia fiyatlarını artırmıştır. Bütün bu olumsuzluklardan dolayı eşkıyalık olaylarının önü alınamamıştır. Taşrada yaşanan eşkıyalık olayları nedeniyle işgüzar yönetici ile maiyetindekiler görevlerini suiistimal ederek bürokraside kaosun yaşanmasına sebep olmuşlardır.

2.1.2. Eşkıyalık Olayları karşısında Bürokrasinin (Ehl-i Örf Ve Ehl-i Şer') Genel Durumu

(a) Bürokratların Eşkıyalarla Mücadelede Yetersizlikleri

Eşkıyalarla mücadelede devlet memurlarından (ehl-i örf ile ehl-i şer') bazıları yetersiz kalmışlardı. Devlet memurlarının bu yetersizlikleri ya kendi kişiliklerinden ya da görev ve yetkilerini tam anlamıyla kullanamamalarından kaynaklanmıştı. Bu bağlamda Ankara ve Çubuk'ta eşkıyaların köyler basıp saltanat üzerinde hak iddia eden Bâyezîd'a yardım etme bahanesiyle köyleri yağmalamaları ile sancakbeyinin bu eşkıya güruhunu durduramadığı reâyâ tarafından divâna arz edilmişti. (A. DVN. MHM 3, h. 35, s. 12) Ankara sancakbeyi, reâyâ üzerinde etkili olamamış ve Asi Şehzade Bâyezîd'e yardım edilmemesine ve köylerin vurulup yağmalanmamasına yönelik gerekli tedbirleri almakta yetersiz kalmıştı. Buna rağmen merkezî yönetim, sancakbeyi hakkında herhangi bir tasarrufta bulunmamıştı. Bu durum, Asi Şehzade Bâyezîd gâilesine öncelik verilip taşra yönetiminin (ihmalî ya da kusuru nedeniyle) hakkında daha sonra işlem yapılacağı şeklinde değerlendirilebilir.

Aydın sancağında eşkıyaların, reâyâyâ zulmetmelerine rağmen sancakbeyi gelişen olaylar karşısında yetersiz kalmıştı. Merkezî yönetim bu sebeple Aydın sancağındaki kadılara neden sancak beyinin, eşkıyayı def edemediğinin, eşkıyanın şayet sancakta çıkarılmasında yetersiz kalmışsa niçin divâna arz etmediğinin ayrıntılı araştırıp arz etmeleri emredilmişti. (BOA MD 3, h. 320, s. 123) Amasya sancağında zuhur eden eşkıyaların bozgun ve yağmalarına karşın sancak beyine gönderilen hükümde neden eşkıyalık olayları karşısında ihmalkâr davranıldığı sorulmuştu. (BOA MD 3, h. 485, s. 176) Diyarbakır beylerbeyine gönderilen hükümde ise sancak beyleri ile subaşlarının, eşkıyalık olayları karşısında yetersiz kalarak reâyânın mağdur edildiği belirtilmişti. Sancakbeyleri ile subaşlarının bu yetersizliklerinde eşkıyalardan rüşvet

almalarının etkili olup olmadığı, ister sancakbeyi olsun ister subaşı olsun eşkıyalarla iş birliği yapan ya da eşkıyalık olaylarını görmezden gelenler hakkında idam başta olmak üzere kazığa vurulma gibi ağır cezaların verileceği emredilmişti. (BOA MD 12, h. 441, s. 211) Sancak ve kaza yönetimindeki bürokratlar ile hizmetindekilerin eşkıyalık olayları karşısında yetersiz kalmalarında şahsî çıkarlarını ön planda tutup iltimas ve rüşvetle hareket etmeleri belirleyici olmuştur. Şöyle ki Rum ili ile kadılarına gönderilen hükümde eşkıyalarla mücadele etmek için görevlendirilen Özi Çavuş'a yardım edilmediği gibi eşkıyalardan rüşvet alınıp serbest bırakıldığı, bu işte kusuru olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir. (BOA MD 23, h. 150, s. 308) Taşradaki bürokratlar ile maiyetindekilerin, eşkıyalara karşı etkili olamayışlarında eşkıyalarla iş birliği hâlinde bulunmaları da etkili olmuştur. Bu mecrada eşkıyalarla mücadele edilmesi için gönderilen kapıkulu süvarileri, keselerini doldurmaktan başka bir şey düşünmedikleri için eşkıyalara karşı etkili olamamışlardır. (Cezar, 1965, s. 204) Bu durum ise tebaa nazarında adeta devletin, eşkıyalarla baş edemediği algısını oluşturmuştur.

Badracık kadısı, divâna gönderdiği arz-ı hâlde kazaya bağlı bazı köylerde eşkıyaların, reâyâyâ zulüm yaptıklarını ve bunların şekavetinin önlenemediğini belirtmişti. Divân-ı Hümâyûn tarafından kadıya gönderilen hükümde eşkıyalarla mücadelede ihmalkâr davrananların cezalandırılacakları gibi bunlara yardım edenlerin de tutuklanıp küreğe konulmak için başkente gönderilmeleri emredilmişti. (BOA MD 12, h. 414, s. 196) Merkezi yönetim, eşkıyalarla mücadelede kararlı davranılması gerektiğini bu konuda herhangi bir ihmale müsamaha gösterilmeyeceğini belirtmiştir. Bu nedenle gerek ehl-i şer'in gerek ise ehl-i örfün mazeretlere sığınamayacaklarına dikkat çekmiştir. Bosna beyi ile kadısına gönderilen hükümde eşkıyaların, reâyâyâ zulüm yaptıkları gibi Bab-ı Saadete gidip beylerbeyi ile kadıyı şikâyet ettikleri belirtilmiştir. (BOA MD 23, h. 420, s. 198) Eşkîya hem reâyâyâ zulüm yapmış hem de beylerbeyi ile kadıya bühtanda bulunarak şikâyetçi olmuştur. Burada beylerbeyinin oldukça pasif davrandığı ve kadının ise suçlu ile mücadelede yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Menteşe ve Germiyan taraflarında eşkıyaların, reâyâyâ zulüm yaptıkları divâna arz edilmesi üzerine yakalanıp Kıbrıs'a sürgüne gönderilmeleri emredilmiştir. Ancak Menteşe beyinin, eşkıyayı ele geçiremediği, (BOA MD 47, h. 330, s. 132) Karesi ve Biga sancak beylerinin eşkıyayı yakalamakta ihmalkâr davrandıkları (BOA MD 70, h. 174, s. 94) için eşkıyalar firar edip reâyâyâ zulüm yapmaya devam etmişlerdi. Menteşe beyinin herhangi bir sebeple eşkıyalarla mücadelede yetersiz kalması nedeniyle reâyâyâ yine mağdur olmuştur.

Eşkîyalarla mücadelede ehl-i örf ile ehl-i şer'in, tebaa arasında yaşanamaları bir zaafiyet oluşturmuştur. Bu bağlamda Avlonya kadısına gönderilen hükümde ümeranın, eşkıyalıkla mücadele de zaafiyet oluşturacak uygulamalardan kaçınmaları, reâyâ ile yaşayarak gerek denizde gerek ise karada eşkıyalardan gelecek saldırılara karşı hazırlıklı olmaları emredilmiştir. (BOA MD 12, h. 500, s. 238) Malkara kadısına gönderilen hükümde kazalara naibler ile muhızlıların gitmedikleri bu sebeple reâyânın mağdur olduğu belirtilmiştir. (BOA MD 27, h. 671, s. 281) Naib ve muhızlıların kazalara gidip mahkeme kurup davalara bakamayışlarında eşkıyaların can ve mallarına zarar vermelerinden endişe etmeleri etkili olmuştur. Eşkîyalıkla mücadelede kanun gücünü kullanan ehl-i şer' ile ehl-i örf çeşitli sebeplerden yetersiz kalmışlardır.

Eşkîyalarla mücadelede yetersiz kalınmasında bazen eşkıyaların devlet memuru olmaları da etkili olmuştur. Bu bağlamda Drama ve Yenice kadılarına gönderilen hükümde saray mutfağı görevlilerinden Ali'nin yanına bazılarını alarak eşkıyalık yapıp cinayet işlediği hâlde neden bunlar hakkında gerekli işlemlerin yapılmadığı sorulmuştur. (BOA MD 27, h. 682, s. 286) Burada devlet hizmetinde olup da eşkıyalık yapanların, taşradaki bürokratlar tarafından korunup kollandığı anlaşılmaktadır.

(b) Bürokratların Görevlerini Suiistimal Ederek Eşkîya Gibi Davranmaları

Osmanlı Devleti'nde eşkıyalık olayları ya doğrudan kanun ve nizam tanımayan tebaadan bazılarının katılımıyla olmuş ya da ehl-i örf ile ehl-i şer'den (devlet memurları) bazılarının himayesindekilerle gerçekleşmiştir. Bu husus hakkında Suraya Faroqhi; “ ...daha alt düzeydeki yöneticiler ile onların subaşlıları ve timarlı sipahiler tam da zorbalılar olarak arz-ı endam ediyorlardı.” (Faroqhi , 2010, s. 57) demektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin Kudretli Sultanı Kanûnî döneminde Siverek Beyi Abdullah ile subaşlıları gittikleri yerlerde tebaaya zulüm yapmışlardır. Subaşlıların yanlarına adamlarını alarak mahkeme basıp Şer'-i Şerif'e hakaret edip reâyâdan bazılarını yaradıkları, Siverek beyine arz edildiği hâlde beyin, subaşı ve adamlarının firar ettiğini söyleyip haksızlıklar karşısında önlem almadığı gibi Siverek sancağında keyfi uygulamalarda bulunduğu divâna arz edilmişti. (BOA MD 3, h. 1, s. 1) Taşrada önemli görevleri yerine getiren devlet memurları yetki ve görevlerini adeta dokunulmazlık zırhı olarak görüp kanunsuzlukları için kılıf oluşturmuşlardır. Edirne yakınlarında Pınar kasabasında eşkıya suhtelerin bir erkek çocuğunu cebren kaçırırken, kasaba kadısı çocuğu eşkıya suhtelerin elinden kurtarmıştı. Ancak kadının, erkek çocuğu ailesinin izni olmadan kanunsuz olarak yanında tutarak çalıştırdığı divâna arz olunmuştu.

(BOA MD 3, h. 17, s. 5) Reşit olmayan bir çocuğun ailesinin izni olmadan kadının himayesinde çalıştırıp alıkoyması, yetkisini kötüye kullandığını göstermektedir. Bunun gibi Tamam Kadısı Mevlana, reâyâyâ çeşitli zulümler yaparak reâyâdan İbrahim'in Rus esirini zorla elinde almıştı. Mevlana, mahkemeye gitmeyip firar ederek reâyâyâyı mağdur ettiği gibi topladığı nüzül akçelerini de hazineye teslim etmemişti. Bunun yanı sıra mukâatada elde edilecek üç yüz bin akçelik yerleri mültezimlere vermeyip zimmetine geçirerek hazineyi zarara uğratmıştı. (BOA MD 12, h. 109, s. 51) Mevlana kadı, devlet erkininin kullanımında suiistimalde bulunmuş hem reâyâyâyı hem de devlet hazinesini zarara uğratmıştı.

Bürokraside mazuliyet devresinde[‡] olup da bu dönemde eşkıyalarla intisaplı olanlar da bulunmaktaydı. Ma'zul olan bürokratlar, ekonomik gerekçelerle eşkıyalarla iş birliği yaparak kanunsuz eylemlerde bulunmuşlardı. Bu bağlamda ma'zul kadı yanına Ekrad taifesinden elli kadar eşkıyayı alarak köyler basıp reâyânın mallarını çalıp yağma ve talan etmişti. (BOA MD 47, h. 80, s. 31)

Bürokratlar ile hizmetindekiler tebaaya en çok vergilerin toplanması hususunda zulmetmişlerdi. Divân-ı Hümâyûna sunulan arzların genelinde taşrada yapılan haksızlıkların yanı sıra vergilerin kanuna göre toplanmaması gelmekteydi. Bu bağlamda Tımaşvar beylerbeyine, defterdarına ve kadısına gönderilen hükümde; eyaletteki bazı emin, mültezim, subaşı ile il erlerinin, reâyâdan almaları gereken yıllık öşürleri aynî almadıkları, (BOA MD 23, h. 39, s. 80) Cesan Bedre Beylerbeyi ile subaşlarının bakla, soğan, hurma ve penbe gibi hububattan aynî almaları gereken vergileri zamanında almadıkları ve bunların başka bir zaman gelerek fazladan vergi toplayıp reâyâyâyâ zulüm yaptıkları belirtilmişti. (BOA MD 23, h. 391, s. 185) Osmanlı'da, tebaanın bazı sorumluluk ve görevleri yerlerine getirmeleri karşılığında avarız vergisi ile tekâlif vergilerinden muaf tutulacakları kanunla belirlenmişti. Buna rağmen Ergene kadısı, kanuna aykırı davranarak tebaanın bu vergilerden muaf olduklarına dair ellerinde emirleri olmasına rağmen çeşitli şekillerde tebaadan vergiler almıştı. (BOA MD 23, h. 87, s. 177) Mora'ya ağnam vergisini toplamak için giden mültezimler, sipahilerle iş birliği yaparak ağnam vergisi mükelleflerinden, külliyatlı miktarda rüşvet alıp vergiden muaf tutmuşlardı. Bunun gibi mültezimler, ağnam vergisine tabii olmayanlardan külliyatlı miktarda ağnam vergisi alarak görevlerini suiistimal etmişlerdi. Mültezimler tarafından zorla ağnam vergisine tabi tutulanlar, köylerinden göç etmek zorunda kaldıkları

[‡] **Ma'zuliyet (devresi):** Kadı, sancakbeyi, müderris gibi bazı devlet memurları iki yıl görev yaptıktan sonra iki yıl da azl edilmiş olarak tekrar görev beklerlerdi ki bu döneme ma'zuliyet devresi denirdi. Mehmet Ali Ünal, a.g.s., s. 450.

için devlet hazinesine zarar verilmişti. Merkezî yönetim bu nedenle mültezimlerin adaletli davranarak ağnam vergisini tahsil etmelerini emredilmişti. (BOA MD 24, h. 270, s. 99) Semendre beyine gönderilen hükümde ise ağnam vergisinin toplanmasında kanuna aykırı davranıldığı; iki koyuna bir akçe ile her üç yüz koyuna resm-i ağıl beşer akçe alınmadığı, satılan ya da ölen koyunlardan dahi ağnam vergisi alınarak reâyânın mağdur edildiği belirtilmişti. (BOA MD 26, h. 228, s. 87) Bunun gibi Tırhala sancağındaki mültezimlerden bazıları köylere giderek geçen senenin vergilerini defterden belirtilenden fazla alarak her hanede dörder yüzden fazla akçe alıp zimmetlerine geçirerek reâyâyâya zulüm yapmışlardı. (BOA MD 70, h. 172, s. 92) Hükümlerin genelinden de anlaşılacağı gibi tebaa en çok vergiler üzerinde istismar edilmiştir. Bürokratlar ile mahiyetindekiler usulsüz ve kanunsuz topladıkları vergileri, zenginlikleri için önemli bir kaynak olarak görmüşlerdir.

Taşrada tebaanın, devlet kapısının hizmetkârları olarak gördükleri bürokrat ve mahiyetindekilerin eşkıyalık bağlamında tebaaya zulümleri artarak devam etmiştir. Şöyle ki İznikmid, Yoros, Kandırı, Taşköprü ve Gekbuze kadılarına gönderilen hükümde Ordu-yı Hümâyûn'un hizmetindekiler, kasaba ve köylere girerek reâyâdan bedava arpa, saman ve ot almışlardı. (BOA MD 3, h. 98, s. 39) Sipahi Hüsrev ise reâyâdan Halil'in inek ve öküzlerini zorla alarak haksız kazanç sağlamıştı. (BOA MD 73, h. 76, s. 31) Yeniçeri Bekir, Bali ile voyvodanın, reâyânın akçe ve altınlarını alarak zulüm yapmışlardı. (BOA MD 73, h. 357, s. 153) Hassa Saraçlarından İbrahim ile Ahmet'in, Bolvadin ve Şuhud kazalarında kışlayacak develer için reâyâdan büyük kile ile arpa alıp develere yüklerken küçük kile ile hesapladıkları gibi kile hakkı adı altında fazladan arpa alarak haksızlık yapmışlardı. (BOA MD 12, h. 443, s. 212) Erdel Voyvodası, Solnak sancağına bağlı köylere giderek reâyâdan topladığı vergileri zimmetine geçirmişti. (BOA MD 27, h. 45, s. 14) Naib Mustafa ise görevini kötüye kullanarak reâyâyâya çeşitli eza ve cefa etmişti. (BOA MD 23, h. 670, s. 281) devlet kapısındaki görevlerini kötüye kullananlar taşrada reâyâyâya istedikleri gibi davranarak onları istismar etmişlerdi. Şöyle ki işgüzar bazı bürokratlar ile mahiyetindekiler zenginleşmek için gayri meşru yollarla mal kazanma gayretine girmişlerdi.

III. Murat döneminde Kanun-ı Kadim'in bozulması ile bürokraside yaşanan haksızlık, yolsuzluklar, rüşvet ve zimmet gibi suçlar artarak devam etmişti. Merkezî yönetimin taşradaki yöneticilere göndermiş olduğu hükümler, beratlar ve adaletnâmeler de bürokrasinin içine düşmüş olduğu kanunsuzlukları engelleyememişti. Diyarbakır beylerbeyi ile defterdarına gönderilen hükümde mukataa vergisini zimmetine geçiren sancakbeyinin haslarına, çavuş ve

sipahilerin timarlarına ve bölük halkının ulufelerine el koyarak zimmetine geçirdiği için zimmetine geçirdiklerinin alınması emredilmişti. (BOA MD 24, h. 273, s. 100) Sultanönü Sancakbeyi Mehmet Bey maiyetindekilerle her ay köylere giderek her hanede beş yüz ile altı yüz akçe alıp reâyâyâ zulüm yapmışlardı. (BOA MD 71, h. 243, s. 120)

III. Murat döneminde yoğunlaşarak artan bürokratların görevlerini suiistimalleri, III. Mehmet döneminde de eşkıyalık olaylarının önünün alınamamasına bağlı olarak devam etmişti. Bu bağlamda Ruha taraflarında Diyarbakır'a mukataa tahsiline giden sipahi ve kethüdaların, deftere ve kanuna mugayir davranarak reâyâyâ zulüm yapıp fazladan vergi toplamışlardı. Tahsildarlar, topladıkları vergilerin istedikleri kadarını hazineye gönderip kalan kısmını zimmetlerine geçirmişlerdi. (BOA MD 73, h. 78, s. 32) Tahsildarlar bir taraftan reâyâyâ geçim kapısı olarak görürlerken diğer taraftan devlet hazinesine teslim etmeleri gereken akçeleri vermeyerek devleti zarara uğratmışlardı. Böylece suiistimale dayalı olarak zenginleşmeyi amaçlamışlardı.

Taşrada devlet erkini kullanan bazı bürokratlar ile maiyetindekiler, tebaayı gelir kapısı olarak görmüşler ve yetkilerini yaptıkları haksızlıklar için bir kılıf olarak kullanmışlardı. Reâyâ ve berâyâ taşrada kendilerine zulüm yapanları Divân-ı Hümâyûn'a şikâyet etmişlerdi. Böylece; "...reâyâ ve berâyâ taşradaki devlet görevlilerinin haklarında vermiş oldukları kararlar karşısında çaresiz kalmamışlar; devlet yönetiminde en üst karar alma makamı divâna müracaat ederek haklarını meşru bir şekilde arayarak..." (Yılmaz, 2018, s. 5) isyan ve tuğyanda bulunmamışlardı.

(c) Bürokratların Eşkîyalarla İş Birliği Yaparak Eşkîyalık Olaylarını Geçim Kapısı Olarak Görmeleri

Taşrada önemli yetkilere sahip ehl-i örf ile ehl-i şer'den bazıları, kolluk güçlerince yakalanan eşkıyaların haklarında şer'le karar vermeleri gerekirken rüşvet alıp eşkıyaları serbest bırakmışlardı. Ma'arra sancağında yakalanan eşkıyalar, sancağın ileri gelenlerine rüşvet vererek kurtulmuşlardı. (BOA MD 3, h. 76, s. 31) Selanik sancağında eşkıyaların yakalanıp hapsedilmelerine rağmen ehl-i örften bazılarında rüşvet vererek salıverilmişlerdi. (BOA MD 12, h. 357, s. 169) Yakalan Zimmi Veledi Ala (?) eşkıyasının ise sorgusu sırasında nasıl daha önce yakalandığı hâlde kaçtığı sorulduğunda; arkadaşlarının asıldığını ve kendisinin de voyvodaya beş yüz akçe rüşvet vererek kurtulduğunu itiraf etmişti. (BOA MD 25, h. 297, s. 2738) Divân-ı Hümâyûn tarafından taşradaki görevlilere, eşkıyaların yakalanıp haklarından

gelinmesi için hükümler gönderilmişti. Taşradaki görevliler gönderilen hükümlere doğrudan karşı gelmeyip gelen hükümlerin tatbiki hususunda geçiştirici cevaplar vererek eşkıyalarla yapılan mücadeleyi savsaklamışlardı. Şöyle ki Selluriye Türkmenleri Ba'albek kazasındaki ekinlik yerlere koyunlarını sürerek zarar verdirmişlerdi. Türkmenleri teftiş için giden kadı, subaşıya karşı koyup isyan etmişti. Haleb beylerbeyine gönderilen hükümde eşkıyaların yakalanıp hapsedilmeleri emredilmesine rağmen kethudâ, eşkıyaları yakalamak için "Varalum, getürelüm" diye hile ile suçluları yakalamayıp emr-i şerife itaat etmemişti. (BOA MD 3, h. 104, s. 42) Kethudânın, eşkıyayı yakalama hususunda gayretli olmayışında, eşkıyalarla intisablı olması etkili olmuştur.

Taraklu, Göynik, Akyazı ve Ilıca kadı ve naibleri, kolluk tarafından yakalanıp mahkemeye getirilen eşkıyalardan "Sicil ve huccet[§] hakkı" adı altında bir miktar altın alarak serbest bırakmışlardı. (BOA MD 3, h. 196, s. 78) Kadı ve naibler kanunsuz davranarak aldıkları rüşveti, kanuna uygunmuş gibi gösterip hakları olduklarını belirtmişlerdi. Zağra Eskisi kadısının cinayet işleyip reâyâyâ zulmeden eşkıyalar hakkında şer'le muamele etmeyerek suçluları koruyup kolladığı divâna arz edilmişti. Merkezî yönetim, Yanbolu kadısına, Zağra Eskisi kadısının neden adaletsiz davranıp eşkıyaları himaye ettiğinin ayrıntılı olarak araştırmasını emretmişti. (BOA MD 3, h. 137, s. 57) Sipahi Bâyezid yanına oğlu ve kaynını alarak eşkıyalarla iş ve gönül birlikteliği yapmıştı. Bunlar köylere giderek yevmlü olduklarını söyleyip reâyâyâ zulüm yapmışlardı. Gökbaş ve Abdâl Zaviye Şeyhleri; "Bunlar yevmlü değildir" deyince, Gökbaşlı Zaviye Şeyhini kolundan yaralayarak reâyâyâyı soymuşlardı. (BOA MD 3, h. 199, s. 81) Sipahi Mehmet, köylülerin/reâyânın evlerini basıp yağmamıştı. (BOA MD 23, h. 271, s. 133) Bir diğer Sipahi Mehmet ise yirmi kadar eşkıya ile köylülerin/reâyânın zorla yiyecek, giyeceklerini alarak deve ile katırlarına el koymuştu. (BOA MD 73, h. 369, s. 157) Mehmet Çavuş da yanındakilerle köylülerin/reâyânın evlerini basıp yağmamışlardı. (BOA MD 73, h. 408, s. 174) Bu şekilde ümera ve tahsildarlar görevlerini suiistimal edip tebaada akçe ve mal toplayarak zenginleşmenin yollarını aramışlardı. (Akdağ, 2013, s. 276-277)

Yukarıda bahsedilen hükümlerin genelinde ehl-i örf ile ehl-i şer' hakkında Divân-ı Hümâyûn'a yapılan şikâyetler aynı suçlarla itham (Faroqhi , 2010, s. 61) edildikleri görülmektedir. Öyle ise taşrada devlet erkini kullanan bazı kötü niyetli bürokrat ve

---

[§] **Hüccet:** Hâkim huzurunda ikrar ve takrir ve akit ve vasi tayini ve bir hususa izin verilmesi gibi hükmü ihtiva etmeyen hususlar hakkındaki vesikalar hakkında kullanılır bir tâbirdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I., M.E.B Yay., İstanbul 1946, s. 865.

maiyyetindekiler hem devleti zimmetlerine geçirdikleri akçe ve mallarla zarara uğratmışlar hem de tebaayı gelir kapısı olarak görmüşlerdir.

XVI. yüzyılda özellikle eşkıyalık olaylarının artış gösterdiği bu yüzyılın ikinci yarısında bazı bürokratlar ile maiyyetindekiler aslî görevlerinden uzaklaşmışlardır. Bu bağlamda taşrada devlet erkini kullananlar, toplumun iktisadî, içtimaî ve kültürel yönden gelişip ilerlemeleri için çalışmaları gerekirken, buldukları makamları (şahsi menfaatleri peşinde koşarak) rant kapısı hâline getirmişlerdi.

2.1.3 Merkezi Yönetimin Görevlerini Suiistimal Eden Bürokratlara (Ehl-i Örf İle Ehl-i Şer') Karşı Aldığı Önlemler

(a) Merkezî Yönetimin Bürokratların Islahına Yönelik Te'dip ve Ta'zir Cezaları Vermesi

Merkezî yönetim, ehl-i örf ile ehl-i şer' hakkında Divân-ı Hümâyûn'a yapılan şikâyetlere binaen teftiş yapılmasını emrederek divâna yapılan arz-ı hâllere müsbet ya da menfî yönde karar vermişti. Taşradan divâna şikâyetler ya tebaa ya da ehl-i örf ile ehl-i şer' ile sabık ehl-i örf ya da ehl-i şer' tarafından yapılmıştır. Darende kadısına gönderilen hükümde Yeni-il voyvodası hakkında Begdili Cemaati ile Yeni-il kadısı ve yeni voyvodanın da şikâyetçi oldukları bildirilip sabık voyvoda hakkında adil olarak teftiş yapılması emredilmişti. (BOA MD 3, h. 84, s. 34) Merkezî yönetim, Divân-ı Hümâyûn'a yapılan şikâyetleri tetkik ve teftiş etmeden te'dip ya da ta'zir** cezaları vermemiştir. Ankara sancağındaki kadılara, bazı ehl-i örf ile ehl-i şer'in "Yevmlü teftiş ederiz" diyerek reâyâda akçe alıp zulüm yapmaları nedeniyle bu kişilerin hapsedilmeleri emredilmişti. Şayet mücrimler korunup kollanırsa görevlerinden azledilmekle kalmayıp çeşitli cezalara da çaptırılacakları da belirtilmişti. (BOA MD 3, h. 197, s. 79) İsaklu kadısı ile kazadaki bazı eminlerin eşkıya oldukları hakkında divâna yapılan arza binaen teftişin yapılarak kaza emininin eşkıya olması hâlinde Kıbrıs'a sürgün edilmesi emredilmişti. (BOA MD 27, h. 763, s. 321) Bunun gibi bürokratlar ile mahiyetindekilerden her kim olursa olsun eşkıyalarla intisaplı olanların sürgün edileceğine dair pek çok hüküm bulunmaktadır. Şöyle ki, Çavuş Veli'nin eşkıya ile iş birliği yapıp eşkıya olduğunun kesinleşmesi hâlinde Kıbrıs'a, (BOA MD 70, h. 376, s. 199) Ahmet ve Seydi Ali

---

** **Ta'zir**: Lûgatte med, red, icbar, tahkir, te'dib, hak üzere tevkif mânalarına gelen bu tâbir İslâm hukukunda hakkında muayyen bir hadd-i şer'î (şer'î ceza) olmayan cürümlerden dolayı Ulülemr (hükümdar, padişah) veya naibi tarafından tatbik edilen cezalar hakkında kullanılır ve ıstılahtır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, a.g.s., C. III., s. 427.

Çavuş'un eşkıyalarla iş birliği yapıp reâyâyâ zulüm yapmalarından dolayı zeametlerinin alınıp Kıbrıs'a sürgüne gönderilmelerine karar verilmişti. (BOA MD 73, h. 349, s. 109) Cessan Beyi Ali'nin haksız yere reâyâdan akçeler almasından dolayı yakalanıp hapsedilmesine daha sonra hakkında nasıl bir karar verilirse ona göre davranılması istenilmişti. (BOA MD 3, h. 212, s. 86) Ali Bey'in önce hapsedilip hakkındaki kararın daha sonraya bırakılması soruşturmanın neticesine göre kararın verileceğini göstermektedir.

Merkezî yönetim eşkıyalıkla mücadelede eşkıyaların cezalandırılmalarına oldukça önem vermiştir. Sancak subaşlarının, Havâs-ı Hümâyûn'a girip idam cezasını yerine getirmeleri yasaklanmasına rağmen eşkıyayı ele geçirip idam etme bahanesiyle hâslara girmişlerdi. Bu durumun divâna arz edilmesi üzerine buralarda kadı ve eminlerin idam cezasını icra edebilecekleri belirtilmişti. Ancak eminler, rüşvet alıp eşkıyaları salıverirler ise eminlerin idam edilmesi emredilmişti. (BOA MD 3, h. 355, s. 126) Merkezî yönetimin, idam cezasını vermede suçun işlenmesine mani olmakta önemli bir yaptırım unsuru olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

Merkezî yönetim tarafından taşradaki yöneticilere gönderilen emirlerde padişahın adaletinin yönetime hâkim olmasına ve eşkıyanın herhangi bir şekilde korunmamasına dikkat çekilmekteydi. (Faroqhi , 2010, s. 59) Bu mecrada görevlerini suiistimal eden devlet memurlarına ağır cezalar verildiği gibi idarî cezalar da verilerek haksızlıkların önü alınmaya çalışılmaktaydı. Bu bağlamda İmâdiyye Hâkimi Sultân Hüseyin Bey'e gönderilen hükümde Kethudâ Hacı Yunus'un sahte belge düzenleyerek haksız kazanç sağlaması üzerine dirliğinin alınarak hapsedilmesi cezasına çaptırılmıştı. (BOA MD 12, h. 330, s. 153) Bunun gibi Mehmet Çavuş'un azledilip suç dosyası ile yargılanmak üzere başkente gönderilmesi emredilmişti. (BOA MD 71, h. 60, s. 31) Boğdan'da Gümrük Emni Konstantin'in, zimmet suçundan dolayı görevden el çektirilip Galata'ya sürgün edilmesine karar verilmişti.(BOA MD 12, h. 112, s. 54) Hüseyin Çavuş'un, reâyâyâ zulmünden dolayı çavuşluk görevinden azledilmesi belirtilmişti. (BOA MD 23, h. 259, s. 260) Süleyman Çavuş'un timarının ve çavuşluğunun alınıp katledilmesine karar verilmişti. (BOA MD 73, h. 207, s. 87)

Yukarıdaki hükümlerin içeriğinde idarî cezaların aynı zamanda malî cezaları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda Sipahi Abdi'nin görevden azledilip timarının alınıp (BOA MD 48, h. 959, s. 327) naibin ulufesinin kesilmesi emredilmişti. (BOA MD 71, h. 2, s. 1) Verilen cezalar arasında genellikle "...dirlikten mahrum etme..." (Cezar, 1965, s. 91) cezası vardır. Merkezî yönetim bazen idarî ve malî cezaların yanı sıra ağır cezalar vererek

görevin kötüye kullanılmasının önünü almaya çalışmıştı. Şöyle ki Sipahi İbrahim'in, timarına el konulup şer'le hakkından gelinmesine karar verilmişti. (BOA MD 70, h. 159, s. 84)

Görevlerini suiistimal edenlere verilen adli, idarî ve malî cezaların yanı sıra ehl-i örf ile ehl-i şer'e nasıl davranmaları (ikaz mahiyetinde) hususunda hükümlerin son kısımlarında emirler bulunmaktaydı. Bu bağlamda deftere ve kanuna bağlı kalınarak reâyâda vergilerin toplanması sırasında fazladan bir akçe alınmaması belirtilmişti. (BOA MD 70, h. 109, s. 164)

Bürokratlardan bazıları bazen de iş birliği hâlindekiler ile de hareket edip görevlerini suiistimal etmişlerdi. Küffara zahire satılması kanunen yasak olmasına rağmen İslâm adlı Reisin Karasu Yenicesi Gümrük Emini Sarı Mustafa'ya yedi yüz akçe rüşvet vererek zahire kaçakçılığı yapmıştı. Bu hususta İslâm Reis ile Sarı Mustafa'nın yakalanıp davalarının görülmesi için başkente gönderilmesi emredilmişti. (BOA MD 12, h. 137, s. 63)

Osmanlı Devleti, bir tarafta eşkıyalarla iş birliği yapan ehl-i şer' ve ehl-i örf ile mücadele ederken diğer taraftan da kamu düzeninin bozulmasından istifade edip görevlerini suiistimal edenlerle de aynı mücadeleyi sürdürmek zorunda kalmıştı. Özellikle de taşrada ehl-i örf ve ehl-i şer'in haksızlık, yolsuzluk ile yağma ve talanları eşkıyalık olaylarının yoğunlaştığı zamanlarda daha da artmıştı. Bu bağlamda sancaklar arasında eşkıyaların ele geçirilmesinde de zaman zaman sorunlar yaşanmıştı. Çorum sancağındaki eşkıyaların takip edilmesi üzerine başka bir sancağa kaçmış oldukları için ele geçirilemedikleri divâna arz edilmişti. Merkezî yönetim sancaklar arasında eşkıyanın ele geçirilmesi hususunda yardımlaşmanın olması gerektiğini taşradaki ehl-i örf ile ehl-i şer'e emretmişti. Bu emre uymayanlar kim olursa olsun isimlerinin yazılarak divâna gönderilmesi belirtilmişti. (BOA MD 3, h. 493, s. 179)

XVI. yüzyılda Kanûnî'nin son dönemlerinde belirginleşen, II. Selim döneminde varlık gösteren, III. Murat döneminde yoğunlaşarak artan, III. Mehmet döneminde devleti ciddi olarak meşgul eden eşkıyalık olaylarına karışan bürokratlar ve maiyetindekilere (ehl-i örf ile ehl-i şer') karşı sürgün ve idam cezası gibi ağır cezalar verilmiştir. Bu cezaların yanı sıra ehl-i örf ile ehl-i şer'in ellerindeki mansıplar alınıp görevlerinden azledilmişlerdi. Bu bağlamda Merkezî yönetim, eşkıyalık olaylarından istifade ederek haksızlık yapıp buldukları makamları zenginleşmek için bir araç görenlere karşı taviz vermemiştir. (Yılmaz, 2017, s. 237) Kanûnî Sultan Süleyman'ın son zamanlarında (Akdağ, 2013, s. 265-266) ve III. Murat dönemlerinde yolsuzluk, iltimas ve rüşvet gibi suçları işleyenlere karşı sadece kolluk ve kanun bağlamında hareket edilmemiştir. Görevlerini suiistimal edip tebaaya zulmederek

haksız bir şekilde zenginleşen bazı bürokrat ve maiyetindekilere karşı da adaletnâmeler (Yılmaz, 2017, s. 202) yayınlamıştır. Böylece bürokratlar ile maiyetindekilerin adaletle hareket edip görevlerini yapmaları istenmiştir. Merkezî yönetim tarafından alınan tedbirlere rağmen bürokraside yaşanan kaos hem devletin enerjisini meşgul etmiş hem de tebaanın, devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmesinde sorunların yaşanmasına yol açmıştır.

3. SONUÇ

XVI. yüzyılda eşkıyalık bağlamında bürokratlar ile maiyetindekiler, görevlerini suiistimal ederek tebaaya pek çok zulüm yapmışlardır. Merkezî yönetim yapılan arz-ı hallere binaen bazı önlemler alarak bozulan kamu düzenini yeniden sağlamak için gayret sarf etmiştir. Taşraya gönderilen hükümlerin genelinde tebaa tarafından şikâyet edilen durumlar hakkında tahkikatın yapılması, suçun vuku bulması hâlinde ise örf ve kanuna göre davranılması gerektiği, taşradaki yöneticilere emredilmiştir. Merkezî yönetimin taşraya gönderdiği hükümleri/emirleri pratikte uygulamakla mükellef olan bürokratlar (ehl-i örf ile ehl-i şer') hükümleri yerine getirmede ihmalkâr davranmışlardır. Bürokrasinin bu şekilde hareket etmesinde; Kanuni'nin son dönemlerinde başlayıp II. Selim döneminde ivme kazanan, III. Murat döneminde tam anlamıyla ete kemiğe bürünüp taşrayı denetim altına alan ve III. Mehmet döneminde kontrol altına alınmasında oldukça zorluklar yaşanan eşkıyalık olayları etkili olmuştur.

Merkezî yönetim, aslî görevleri tebaanın huzurunu temin etmek olan bürokratlar ile maiyetindekilerden bazılarının suiistimallerine karşı onlara ağır cezalar vermiştir. Şöyle ki görevlerini suiistimal edenlere karşı idarî, malî cezalar verildiği gibi bazen de katl, idam, sürgün ve hapis cezaları gibi ağır cezalar tatbik edilerek bürokratik kaos önlenmeye çalışılmıştır. Bürokratlar ile maiyetindekilerden bazıları verilen cezaların ağırlığına rağmen görevlerini suiistimal etmede geri durmadıkları gibi eşkıyalarla ya doğrudan iş ve gönül birlikteliği ya da dolaylı yollarla aralarında bir bağ kurmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin bürokratik kaosu önlemede kanun ve asayiş bağlamında hareket edip suçlulara çeşitli cezalar vermesi, kaosun önlenmesinde yeterli olmamıştır. Bunda bürokratların yetiştirilmesinden, görevlere atanmalarına ve malî durumlarının düzeltilmesine kadar her bir Osmanlı padişahının gerekli tedbirleri almayışları etkili olmuştur. Merkezî yönetim sadece suç ve suçlu bağlamında hareket edip birtakım cezaî önlemlerle yaşanan kaosu bitirmeye çalışmıştır.

Taşrada yaşanan haksızlıkların merkezinde yer alan tebaa yaşadıklarını Divân-ı Hümâyûn'a arz-ı halde bulunarak haksızlıkların giderilmesi için çareler aramıştır. Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılın ikinci yarısında Bürokratik kaosun daha yoğun yaşanması tebaanın, devlete olan sadakatini sorgulamasına sebep olmuştur. Ancak tebaa, merkezî yönetimin aldığı tedbirlerin yetersizliği ile taşradaki görevlilerin suiistimal ve kanunsuzlukları karşısında kanunlara bağlı kalarak devlete isyan etmemiştir. Tebaa yaşadığı sorunlar karşısında pasif direnişte bulunarak (bürokratların yaptıkları zulümler karşısında) köylerini, tarla ve bağlarını terk etmek zorunda kalmışlardı. Bu bağlamda tebaayı bir gelir kapısı olarak gören bazı bürokratlar ile maiyetindekiler (ehl-i örf ile ehl-i şer') zulümlerine kılıf bulup özellikle vergiler üzerinde suiistimallerine devam etmişlerdi. Bu şekilde XVI. yüzyılda eşkıyalarla iş ve gönül birliği halindeki bürokratlardan bazıları, doğrudan devlet hazinesine de zarar vermişlerdir.

Merkezî yönetim tarafından çeşitli sebeplere bağlı olarak bürokratlar ile maiyetindekilerin (ehl-i örf ile ehl-i şer') kanunsuzluklarının engellenememesi, merkezî yönetimin tam olarak taşra yönetimine hâkim olamadığı gerçeğini de ortaya koymaktadır. Bu durum ise devlet içinde devlet gibi davranıp tebaaya zulüm eden bürokrasi sınıfının kanunsuz uygulama ve haksız kazançlarında; merkezî yönetimin zaafiyet göstermesinin etkili olduğunu göstermektedir. Şöyle ki merkezî yönetim, bürokratlar ile maiyetindekilerin (memurların); eğitimlerinden, atanmalarına, malî ve özlük haklarının düzenlenmesine kadar bazı uygulamaları reformist bir anlayışla çağın gereklerine göre düzenleyememiştir. Ayrıca XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan eşkıyalık olayları, malî buhranlar gibi devleti ciddi olarak meşgul eden olumsuz gelişmeler de bürokratlar ile maiyetindekileri (devlet memurları) de ciddi olarak etkilemiştir. Bu sebeple bunlar, görevlerini suiistimal ederek eşkıyalarla işbirliği yapıp rüşvet almışlar ve tebaayı gelir kapısı olarak görüp çeşitli suçlar işlemişlerdir.

Sonuç olarak XVI. yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi'nde yaşanan kaosta; merkezî yönetim tarafından taşraya gönderilen emirlerin pratikte uygulanmaması, klasik metotlarla yetiştirilip Osmanlı toprak düzeninden yaptıkları hizmetlere binaen vergilerden belirli oranda pay alan Osmanlı Bürokratları'nın, çağın gereklerine göre (eğitim-öğretim) yetiştirilemeyişleri, taşra yönetiminde yer alanların görevlerine son verilmesinin ardından herhangi bir yolunu bulup kısa bir zaman içerisinde tekrar görevlerine atanmaları ile bunların teftiş ve denetimlerinde yaşanan sorunlar vs. etkili olmuştur.

Merkezî yönetim yaşanan sorunlara son vermek için başta adaletnâme olmak üzere tebaanın arzlarına binaen taşraya pek çok hükümler göndermiştir. Taşraya gönderilen hükümleri/emirleri tatbik etmesi gerekenler, kendilerine gönderilen hüküm ve adaletnâmelere işlerlik kazandırmadıkları gibi zulümlerini artırarak da devam ettirmişlerdir. Böylece özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısında eşkıyalık olaylarının kontrolünün oldukça zor olduğu dönemde, taşrada örf ve töre (kanunlar ve normlar) bürokratlar ile maiyetindekiler tarafından askıya alınmış ve keyfi uygulamalarda bulunmuşlardı. Merkezî yönetim ise bunların, kanun tanımamaları ile yolsuzluklarına karşı etkili olamamış bu nedenle bürokratik kaos devam etmiştir.

KAYNAKÇA

A.DVN. MHM. **3**: 1, 5, 12, 31, 34, 39, 42, 57, 78, 79, 81, 86, 123, 126, 176, 179.

A.DVN. MHM. **12**: 51, 54, 63, 153, 169, 211, 212, 238.

A.DVN. MHM. **23**: 80, 133, 177, 185, 198, 281, 260, 308.

A.DVN. MHM. **24**: 99, 100.

A.DVN. MHM. **25**: 2738.

A.DVN. MHM. **26**: 87.

A.DVN. MHM. **27**: 14, 281, 286, 321.

A.DVN. MHM. **47**: 31, 132.

A.DVN. MHM. **48**: 327.

A.DVN. MHM. **70**: 84, 92, 94, 164, 199.

A.DVN. MHM. **71**: 1, 31, 120.

A.DVN. MHM. **73**: 31, 32, 87, 109, 153, 32, 157, 174.

AKDAĞ, M., (2013), **Türk Halkının Dirlilik ve Düzenlik Kavgası “Celâlî İsyânları”**, II. Baskı, (Yapı Kredi Yayınları), İstanbul.

BARKEY, K., (2011), **Eşkîyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, Çeviren: Zeynep Altok, (Tarih Vakfı Yurt Yayınları), II. Baskı, İstanbul.

CEZAR, M., (1965), **Cezar, Levendler, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları**, (Çelikkilt Matbaası), İstanbul.

EMECEN, F. M., (2011), **Osmanlı Klasik Çağında Devlet ve Toplum**, (Timaş Yayınları), İstanbul.

FARQHI, S., (2010), **Devletle Başa Çıkmak (Osmanlı İmparatorluğu’nda Siyasal Çatışmalar 1550-1720)**, (Alfa Yayınları), İstanbul.

GÖKBİLGİN, T., (1967), **Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış**, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları), İstanbul.

İNALCIK, H., (2000)., **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300–1600)**, Çeviren, Halil Berktaş, Cilt 1, (Eren Yayınları), İstanbul.

İNALCIK, H., (2009)., **Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)**, Çeviren: Ruşen Sezer, XIV. Baskı, (Yapı Kredi Yayınları), İstanbul.

ODABAŞI, F., (2013), Odabaşı, “Koçi Bey Risalesi'nin Sosyolojik Analizi”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Cilt 7, Sayı 14, İstanbul, ss. 233-272.

ÖZ, M., (2010), **Kanun-ı Kadîmin Peşinde Osmanlı'da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları**, IV. Baskı, (Dergâh Yayınları), İstanbul.

ÖZTÜRK, N., (2012), **Çadırdan Saraya 14-15. Yüzyıl Osmanlı Devlet Düzeni**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.

PAŞA, M. N., (1992), **Netayic'ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi**, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, Cilt: I-II, III. Baskı, (T.T.K Yayınları), Ankara.

PAKALIN, M. Z., (1946), **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I., (M.E.B Yayınları), İstanbul.

PAMUK, Ş., (2013), **Seçme Eserleri I, Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, Çeviren: Gökhan Aksay, IV. Baskı, (Türkiye İş Bankası Yayınları), İstanbul.

UZUNÇARŞILI, İ. H., (2011), **Osmanlı Tarihi**, I. Cilt, (T.T.K Yayınları), 10. Baskı, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İ. H., (2011), **Osmanlı Tarihi**, III. Cilt, , I. Kısım, (T.T.K Yayınları), 10. Baskı, Ankara.

ÜNAL, M. A., (2011), **Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü**, (Paradigma Yayınları), İstanbul.

TABAKOĞLU, A., (2005), **Toplu Makaleler I, İktisat Tarihi**, (Kitabevi Yayınları), İstanbul.

YILMAZ, S., (2017), **III. Murat Döneminde Divân-ı Hümâyûn Gündeminde Osmanlı Köyü ve Köylüsü**, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

YILMAZ, S., (2018/2), “III. Murat Döneminde Eşkîya Suhtelerle Yapılan Müzakere Üzerine Bir Değerlendirme”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XLV, ss. 61-82.

YILMAZ, S., (2018), “III. Murat Döneminde Anadolu ve Rumeli'deki Eyaletlerdeki Örnekler Işığında Reâyâ, Arasındaki Sorunların Divan-ı Hümâyûn'a Yansımaları Üzerine Değerlendirmeler”, **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C.V, s. 17, ss. 260-276.

MAKALE / ARTICLE:

KEY PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF IT INTEGRATION IN HIGHER EDUCATION

Tetyana TARNAVSKA*, Nataliia GLUSHANYTSIA**

ABSTRACT

The article highlights general pedagogical principles focused on training specialists in a higher educational institution in the context of the use of information technology. The authors define didactic principles which determine education content, analyse their practical implementation. The study argues that the effectiveness of the use of information technology is ensured by the scientifically based combination of traditional and innovative teaching methods. It confirms the idea that there is an inextricable link between the use of pedagogical and modern information technologies in education. Since knowledge, unlike traditional skills rapidly becomes obsolete, the main task in education is to develop the ability to learn and think critically. A fundamentally new approach to learning, which is called “constructivist didactics”, was revealed. The essence of this direction in didactics is that knowledge cannot be transferred from teacher to student and cannot be found in a book. The authors proved that it can be developed in the course of the relevant activity, on the basis of one’s own interests, abilities, and on the peculiarities of one’s intellect. Special attention is paid to the various forms of students’ productive activity and their self-organization in the learning process. The conditions of efficient development of critical thinking were determined, namely: the students should be prepared for the topic of discussion well in advance; have sufficient level of maturity; are independent in acquiring knowledge, be able to formulate a problem and find their own arguments.

Keywords: Didactic principles; Information technology; Higher education; Pedagogical principles; ICT.

---

* Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, email: tarnavskaya@ukr.net, ORCID Number: 0000-0002-7397-6181.

** Assistant Professor, National Aviation University, email: nat4848@ukr.net

1. INTRODUCTION

Information technology and education are interconnected notions which contribute to human progress. Education used to focus on learning and teaching but information technology influenced greatly the aims, methods and perceived potential of education. Information technology enables the access to databases, provide the quick exchange of information between researchers making the basis of education. Therefore, information technology changes the teaching staff's role and requires teaching staff to get new variety of skills, namely: to teach students to find and analyse the information, to create, integrate and apply knowledge. Information technologies have both positive and negative impact on education. The positive sides are: globalization, enhanced teaching and learning, distance learning and online education. The negative ones are: declining writing skills, lack of concentration, increasing cases of cheating. However, technologically equipped education must be introduced. Information technology competence is considered to be one of the means of other competencies formation. The increasingly rapid development of information technology requires the education system to be adapted to the information society. The demand for specialists able to update their skills throughout their entire career and learn new technologies has increased sharply. The peculiarity of the modern era is that information technology has covered all areas of life and radically changed the nature of work. Educational institutions, which could not keep step with the times for various reasons now are faced with a problem how to break the vicious circle that exacerbated the conflict between irreversible global information society and insufficient information literacy as well as poor financial support for the implementation of new technologies. How to survive and become competitive in the education market? At first glance it may seem that things are not so bad. Educational institutions have created their websites; educational resources of the Internet can satisfy any needs. But studies have shown that the use of information technology in the educational process is spontaneous, both by students and by teachers. Therefore, both the methodology and educational institutions must be changed at the organizational level.

Clearly, not every university can compete with the institutions such as Monash University known for the 3D Applied Laboratory for Immersive Visualisation Environments, National University of Singapore using The Integrated Virtual Learning Environment (IVLE), or Columbia Business School providing their students with clickers not only to allow professors

to monitor attendance, but to allow students to instantly and anonymously answer questions, and to spur classroom discussion that is not dominated by a vocal few.

Nevertheless, all the universities use technologies in one way or another to make their graduates competitive in the global labour market. The effectiveness of the use of information technology is ensured by the scientifically based combination of traditional and innovative teaching methods. Education content is determined by didactic principles. The process of education is planned, organised and developed through the didactic principles. Their objective is to optimise the educational system. It is necessary to stress out the fact that there is a strong connection between the didactic and pedagogical principles, however one should distinguish them. The reason is that the difference between them is oriented at the practical part of an educational approach. Didactic principles are being improved depending on the historical features of the development of society and on the level of development of science and culture in it. Transformations in society change didactic tools, methods and forms of education and influence pedagogical technologies. The traditional educational environment is being transformed into a qualitatively new one, the filling of which with information technologies is steadily growing and changing. However, this is not about replacing traditional didactic principles with new ones, but about refining and filling them with a content that would allow them to be used effectively in new conditions. Mechanical application of traditional forms and methods in the new conditions or ignoring the didactic principles of learning leads to the decline in the quality of education. According to N. Yelland (2006), ICT in education means more than making learning activities digital, it means creating “contexts for authentic learning that use new technologies in integrated and meaningful ways to enhance the production of knowledge and the communication and dissemination of ideas”.

The aim of the article is to highlight general pedagogical principles focused on training specialists in a higher educational institution in the context of the use of information technology.

2. DIDACTIC PRINCIPLES

2.1. The principle of conformity of the didactic process and the didactic system to the laws of teaching

Using the information technologies contributes to implementation of the principles of conformity of didactic process and didactic system to the sector of pedagogy. This principle

enables to increase the efficiency of the teaching and learning process through raising cognitive activity of students, motivation of their positive attitude to the process of getting knowledge. Individual approach to each student is of great importance. The principle of conformity of the didactic process and the didactic system to the laws of learning is top priority because it indicates the need to organize the educational process in accordance with its both external and internal laws. The external laws depend on the on social processes, political situation and level of cultural development in society, and internal ones are related to goals, methods and forms of education.

According to this principle, students should master the content of an academic discipline in stages. The introduction of IT into the educational process is also carried out in stages, providing the groundwork for successful completion of each subsequent stage tasks.

2.2. The principle of the conscious and active participation of students in the education process

Conscious learning increases intellectual students' capacities and enables purposeful perception and comprehension of the material. Activity (intellectual, emotional and speech) implies regular accumulation of knowledge and active students' participation in the educational process. This principle is based on the laws established by science:

- human education consists of deeply and independently meaningful knowledge acquired through the intense exertion of one's own mental activity;
- conscious mastering of knowledge depends on a number of conditions and factors: the motives of learning, the level and nature of the cognitive activity of students, the organization of the educational process and the management of the cognitive activity of students, the methods and means of teaching used by the teacher, etc.;
- own cognitive activity is an important factor in learning and has a decisive influence on the pace, depth and strength of mastering educational material.

The practical implementation of this principle is carried out by observing the following learning rules.

- A necessary condition for conscious learning is clear understanding of the goals and objectives of the forthcoming work.
- Nothing must be done mechanically without getting ready beforehand.

- Unknown should be logically linked to the well-known: where there is no logical connection between acquired and assimilated knowledge, there is no conscious learning.
- Students should be put in situations that require them to discover and explain discrepancies between observed facts and their knowledge. Training will become more successful if each rule is accompanied by the number of examples so that it becomes quite clear how its application is diverse.
- One of the most important skills is the ability to find and distinguish between the main and the secondary, concentrate on the main, understand and assimilate it first. The number of examples should be optimum so that they do not overshadow the essence of the main idea.
- Nothing should be taught relying on just one say. Proofs based on sense and reason are indispensable.
- Understanding of cause-effect relationships is an essential condition for developmental learning.
- Everything that is taught must be grounded by evidence and therefore beyond reasonable doubt.
- Practicing is more important than retelling.
- The true knowledge will have the power of persuasion and be a guide to action.
- Students should be taught to think and act independently without prompting, retelling and copying.
- In-depth analysis of problems provides development of creative thinking.
- Cognitive tasks should be solved in several logically different ways.
- Providing students with cognitive tools and teaching them to use these tools systematically to solve real-life problems and manage change will help to prepare creative and critical thinkers.

A great deal is being written and said about this principle (Komensky, Locke, Rousseau, Pestalozzi, 1981; Diesterweg, 1956; Ushinsky, 1946) and other scientists. The first one who called it as a general pedagogical principle was J.A. Komensky (2006). He considered visualization the golden rule of learning. It has been scientifically proven that the greater the number of sense organs involved in the perception of educational material, the stronger it is fixed in students' memory.

People think not in words but in images, which confirms the importance of visual perception in the process of human knowledge of the world and the leading role of the image in professionally significant information (Данилова, Е., Пудловски, З., 2008). It is necessary to get students ready for the working in the increasingly visual world. It means developing their visual intelligence and ability for effective visual communication.

Visualization enriches the range of ideas, makes learning more accessible, specific and interesting, develops observation and thinking. At the same time, it is important to emphasize that the use of visual aids is not just to illustrate the words of the teacher, but a source of knowledge that students acquire independently.

Not so long ago, we had to use real objects, models, copies and images of objects for clarity (Komensky, 1940). Nowadays information technologies reveal unprecedented possibilities for the implementation of this principle. An integral feature of teaching today is the multimedia means of displaying information. They provide deeper understanding of the discipline content, diversify teaching methods and forms of learning materials, and make it easier to switch students from one activity to another thereby contributing to the development of their attention and interest in the issue being studied. We can simulate three-dimensional objects and use them for immersion into virtual reality. Students become direct participants in an event and are now able to interact with virtual objects. Three-dimensional modelling is widely used in education: from a variety of simulators to virtual laboratory work. Examples include Monash (Melbourne), National University of Singapore, Columbia University (New York), and others that use the Virtual Learning Environment.

Seamless integration within the existing learning management system (LMS) can also be provided by, for example, PlayPosit (<https://learn.playposit.com/learn/highered>).

Their interactive videos are an effective way to accelerate learning by improving retention. PlayPosit's system allows students to pause, review, and repeat content at their own pace. Student discussion and notes foster engagement. It also allows instructors to embed website content, feedback, and a plethora of integrations ranging from reflective pauses to threaded discussions. What is particularly noteworthy, video content can be adapted for students with disabilities and English Language Learners. Closed captioning is simplified, and images can be used to reinforce concepts.

Numerous studies confirm that in the learning process, mental activity of students must be developed. They must learn to independently analyse the phenomena, understand their inner essence and come to an understanding of the patterns that they can then use in practice. It is necessary to form beliefs through the cognitive activities instead of accumulating formal knowledge. Knowledge is only a means of learning to act.

On the other hand, practice has shown that the introduction of information technology in learning, along with positive aspects, has some negative impact on the process of implementing the principle of activity. L. Beliovskaya (2012) draws attention to the fact that students' ability for independent creative thinking is weakened since computer programs are characterized by digitalization that means adaptation of human thinking to certain rules and models, and orientation to formal logical structures. Gaining knowledge mediated by the minds of software developers who strive to make their product simple and easy, students are excluded from direct research of reality. This makes them passive in their learning. Therefore, the search for effective ways of implementing the principle of activity is an important task of introducing information technologies into the educational process.

2.3. The principle of accessibility and individuality

The didactics' activity organisation "should be made taking into account the peculiarities of age and the individual characteristic of students, of their real intellectual and physical possibilities: age, sex, level of anterior training, physical and intellectual potential, motivational level, their attitude towards discipline" (Bocoş & Jucan, 2008, p. 54). Accessible does not mean easy. Students must be able to overcome the complex tasks independently (Golub, 1999). Thus we must provide them with rational ways and methods of learning for the assimilation of knowledge. This contributes to the enhancement of their cognitive abilities and fosters their creative activities necessary for making extraordinary decisions in their future.

The accessibility rules formulated by J.A. Komensky (1940) state: from easy to difficult, from known to unknown, from simple to complex. With the development of the education system, the list of rules is being adapted. Here are some of them we consider the most important:

- while developing learning material, we should consider the full range of human diversity with respect to ability, language, culture, gender, age and other forms of human difference (<https://handbook.floeproject.org/index.html>).

- students must be prepared to study the subject;
- it's important to take into account the life experience of students, their interests and developmental characteristics;
- the content and teaching methods should be ahead of the level of the trainees' development;
- individual rates of learning should be considered;
- optimal pace of the educational process should be provided;
- there should be a certain intensity in learning;
- the skill of applying knowledge is to be developed in small steps, which will increase for generalization;
- methods of analogy, comparison, juxtaposition and opposition should be widely used;
- bright students are better to be involved in the study of new and complex material, and medium and weak can be more involved when fixing the knowledge;
- the general patterns should be illustrated by examples from each school subject.

2.4. The principle of scientific approach

The main idea of the principle of scientific approach is that everything in this world is subject to law and understanding the laws is necessary for everyone living in modern society. *The principle requires the content of education to be based on scientific knowledge. It enables the students critically comprehend the surrounding reality.* One of the rules of this principle states that students should be provided with the methods of scientific research. The implementation of the principle of scientific approach in higher education is of particular importance since participation of students in the implementation of scientific and technological research and introduction of research results into practice are the necessary components of the educational process (Положения, 2010). As for the content of teaching material, the information must be scientifically verified.

The use of technology in education should meet the following didactic requirements to the educational material (Table 1).

DIDACTIC REQUIREMENTS FOR TEACHING MATERIALS				
Expediency	Sufficiency, clarity, completeness, modernity and structuring	Multi-layer as for complexity	Timeliness and completeness of control questions	Interactivity, the possibility of choosing work schedules

Table 1. Didactic requirements for teaching materials.

2.5. The principle of systematicity and consistency

The idea of this principle is that the parts of the information content must be organised into an educational logic, in logical sequences. It provides the systematic getting of information. The introducing of new educational paradigms results in an efficient continuity of the educational process. The principle of systematicity and consistency is based on the fact that in learning, as in nature, everything should be interconnected and expedient. This principle implies continuity in the learning process, i.e. the logical sequence of the presentation of educational material and the interdisciplinary coordination at different levels of education.

A great deal is being written and said about the need for appropriate training of teachers, but we should keep in mind that dealing with only computer illiteracy will not solve the problem, in the meantime ensuring information literacy requires much more effort and systematic action.

Systematic thinking should be provided by interdisciplinary connections, which is possible only within the system, and information technologies are an effective means for establishing such connections.

However, an analysis of the process of introducing information technologies into the educational process showed that, despite the growing rates of ICT in education, the role and place of information technologies in the educational process are not clearly defined; there

is no systematic and regular use of them, which makes it impossible to consolidate the skills and abilities to work with them. Their relationship with each other and with other means of training is not defined.

Insufficient technical equipment at universities leads to a violation of the didactic principle of systematicity and consistency in the use of information technology in the educational process. Furthermore, an excess of information complicates the systematization and quality control. In that regard, the issue of creating information flow systems and the subsequent control of their movement is currently topical.

2.6. Principle of the connection between theory and practice

The principle makes the student's ability to quickly and effectively adapt to the complex and changeable processes of modern society. Application of this didactic principle in teaching and learning process balances the theoretical and practical aspects in education. Thus, learning acquires practical sense. Students practical work training is of great importance for the implementation of the principle of systematicity and consistency since they can apply their theoretical knowledge there. The significance of such a connection is emphasized by the introduction of an independent principle of the connection between theory and practice.

Cooperation between universities and industry, involving the revitalization of innovation is one of the main priorities of modern education. The formation of an integrated system “education – science – technology – innovation – production” is an effective way to increase the competitiveness of a country.

2.7. The principle of developing a thorough knowledge, skills and abilities

The principle of developing a thorough knowledge, skills and abilities means the ability, if necessary, to reproduce what has been learned and to use appropriate knowledge in practical activities. *Students must be able to connect new knowledge with the “old” in long term memory.* Traditional (reproductive) learning, which focuses on memorization through repeated repetitions, ensures the development of mechanical memory. However, numerous scientific studies have focused on the need to develop not only mechanical, but also logical memory based on mental activity. It is important that the student memorize key concepts; having a culture of mental activity, he will be able to independently substantiate new concepts and analyse facts.

It's a well-known fact that knowledge should be firmly fixed in the students' memory. The main idea of this principle is that proper learning occurs if students show the intellectual and cognitive activity. Students' individual features should be taken into consideration while the teaching material is developed. The goal is achieved when the material is structured, the most important points are highlighted, and a logical connection is clear. The systematic control of the results of learning should be provided by regular testing and marking. The fundamental didactic principles can only be efficient, if all of them are kept.

2.8. Principles of motivation

Teachers can affect their students' level of motivation by choosing their teaching style and teaching materials, their attitude to students and the ability to inspire and the meeting the principles of motivation. There are some of them.

- It is very important to have a purpose. Necessity is a great forcer. The work relevant to students' lives will promote their persistent effort and favourable attitudes toward learning.
- Incentives, like privileges and sincere praise, motivate students. Approval is a strong motivator. Self-motivation without rewards and satisfaction in learning does not always succeed. But if it does, internal motivation usually lasts much longer. Extrinsic motivators include parental expectations, expectations of other trusted role models and earning potential of the course of study.
- The goals must be realistic for the student. Certain skills and knowledge are necessary to complete their work and achieve their goals.
- Clear instructions also motivate students. When they understand exactly what they have to do to complete the task, they take it seriously, with interest and confidence.
- The environment is a great tool for focusing the student's attention on the task. Warm and friendly environment with two-way respect is the best motivator.
- Bring fun to the class and none of your students will be off task. Classes must be memorable, filled with games and competitions.
- Involve students in collaborative activities. When students work together, motivation and achievement both soar.
- Giving the students the opportunity to shine will inspire them greatly.
- Provide them with more information than they can find in their textbooks or easily find on the Internet.

- Try not to interrupt and overcorrect the mistakes when students are speaking in front of the class. Make notes and turn to them later.
- Become a role model for your students. Your motivation will definitely motivate them.
- Let your students choose tasks and projects topics that interest them, and they will do the assignments properly.

Some more principles from J. G. Thompson
<https://juliagthompson.blogspot.com/2011/03/ten-principles-of-motivation.html>:

- Activities that involve higher-order thinking skills will also motivate the learners. Students find open-ended questions and critical thinking more engaging than activities involving just recall of facts. Rote drills do have a place in any learning environment, but few kids are really inspired by them. Work that requires higher-level thinking skills will move your students in the right direction.
- Another important component of motivation is curiosity. When students want to learn more about a topic, they will tackle challenging assignments in order to satisfy their curiosity. Even something as simple as asking a provocative question to get students thinking in a new way can spark curiosity.
- A combination of extrinsic and intrinsic rewards increases student focus and time on task behaviour. When used separately, both types of rewards motivate students. However, when teachers combine them, the effect is much greater.

The principle of stimulating and motivating a positive attitude to learning. With traditional learning, two groups of motivation are formed (Gordashnikov, 2009; Stolyarenko, Samygin, 2005): (1) direct motivation (curiosity, not a cognitive interest yet); (2) promising motives (cognitive activity is a means of achieving a goal that is outside of the cognitive activity itself). With active forms of learning, a new group emerges - cognitive-motivating motives for the disinterested search for knowledge, truth. Interest in learning arises in the process of mental labour associated with the search for solutions to the problem.

Among the features of the motivation of students' learning activities is the emergence of a pronounced desire for education, which will ensure competitiveness in the modern labour market with its high demands on the level of computer and information literacy; strengthening of the installation on material security through successful professional activities; intertwining of cognitive motives with the motives of professional self-determination and self-development.

The introduction of information technologies in the educational process is an effective tool for the implementation of this principle, provided that all groups of learning motifs (social, professional, and cognitive) are taken into account and the requirements conducive to the development of student motivation are met. For example, when using educational IT software I. Uskov (2006) highlights a number of such requirements as providing an intuitive navigation and self-monitoring system; creating a positive emotional background, etc.

3. CONCLUSION

Didactic principles, which are realised in interdependence, make a system, according to which educational activity is designed. This set of principles regulates the process of learning and teaching. There is an inextricable link between the use of pedagogical and modern information technologies in education. Since knowledge, unlike traditional skills (which change very slowly), rapidly becomes obsolete, the main task in education is to develop the ability to learn and think critically. There are some of the ways to achieve this goal, namely project-based learning, organizing various dialogues and discussions, concept formation methods and critical thinking technology. All of them reflect a fundamentally new approach to learning, which was called “constructivist didactics”. The essence of this direction in didactics is that knowledge cannot be transferred from teacher to student and cannot be found in a book. It can be developed in the course of the relevant activity, on the basis of one’s own interests, abilities, and on the peculiarities of one’s intellect. Therefore, in this approach to learning, special attention is paid to the various forms of students’ productive activity and their self-organization in the learning process. The role of teacher has also changed from the source of information to the organizer of students’ activities and the consultant. The development of critical thinking is efficiently carried out with the help of the technology of discussions, and the following conditions should be met: the students should be prepared for the topic of discussion well in advance; have sufficient level of maturity; are independent in acquiring knowledge, be able to formulate a problem and find their own arguments.

REFERENCE LIST

- Bocoş, M. & Jucan, D. (2008). The fundamentals of pedagogy: The theory and the methodology of the curriculum. Didactic reference points and instruments for the training of teachers. Piteşti: Paralela 45 Publishing House. (in Romanian).
- Sämtliche Werke, Bd 1–10, B., 1956–69; Schriften und Reden, Bd 1–2, B. – Lpz., 1950; в рус. пер. – Руководство для немецких учителей, М., 1913; Избранные педагогические сочинения, М., 1956.
- THOMPSON J. G. The Ten Principles of Motivation (2011). Retrieved from <https://juliagthompson.blogspot.com/2011/03/ten-principles-of-motivation.html>
- Yelland N. Changing worlds and new curricula in the knowledge era. Educational Media International. 2006; 43, 121–131.
- Велика дидактика. Закони добре організованої школи / Я. А. Коменський // Коваленко, Є. І. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна; М-во освіти і науки України, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. - К.: Центр учбової літ-ри, 2006. – С. 155-185.
- Голуб, Б. А. (1999) Основы общей дидактики: Учебное пособие. – М.: Гуманитарный изд. центр «Владос».
- Гордашников, В. А., Осин, А. Я. (2009) Образование и здоровье студентов медицинского колледжа. – М.: Академия Естествознания. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rae.ru/monographs/77>
- Данилова, Е., Пудловски, З. (2008) Развитие навыков профессиональной коммуникации в инженерном образовании // Высшее образование № 10. – С. 50.
- Дидактические принципы: (отрывки из «Великой дидактики») (1940) / Я.А. Коменский; вступ. А. А. Красновский. – М.: Наркомпрос.
- Положення про дослідницький університет (2010): постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2010 р. № 163 // ВВР. № 25.
- Столяренко, Л. Д., Самыгин С. И. (2005) Педагогика: 100 экзаменационных ответов. Экспресс-справочник для студентов вузов. Издание 4-е, испр. и доп. М.: ИКЦ МарТ; Ростов-на-Дону: Издательский центр МарТ.
- Усков, И. В. (2006) Информационно-коммуникационные технологии как средство развития мотивации учебной деятельности студентов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Рязань.
- Ушинский, К. Д. (1946) Избранные произведения. Вып. 3. Принципиальные вопросы русской педагогики. – М.; Л.: Изд-во АПН.

Geliş Tarihi / Application Date: 19 Kasım 2019 / November 19, 2019
Kabul Tarihi / Acceptance Date: 1 Aralık 2019 / December 1, 2019

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK

REVIEW:

İSTANBUL’LA YÜZLEŞME DENEMELERİ: ÇEPERLER, HAREKETLİLİK VE KENTSEL BELLEK

Albeniz Tuğçe EZME GÜRLEK*

KİTAP KÜNYE:

Yazar: Jean-François Pérouse

Kitabın Adı: “İstanbul’la Yüzleşme

Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek”

Yayınevi: İletişim Yayınları

Basım Yeri: İstanbul

Basım Yılı: 2011

ISBN: 9789750508677

* Araştırma Görevlisi, Kentleşme ve Çevre Sorunları ABD, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi; Doktora Öğrencisi, Şehircilik Doktora Programı, Fen Bilimleri Enstitüsü, MSGSÜ, İstanbul, Türkiye. E-posta: albenizezme@yahoo.com, ORCID Number: 0000-0002-5818-2471.

Bu çalışma, Jean-François Perouse tarafından yazılan “*İstanbul’la Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek*” kitabının metodolojik açıdan tartışmasını içermektedir. Çalışmada aynı zamanda, kitapta söz konusu metodolojik yaklaşımlar üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Jean-François Perouse tarafından yazılan ve 2011’de İletişim Yayınları tarafından ilk kez basılan, “*İstanbul’la Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek*” adlı kitap; kent olgusu üzerinden kentsel bellek, kentte hareketlilik, çeper, göç, kentsel ayrışma ve kentsel dönüşüm kavramlarının varlığını ve önemini yeniden düşünmeye davet etmektedir. Kent üzerine düşünen tüm sosyal bilimcileri, kent merkezinden çıkarıp kentsel nüfusun çoğunluğuna ev sahipliği yapan çepere taşıyan kitap, aynı zamanda da araştırma yöntemlerinin merkezinden çıkıp alternatif araştırma yöntemlerine dair yeni ufuklar aralamaktadır. En önemlisi de, kentsel planlama eğitimi alan sosyal bilimcilerin akıllarında bolca soru işareti ve ünlem bırakmaktadır.

1964’te Lyon’da dünyaya gelen ve 18 yıl kadar şehrin banliyösünde yaşayan Perouse, 1989 yılında Ankara’nın başkent olma hikâyesi üzerine bir doktora tezini yazmaya karar verip Ulus’a taşınır ve 1994 yılı ile birlikte İstanbul’u da gözlemlemeye başlar. 1999 yılından bu yana, yazarın İstanbul çeperleri ile ilişkisinin süregeldiğini ve bu uzun tanışıklıktan kaynaklı olarak bu kitabın son 20 yıllık İstanbul çeperleri güncesinin bir derlemesi olduğunu söylemek yanlış olmaz; fakat eksik kalır. Çünkü yazar, zaman zaman, Tarlabası ve Fatih gibi çeperden merkeze dönen çalışmalarla da kitabı ve kentsel çalışmalarda alternatif metotları beslemektedir. Yazarın yeni oluşan bölgeyi arşınlayıp, ulaştığı bilgileri belgeleyerek başlayan serüveni, diğer bir yandan da başka bir ispata meydan okumuştur. Yazarın anlatımıyla, “Batılı doğubiliminin tahayyül ettiği, tek bir karede dondurduğu İstanbul ile 1980’lerden beri şekillendirilmiş İstanbul metropolü arasındaki uçurum” (2014:11) daha da dikkatini çekmiş ve keşfedilmeye hazır bir labirent gibi beklemektedir. Yine kendi tanımlamasıyla, yazar “merkezperver” araştırmalardan sıkılmış, herkesin gösterdiği İstanbul’dan öte saklı olanı, bilinenin tekrarından öte bilinmeyeni, merkezde olandan öte kıyıda kalanı göstermek istemiştir.

Toplam dört bölümden oluşan kitap, “*Bir Arnavutköy Daha Var*” ve “*Büyüyü Bozma Pahasına, İstanbul Yaklaşımını Merkezden Çıkarmak*” adlı giriş yazısı mahiyetinde iki başlıkla bizi karşılamaktadır. “*Bir Arnavutköy Daha Var*” başlığı ile herkes tarafından bilinen

ve sevilen sahil kıyısındaki eski yerleşim yeri olan Arnavutköy dışında çeperde görmezden gelinen Arnavutköy'e gönderme yaptığı bölümde yazar, Türkiye'deki araştırmalarına nasıl başladığını ve bu çalışmanın hangi olaylar dizisi ardından ortaya çıktığını özetlemektedir. Satırlar arasında, gizli kalan tanıklıkların ve kilometrelerce arşınlanan İstanbul çeperlerinin kokusunun saklı olduğu bu çalışmanın, nasıl bir dostluklar dizisi ve İstanbul'u keşfetme merakı içerdiğini samimice ortaya koyan bu giriş bölümünün ardından dört bölümle devam etmektedir. Ardından yazar, "*Büyüyü Bozma Pahasına, İstanbul Yaklaşımını Merkezden Çıkarmak*" başlığı ile tarihi ve herkes tarafından çalışılan çekirdek İstanbul'un dışında, çeperde "başka bir İstanbul" olduğuna işaret etmektedir.

Kitabın "*Saldırıya Açık Yoksun Çeperler*" adlı birinci bölümü, Gaziosmanpaşa, Gazi Mahallesi ve Ayazma örnekleri üzerinden ilerlemektedir. Gaziosmanpaşa örneğinde, Taşlıtarla isimli gecekondulu oluşumundan ilçe olmaya varan kentsel dokunun tarihçesini özetleyen yazara, bilinenin arkasındaki birçok saklı detay eşlik etmektedir. İstatistiklerin şaibeliğine işaret eden yazara, sokakları arşınlarken gerçekleştirdiği sözlü mülakat verileri eşlik ederken; aynı zamanda da hipotezlerini, "dayanışma/kültür ve yardımlaşma dernekleri"nin materyalleri ve mezar taşları üzerinden inşa ettiği özgün yöntem bulguları desteklemektedir. Yazarın araştırmasında, hemşeri dernekleri verilerini analiz edişi, kendini sahada kabul ettirişi ve insanlar ile kurduğu ilişki, tarihsellik içinde kentsel mekânın gelişimini özetlerken sözlü tarihin yanı sıra nüfus verileri ile harmanladığı karma yöntemdeki başarısı birçok sosyal bilim araştırmacısına örnek teşkil etmektedir. Gazi Mahallesi örneğinde ise, basın araştırmasını sorgulayan ve birçok yanlış bilginin düzeltilmesine dair göstermiş olduğu çaba ve bu gerçeği göstermekte kullanmış olduğu "mezarlık taşları üzerinden göç okumasına dayanan yöntem" kitap içinde en dikkat çekici bölümü oluşturmaktadır. Gerek kentsel mekândaki göç hareketliliğini, gerekse mekân içinde ki sosyo-kültürel yapıyı okumada mezar taşlarını kullanım yöntemi gerçekten çok başarılı olup, farklı kentlerde de tekrarlanabilir bir kentsel göç yöntemi olarak literatüre kazandırılmıştır. Ayazma örneğinde hayata geçirmiş olduğu katılımcı gözleme dayalı araştırma içinde "homojenlik" ve "hemşerilik" üzerine yapmış olduğu teorik tartışmanın ardından ortaya çıkarttığı bulgular da yine kent çalışmaları gerçekleştiren birçok sosyal bilimciye ilham kaynağı olmalıdır.

"*Dışarıya Kapalı, Varsıl Çeperler*" başlıklı ikinci bölümde, yazar farklı sahalar üzerinden kapalı- güvenli siteleri sorgulamış, yöntem olarak da reklam afişleri ve ilanlar üzerinden bir nitel araştırma gerçekleştirmiştir. İstanbul'da güvenli sitelerin oluşum tarihçesinin

ardından, Beykoz ve Eyüp ilçelerine yoğunlaşmış, ardından da İstanbul geneline dair nicel veriler üzerinden ilçesel analizler ortaya koymuştur.

“*İstanbul’a Göç*” başlığını verdiği üçüncü bölümde yazar, mezarlıklar ve mezar taşları üzerine gerçekleştirdi alternatif yöntemi İstanbul geneline uygulamış ve gerçekten inanılmaz detaylar barındıran göç verileri ortaya koymuştur. Yazar, nekropolitan doku ile metropolitan doku arasındaki benzerlikleri gösterdiği bu bölümde, gecekondu ile “mezarkondu” kelimelerinin türetilişindeki benzerliğe işaret etmektedir (Perouse, 2011: 232). Uygulamış olduğu alternatif yöntem ile yazar, Gaziosmanpaşa’daki dört mezarlık üzerinden gerçekleştirdiği analizleri sunduğu “Mezarlıklar: Güncel Demografik Dinamiklerin Canlı Kaynakları” başlıklı bölümde, göçmenlerin doğum yerleri ve oransal dağılımını ortaya koyabilmiştir. Göç ve göçmenlik olguları ile birlikte anılan bavul ticareti ve yabancı olma hali üzerinden ilerleyen ikinci bölümün ikinci kısmında, yazar nicel veriler üzerinden birçok detayı gözler önüne sermektedir. Üçüncü kısımda ise, Afrikalı göçmenler üzerinden bir Tarlabası analizi gerçekleştirmektedir.

Dördüncü bölümde, “*İstanbul’un Parçacık Belleği*” üzerinde duran Perouse, Fatih’teki gayrimüslimler üzerine nicel bir analiz yapıp, İstanbul’un en eski sahibi olan etnik kimliklerin ve koskoca bir tarihin hafızalardan nasıl silinmeye çalışıldığına işaret etmektedir. Son bölümün ikinci kısmında, tarihi İstanbul kent surları ve koruma politikaları üzerine düşünmemizi sağlayan yazar, kentsel belleğin kentsel dönüşüm aracılığıyla nasıl yok edildiğine işaret etmektedir.

Belirtmek gerekir ki, yazarın araştırmayı gerçekleştirdiği süreçte, hem İstanbul hem de Türkiye birçok yeni değişime sahne olmuş, yeni göç hareketleri ile İstanbul birçok yeni kentsel alana sahne olmuştur. Yazarın bu değişime dair de düşmüş olduğu not, çok önemli bulgular içermektedir. Süreç içinde, İstanbul’un silueti değişmiş, kente yeni dokuz ilçe eklenmiş, sanayiden hizmet odaklı bir kente geçilmiş, kentsel dönüşüm projeleri ile kentsel belleğin bir kısmı yok edilmiş ve en önemlisi ise dönemin yerel yönetimi aynı ekibiyle ülkeyi yönetir hale gelmiştir (Perouse, 2011: 13).

Özetle; “*İstanbul’la Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek*” kitabı birçok farklı metodolojik yaklaşımı içinde barındıran ve bunları çok başarılı bir şekilde harmanlayan bir çalışmadır. Gerek nitel gerekse nicel veriler üzerinden birçok farklı analiz tekniğini bir arada sunan kitap, sahanın çamuruna bulaşmamış araştırmacıları sokakları

arşınlamaya davet eder ve istatistikî verileri sorgulamamız gerektiğine işaret eder. Her şeyden önemlisi de, yeni alternatif araştırma metotlarını denemeye teşvik eden başarılı bir çalışmadır.

Perouse'un cümleleriyle: *“İstanbul, yalnızca masalsı görüntülerin peşinde koşanları ya da her köşe başında bir suç yuvası görmeyi bekleyenleri hayal kırıklığına uğratacak pek çok sıradanlığı barındıran bir megapol”* olarak karşımızda inanılmaz bir kentsel laboratuvar olarak durmaktadır.

KAYNAK:

PEROUSE, J.F. (2011). İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek. İstanbul: İletişim Yayınları.